

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

**Π.Μ.Σ. «Εγκληματολογικές και Ποινικές Προσεγγίσεις
της Διαφθοράς, του Οικονομικού και του Οργανωμένου
Εγκλήματος»**

Διπλωματική Εργασία

«Όψεις του Οργανωμένου Εγκλήματος πριν και μετά την
οικονομική κρίση: η κοινωνική οργάνωση και το *modus operandi*
της λιανικής αγοράς ναρκωτικών»

Περικλής Ι. Τσουμάνης

(Α.Μ. 505794)

Επιβλέπων καθηγητής: Δημήτριος Παρασκευόπουλος

Αθήνα, Ιούνιος 2022

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Όψεις του Οργανωμένου Εγκλήματος πριν και μετά την
οικονομική κρίση: η κοινωνική οργάνωση και το modus operandi
της λιανικής αγοράς ναρκωτικών»

Περικλής Ι. Τσουμάνης

Επιτροπή Επίβλεψης Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Δρ. Δημήτριος Παρασκευόπουλος

Μέλος Σ.Ε.Π. Ε.Α.Π.

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Δρ. Ειρήνη Σταμούλη

Μέλος Σ.Ε.Π. Ε.Α.Π.

Αθήνα, Ιούνιος 2022

*Στη Νικολέτα, τον Γιάννη και τη Χρύσα
για τον χρόνο που τους «έκλεψα»*

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Δημήτριο Παρασκευόπουλο για τις χρήσιμες πληροφορίες, επισημάνσεις και διορθώσεις του. Η συνεχής καθοδήγηση του ήταν πολύτιμη για την εκπόνηση και ολοκλήρωση της συγγραφής της παρούσας.

Επίσης όσους με βοήθησαν κατά τη διάρκεια της μεταπτυχιακής μου «διαδρομής», ο κάθε ένας με τον τρόπο του. Τη γυναίκα μου Χρύσα που ήταν η αιτία για να ξεκινήσω το ταξίδι του μεταπτυχιακού για την υπομονή, την ενθάρρυνση και την ανοχή της όταν πιεζόμουν. Τον Ευγένιο που στάθηκε μοναδικός συνοδοιπόρος κατά τη διάρκεια του με συμβουλές και βοήθεια, όπου χρειάστηκε. Τον Παναγιώτη και την Κλαίρη για τα υπόλοιπα, που γνωρίζουν οι ίδιοι. Και φυσικά τους παππούδες και τις γιαγιάδες που βοηθούσαν στο μέγαλωμα των παιδιών, ειδικά σε περιόδους με διάβασμα και εξετάσεις.

Σας ευχαριστώ πολύ όλους.

Περίληψη

Το Οργανωμένο Έγκλημα αποτελεί ένα πολυδιάστατο κοινωνικό φαινόμενο, που εκδηλώνεται με μεγάλη ποικιλομορφία και γι' αυτό η περιγραφή του είναι δυσχερής. Τις τελευταίες δεκαετίες, υπό τη ραγδαία ανάπτυξη και εξάπλωση του παγκοσμίως, τόσο η εγκληματολογική ματιά όσο και τα κράτη διεθνώς προβαίνουν σε διαρκείς αναλύσεις και έρευνες επ' αυτού. Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με μία εκ των δραστηριοτήτων του Οργανωμένου Εγκλήματος και συγκεκριμένα την οργανωμένη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών. Θα γίνει προσπάθεια αποτύπωσης των αλλαγών στη λιανική αγορά ναρκωτικών στο κέντρο της Αθήνας την περίοδο της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, με σκοπό να αναδειχθεί η ικανότητα προσαρμογής του σε νέες συνθήκες με στόχο τη συνεχή εξάπλωση του και την συσσώρευση μεγαλύτερων κερδών για τα μέλη του.

Αρχικά, επιχειρείται η ανάδειξη της δυσκολίας της εννοιολογικής προσέγγισης του φαινομένου, ενώ θα αναλυθούν οι κυριότερες εγκληματολογικές θεωρίες μεταξύ άλλων των D. Cressey και W. Chambliss με έμφαση στην οπτική της δικτύωσης. Ακολούθως παρατίθεται η νομική διάσταση του φαινομένου.

Το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει ζητήματα κοινωνικής οργάνωσης του Οργανωμένου Εγκλήματος καθώς και πρακτικές στην αγορά των ναρκωτικών ουσιών.

Στο τρίτο και το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρονται οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στη λιανική αγορά ναρκωτικών στο κέντρο της Αθήνας και ήταν αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης που βίωσε η χώρα μας από το 2009 και έπειτα και πώς διαμορφώθηκε η κατάσταση στον τομέα αυτόν.

Στα συμπεράσματα επιχειρείται συνοπτική ανάλυση με άξονα τη σχέση Οργανωμένου Εγκλήματος και οικονομικής κρίσης ως μία συνθήκη όπου π.χ. αν οι αλλαγές αυτές είναι τυχαίες και μεμονωμένες και πως το Οργανωμένο Έγκλημα βρίσκει ευκαιρίες ακόμα και μέσα σε περιόδους κρίσης να αναπτυχθεί και να μεγαλώσει τα κέρδη του.

Λέξεις – Κλειδιά

Οργανωμένο Έγκλημα, ναρκωτικά, αλλαγές, εγκληματικά δίκτυα, κοινωνική οργάνωση,

Aspects of Organized Crime Before and After the Economic crisis: The social organization and modus operandi of drug retail market

Periklis I. Tsoumanis

Abstract

Organized Crime is a multifaceted social phenomenon, which is manifested with great diversity and, as a result, it is difficult to describe. During the last decades, due to its exponential growth globally, both the criminology angle and states internationally proceed with constant analyses and researches on it. This paper is concerned with one of the activities of Organized Crime, specifically with organized drug trafficking. There will be an attempt to capture the changes in drug retailing in the center of Athens during the period of the recent economic crisis in Greece, aiming at highlighting its ability to adapt to new conditions so as to constantly expand and bring greater profits to its members.

To begin with, there will be an attempt to highlight the difficulty of a conceptual approach to the phenomenon, while the major criminology theories including D. Cressey and W. Chambliss, with emphasis on the networking perspective. Hereupon, the legal aspect of the phenomenon will be cited.

The second chapter addresses issues related to the social organization of Organized Crime and practices in the drug market.

The third and fourth chapter are referred to the changes that have taken place in drug retailing in the center of Athens which resulted from the economic crisis that our country has been going through since 2009, and how the situation on this sector has developed.

In conclusion, there will be a brief analysis focusing on the relationship between Organized Crime and economic crisis as a condition where for example these changes are random and isolated and of how Organized Crime finds opportunities, even during periods of crisis, to develop and grow its profits.

Keywords

Organized Crime, drugs, changes, criminal networks, social organization

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	v
Περίληψη	vi
Abstract	vii
Περιεχόμενα	viii
Συνομογραφίες	ix
Εισαγωγή	1
1. Οργανωμένο Έγκλημα: Εγκληματολογική και Ποινική Προσέγγιση	3
1.1 Εννοιολογική Προσέγγιση του Οργανωμένου Εγκλήματος	3
1.1.1 Οργανωμένο Έγκλημα και κοινωνική δομή	3
1.1.2 Το Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα	5
1.1.3 Προσπάθειες ορισμού του Οργανωμένου Εγκλήματος	7
1.1.4 Η θεωρία της συνωμοσίας του D. Cressey	8
1.1.5 Η θεωρία του W. Chambliss	10
1.1.6 Τα εγκληματικά δίκτυα	12
1.2 Η ποινική τυποποίηση του Οργανωμένου Εγκλήματος και των ναρκωτικών	14
1.2.1 Οι πρώτες διεθνείς αντιδράσεις	14
1.2.2 Η Σύμβαση του Παλέρμιο	18
1.2.3 Το Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα και η εγχώρια αντιμετώπιση του .	19
1.2.4 Η εγκληματοποίηση των ψυχοτρόπων ουσιών στην Ελλάδα	21
1.3 Δια ταύτα	23
2 Η κοινωνική οργάνωση του Οργανωμένου Εγκλήματος	25
2.1 Οικονομικές και πολιτικές σχέσεις στην παραγωγή και διακίνηση ναρκωτικών	25
2.2 Κοινωνική διαστρωμάτωση και Οργανωμένο Έγκλημα	27
2.3 Πρακτικές του Οργανωμένου Εγκλήματος στη διακίνηση ναρκωτικών	30
2.4 Δια ταύτα	32
3 Το εμπόριο και η κατανάλωση ναρκωτικών στην Ελλάδα	33
3.1 Η κατάσταση στο κέντρο της Αθήνας	33
3.2 Οι καταναλωτές-χρήστες ναρκωτικών ουσιών	34
4 Οικονομική κρίση και ναρκωτικά	37
4.1 Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα	38
4.2 Σίσα, το ναρκωτικό της κρίσης	40
4.3 Οι αλλαγές λόγω κατανάλωσης	43
4.4 Οι νέες πιάτσες ναρκωτικών	45
4.5 Οι λιανικοί πωλητές των αγορών ναρκωτικών	47
4.6 Ναρκωτικά και νέες τεχνολογίες	50
4.7 Η πραγματικότητα μετά την κρίση	50
5 Συμπεράσματα	52
Επίλογος	53
Βιβλιογραφία	54

Συντομογραφίες

Ε.Δ.Δ.Α.	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Κ.Π.Ν.Τ.	Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας
Ε.Σ.Σ.Δ.	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
κ.α.	και άλλοι
ΚΕ.Θ.Ε.Α.	Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων
Κ.Π.Δ.	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
Μ.Μ.Ε.	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
Ο. Ε.	Οργανωμένο Έγκλημα
Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ο.ΚΑ.ΝΑ.	Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών
Π.Κ.	Ποινικός Κώδικας
π.χ.	παραδείγματος χάριν
Σ.Ο.Δ.Ν.	Συντονιστικό Όργανο Δίωξης Ναρκωτικών
C.I.A.	Central Intelligence Office
GRECO	Group of States Against Corruption
I.N.C.B.	International Narcotics Control Board
OLAF	European Anti-Fraud Office
U.N.O.D.C.	United Nations Office on Drugs and Crime

Εισαγωγή

Ο όρος Οργανωμένο Έγκλημα (εφεξής Ο.Ε.) παραπέμπει σε κοινωνικά φαινόμενα που αφορούν στη συστηματική διάπραξη παράνομων πράξεων προς επίτευξη οικονομικού οφέλους. Αποτελεί εγκληματολογικό όρο και αναφέρεται σε ένα φαινόμενο που αναπτύσσεται εντός μίας κοινωνίας, η μελέτη του οποίου εμπερικλείει πεδία πέραν του οργανωσιακού μέρους και της επιχειρησιακής διάρθρωσης του (Βιδάλη, 2017:150). Ως προς την εννοιολογική του προσέγγιση υπάρχουν πλείστοι ορισμοί, ωστόσο τα τελευταία σχεδόν εξήντα χρόνια, κυριάρχησε μία τάση που αναγνωρίζει το Ο.Ε. ως ένα σύγχρονο ή πρόσφατο φαινόμενο (Hirschfeld, 2015:24). Παρ' όλα αυτά, σε μία πιο προσεκτική ανάγνωση, το φαινόμενο χαρακτηρίζεται τόσο από διαχρονικότητα όσο και από πολυπλοκότητα και οι επί μέρους εγκληματικές του δραστηριότητες υπακούουν στους νόμους της οικονομίας της αγοράς χαρακτηριζόμενες από μεταβλητότητα (Ριζάβα, 2012:350).

Η παγκοσμιοποίηση ως μία νέα συνθήκη, ειδικά μετά από τις δεκαετίες του 1950 και 1960, συνδέθηκε με τη νεοφιλελευθεροποίηση της οικονομίας θέτοντας το ρόλο του κράτους σε τροχιά μετασχηματισμού. Ταυτόχρονα, μεγάλη ανάπτυξη γνώρισαν και οι νέες τεχνολογίες και η εισαγωγή του βιομηχανικού αυτοματισμού που οδήγησε στη ζήτηση εξειδικευμένου προσωπικού από τη μία και στη δημιουργία πλεονάζοντος ανειδίκευτου προσωπικού από την άλλη (Βιδάλη, 2015:104). Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν την οικονομία να υπερκεράσει τη «δράση των οικονομιών πολύ μεγάλων και πανίσχυρων κρατών», χαράζοντας την ακολουθούμενη πορεία και τα όρια ανάμεσα τους. Μία εκ των έμμεσων συνεπειών της ήταν η δημιουργία της παράνομης οικονομίας και ο πολλαπλασιασμός των ανεξέλεγκτων παραοικονομιών, που απορροφούσε σημαντικό μέρος του εργατικού δυναμικού (Βιδάλη, 2015:104).

Στη βάση αυτή, το Ο.Ε. γνώρισε μεγάλη άνθηση λόγω της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και των ευκαιριών κέρδους τις οποίες εκμεταλλεύτηκε. Ταυτόχρονα κράτη που αντιμετώπιζαν κρίσεις είτε οικονομικές είτε κοινωνικές είτε πολιτικές εμφάνιζαν μειωμένο βαθμό ικανότητας άσκησης αποτελεσματικής πολιτικής καθώς και αποτελεσματικής κυριαρχίας στο εσωτερικό τους. Τέτοιες καταστάσεις, όπου τα κράτη φανερώνουν μία αδυναμία άσκησης της κυριαρχίας τους, ευνοούν την ανάπτυξη φαινομένων όπως το Ο.Ε. (Μπόση & Βασιλειάδης, 2016:1166).

Ένας από τους βασικούς πυλώνες της ενασχόλησης των εγκληματικών ομάδων με την παρανομία αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί η οργανωμένη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών. Η διάρθρωση αυτού του τομέα περιλαμβάνει: α) το σύστημα παραγωγής, β) το σύστημα διανομής χονδρικής πώλησης και γ) το σύστημα διανομής λιανικής πώλησης (Βιδάλη, 2015:28).

Η εποχή της οικονομικής κρίσης που βίωσε η χώρα μας είναι πρόσφατη και ακόμα μελετούνται οι συνέπειες της σε διάφορους τομείς της ζωής των πολιτών. Τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο έχουν γίνει εργασίες και έρευνες σχετικά με το Ο.Ε. και τον αντίκτυπο των ναρκωτικών ουσιών, οι οποίες κυρίως εδράζονται σε ποσοτικά στοιχεία. Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με την οικονομική κρίση και τις συνέπειες της σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο ως προς μία συγκεκριμένη παράνομη δραστηριότητα, τη λιανική πώληση ναρκωτικών ουσιών στο Κέντρο της Αθήνας την εποχή της οικονομικής κρίσης και τις αλλαγές που επήλθαν σε αυτήν. Η μελέτη βασίστηκε τόσο σε ανασκόπηση διεθνούς και εγχώριας βιβλιογραφίας (μονογραφιών, συλλογικών έργων, άρθρων σε επιστημονικά περιοδικά) όσο και σε δευτερογενή ανάλυση επίσημων αναφορών οργανισμών, δημοσιογραφικών πηγών και ντοκιμαντέρ σχετικά με το θέμα. Συνολικά συγκεντρώθηκαν και μελετήθηκαν 72 κείμενα διεθνούς και εθνικής επιστημονικής αρθρογραφίας καθώς και έντυπου και διαδικτυακού τύπου, εκθέσεις 6 σχετικών φορέων (U.N.O.D.C., I.N.C.B., Ελληνική Αστυνομία, Σ.Ο.Δ.Ν., Ε.Κ.Π.Ν.Τ. και Συνήγορος του Πολίτη) καθώς και υλικό από 5 ντοκιμαντέρ και οπτικό ρεπορτάζ που είναι αναρτημένα στο διαδίκτυο. Τα τεκμήρια που συγκεντρώθηκαν και θα βοηθήσουν στη μελέτη του αντικειμένου αφορούν την επίμαχη περίοδο, δηλαδή από το 2009 και έπειτα.

1. Οργανωμένο Έγκλημα: Εγκληματολογική και Ποινική Προσέγγιση

1.1 Εννοιολογική Προσέγγιση του Οργανωμένου Εγκλήματος

1.1.1 Οργανωμένο Έγκλημα και κοινωνική δομή

Οι ρίζες του Ο.Ε. εντοπίζονται στην Κεντρική Ευρώπη τον 15^ο αιώνα όταν και εμφανίστηκαν οι πρώτες ληστρικές ομάδες στις αγροτικές περιοχές. Στην περίπτωση των γερμανόφωνων χωρών η ανάπτυξη οργανωμένων συμμοριών ληστρικών επιδρομών άρχισε από το μεσαίωνα και έφθασε στην πλήρη ακμή της στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Αυτό που χαρακτήριζε την δράση τους ήταν ο έντονος προσωποπαγής χαρακτήρας των ομάδων αυτών (Ριζάβα, 2012:3). Την ίδια περίοδο εμφανίστηκαν και οργανωμένες εγκληματικές ομάδες που δρούσαν στις πόλεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι εγκληματικές ομάδες που εμφανίστηκαν στην πόλη του Λονδίνου τον 17^ο αιώνα. Η ανάπτυξη τους συνέπεσε χρονικά με την περίοδο της εξάπλωσης του εμπορίου, της ανακάλυψης νέων αγορών καθώς και της αστικοποίησης με τη συνεπακόλουθη εγκατάλειψη της υπαίθρου (Ριζάβα, 2012:4).

Κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου στη γειτονική Ιταλία και ειδικότερα το έτος 1812, το κράτος προσπάθησε να περιορίσει την ισχύ της παραδοσιακής αριστοκρατίας των γαιοκτημόνων στην περιοχή της Σικελίας καταργώντας τη φεουδαρχία. Αυτή η κίνηση είχε ως αποτέλεσμα την πρόκληση συγκρούσεων ανάμεσα στην κυβέρνηση και τους γαιοκτήμονες, οι οποίοι στρατολόγησαν τους *mafiosi*, που ήταν οπλισμένοι Σικελοί χωρικοί, αναθέτοντας τους τόσο την προστασία από το κράτος όσο και την επίβλεψη των λοιπών χωρικών. Σταδιακά, οι *mafiosi* εδραιώθηκαν στην τοπική κοινωνία αρχικά ως προστάτες των γαιοκτημόνων και ακολούθως ως πελάτες τους, αφού τους ζητούσαν διάφορα ανταλλάγματα για την προσφορά των υπηρεσιών τους. Ταυτόχρονα όμως, παρείχαν υπηρεσίες και στους χωρικούς διαμεσολαβώντας στην εξασφάλιση εργασίας από τους γαιοκτήμονες. Αναλάμβαναν δηλαδή έναν ρόλο πάτρωνα, πάνω στον οποίο δημιούργησαν ένα δίκτυο πελατειακών σχέσεων που περιελάμβανε νόμιμες και παράνομες υπηρεσίες, μέσα από τις οποίες εδραιώθηκαν στο κοινωνικό σύστημα (Ριζάβα, 2012:6-7). Το φαινόμενο της Μαφίας άρρηκτα συνδεδεμένο με την πολιτική και πολιτισμική εξέλιξη της κοινωνίας της Σικελίας αναπτύχθηκε ως πρωταρχική μορφή

επιχείρησης του Ο.Ε., αποτελώντας τη βασική μορφή που υιοθετήθηκε και από άλλες κοινωνίες στη συνέχεια (Ριζάβα, 2012:6).

Όπως ήδη αναφέρεται στη σχετική βιβλιογραφία το φαινόμενο του Ο.Ε. εμφανίζεται όταν υπάρχουν σοβαρές διαθρωτικές μεταβολές σε ένα οικονομικό σύστημα και υπάρχει μετάβαση από ένα οικονομικό σύστημα σε ένα άλλο, όπως ακολούθως (Βιδάλης, 2017:154). Η μετάβαση από το καθεστώς της φεουδαρχίας στις απαρχές του νεωτερικού κράτους και στο καπιταλιστικό σύστημα επέφερε μεταβολές στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών καθώς και στις σχέσεις συναλλαγών αναδεικνύοντας πεδία ρύθμισης που δεν μπορούσαν να καλυφθούν από το κράτος. Το κενό αυτό κάλυψε η Μαφία, ως παροχή ιδιωτικής προστασίας. Από το 1860 και έπειτα επήλθε η σιωπηρή αποδοχή της Μαφίας από το κράτος ως μία οιονεί ιδιωτική αστυνομία, η οποία όμως πολλές φορές αντιμετώπιζε το έγκλημα με εγκληματικές ενέργειες. Η «ιδιωτική αστυνομία» που αποτελούνταν από τους *mafiosi* είχε την ευχέρεια να απειλεί ή και να ασκεί βία ενάντια σε όσους τους αντιστέκονταν (Ριζάβα, 2012:8-10).

Με τον καιρό, η Μαφία εδραιώθηκε πλήρως στα τοπικά κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα. Στο γεγονός αυτό βοήθησε και η προσπάθεια των οργανώσεων της Μαφίας να αποφύγουν οποιαδήποτε σύγκρουση με τις κρατικές αρχές, μέσω της «*omerta*», η οποία αποτέλεσε αποδεκτό κανόνα για την πλειονότητα των κατοίκων της Σικελίας. Σύμφωνα με τον κώδικα σιωπής των *mafiosi* όταν κάποιος γίνεται θύμα προσβολής, επίθεσης ή κλοπής οφείλει να αποδίδει ο ίδιος δικαιοσύνη και να «κοιτάζει τη δουλειά του», χωρίς να ανακατεύεται στις υποθέσεις των άλλων και δίχως να απευθύνεται στις κρατικές αρχές όπως η αστυνομία και τα δικαστήρια (Ριζάβα, 2012:15). Απεναντίας μπορούσε να απευθυνθεί στη Μαφία στο πλαίσιο περί δικαιοσύνης και απόδοσης τιμής που είχε οικοδομήσει.

Το στοιχείο του κώδικα τιμής μεταξύ των μελών της Μαφίας αποτελούσε κύριο χαρακτηριστικό της οργάνωσης και τα μέλη της αποκαλούνταν «άνδρες της τιμής» (Ραολί, 2003:68). Η έννοια της τιμής ταυτιζόταν με όσα όριζε η ίδια η ομάδα ως σημαντικά και αποδεκτά όπως η δύναμη και η ικανότητα του μέλους να υπερασπίζεται την ιδιοκτησία και την οικογένεια του, όπως και το θάρρος που επιδείκνυε. Ιδιότητες που πολλές φορές έπρεπε να αποδειχθούν από κάποια δολοφονία ή βίαιη ενέργεια (Ραολί, 2003:74).

Η έννοια της τιμής και η άποψη που είχαν οι άντρες της τιμής για τη Μαφία, μπορεί να αποτυπωθεί και στην απολογία που έδωσε ένα παλιό μέλος της Μαφίας στα δικαστήρια όπου όπως έχει αποτυπωθεί από την Ραολί, δήλωσε ότι δεν έχει διαπράξει ποτέ εγκλήματα

ούτε έχει συνναστραφεί άλλους εγκληματίες. Δήλωσε όμως ότι γεννήθηκε και θα πεθάνει *mafioso*, αν ως τέτοιοι λογίζονται άτομα που βοηθούν τους γύρω τους, δίνουν χρήματα σε όποιον το έχει ανάγκη και βρίσκουν δουλειά σε ανέργους. Απεναντίας θεωρούσε ότι όσοι διακινούν ναρκωτικά δεν είναι μαφιόζοι, αλλά παραβατικοί (Paoli, 2003:97).

Για τους μελετητές, η έννοια της Μαφίας αρχικά είχε ταυτισθεί με εκβιασμούς και παροχή προστασίας σε καταστήματα (Paoli & Vander Beken, 2014:14). Με την πάροδο όμως των ετών και ιδίως από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα η ενασχόληση με τη διακίνηση ναρκωτικών έφερε τρομακτικές αλλαγές στα οικονομικά μεγέθη της. Μέχρι τότε μόνο τα αρχηγικά μέλη ήταν πλούσια. Ένα μεταμελημένο αργότερα μέλος της Μαφίας σε κατάθεση του είχε δηλώσει ότι κατά την επιστροφή του στο Παλέρμο το 1980, συνειδητοποίησε ότι τα περισσότερα μέλη της Μαφίας ήταν πλέον πλούσια, λόγω της διακίνησης ναρκωτικών στην οποία είχαν εμπλακεί (Paoli, 2003:149).

Στις Η.Π.Α. το φαινόμενο πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και γιγαντώθηκε την εποχή της ποτοαπαγόρευσης, η οποία έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην ενίσχυση των παράνομων αγορών της Βορείου Αμερικής (π.χ. η πόλη του Σικάγο και η δράση του Αλ Καπόνε), μέσω της διακίνησης των παράνομων προϊόντων από τις οργανωμένες εγκληματικές ομάδες (Paoli & Vander Beken, 2014:15). Παρ' όλα αυτά συνδέθηκε ακολούθως έντονα με τα μεταναστευτικά ρεύματα από την Ιταλία, τα οποία και κατηγορούνταν ως υπαίτια για την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος στην Αμερική (Ριζάβα, 2012:29). Η δε κυρίαρχη οργάνωση που σχηματίστηκε από τους Ιταλούς μετανάστες ονομάστηκε La Cosa Nostra και θεωρούνταν μία ιεραρχική οργάνωση που μέσω των παρακλαδιών της διηύθυνε το Ο.Ε. (Βιδάλη, 2017:48).

1.1.2 Το Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα το Ο. Ε. έκανε την εμφάνισή του με τη μορφή της συμμορίας, από το 1860 και υπήρχε ως πρόβλημα έως 1933. Στο διάστημα αυτό συνδέθηκε με τη νομαδική οικονομία της κτηνοτροφίας, την αγροποικιμική ληστεία, το πελατειακό σύστημα των κομμάτων και με τις δομικές μεταβολές της περιόδου αυτής. Η «ληστοκρατία» ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τον τρόπο που συγκροτήθηκε το ελληνικό κράτος μετά την απελευθέρωση του από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και ειδικότερα με τη μη επίλυση βασικών κοινωνικών ζητημάτων όπως η διανομή της εθνικής γης. Η δράση και η

ανάπτυξη του φαινομένου της «ληστοκρατίας» είχε συγγενικούς δεσμούς με τους όρους του «Ο.Ε.», χωρίς όμως να υπάρχει ταύτιση μεταξύ τους (Ριζάβα, 2012:69).

Η «ληστοκρατία» στην Ελλάδα δεν έτυχε ανάλογης εξέλιξης με το φαινόμενο της Μαφίας. Η Μαφία δημιουργήθηκε και εδραιώθηκε μέσα από τα δίκτυα πελατείας και προστασίας που αναπτύχθηκαν στη Σικελία (Βιδάλη, 2007:327). Απεναντίας στην Ελλάδα δημιουργήθηκαν σχέσεις πελατειακού κράτους με τη συμμετοχή των ληστών και της αγροποικμενικής κοινωνίας, όμως οι εξουσιαστικές σχέσεις μεταξύ του πολιτικού συστήματος και της αγροποικμενικής κοινωνίας δεν εξελίχθηκαν σε τέτοιο βαθμό ώστε οι εκπρόσωποι της να αποκτήσουν την ισχύ που θα τους καθιστούσε κυρίαρχους πόλους της οικονομίας. Ταυτόχρονα, τόσο η πολιτική των κυβερνήσεων που ευνοούσε τις μικροϊδιοκτησίες και τις καλλιέργειες όσο και η επόμενη εσωτερική μετανάστευση δεν επέτρεψε την κεντρική ισχυροποίηση των τοπικών αγροποικμενικών κοινωνιών και την άσκηση εκ μέρους τους εξουσιαστικών δυνατοτήτων (Βιδάλη, 2007:328).

Παρ' όλα αυτά μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και αρχές του 1990 το Ο.Ε. απουσιάζει από την εγχώρια δημόσια συζήτηση, καθότι η δράση του δεν γινόταν αντιληπτή ως κάτι ιδιαίτερο και όχι γιατί δεν υφίστατο (Βιδάλη, 2017:159). Ως όρος άρχισε να πρωτοχρησιμοποιείται από τα εγχώρια Μ.Μ.Ε. στις αρχές του 1990 ταυτόχρονα με την παρουσίαση νέων όψεων οικονομικής και κοινωνικής ζωής, εντασόμενος στη διαδικασία ανάπτυξης ηθικών πανικών (Αντωνόπουλος & Παπανικολάου, 2016:955).¹

Έτσι στις αρχές της δεκαετίας του 1990 το Ο.Ε. αντιμετωπίζεται είτε ως κάτι το ξένο ως προς την ελληνική κοινωνία που «εισάγεται» από το κύμα μεταναστών που έρχονταν προς τη χώρα μας τόσο από την Αλβανία, λόγω του ανοίγματος των συνόρων, όσο και από χώρες της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. μετά την κατάρρευση της είτε ως κάτι που αφορά κάποια άτομα ξένα προς την ελληνική κοινωνία, όπως οι άνθρωποι του υποκόσμου (Βιδάλη, 2017:159). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η μετανάστευση να αποτελεί σημαντική πτυχή της «οργανωμένης εγκληματικότητας» και η εθνοτική προέλευση μία επεξηγηματική

¹ Οι ηθικοί πανικοί αποτελούν έννοια της κριτικής εγκληματολογίας που εισήγαγε ο Stanley Cohen το 1972 στο έργο του *Folk Devils and Moral Panics: The creation of the Mods and the Rockers* (1972, όπ. αναφ. στο Καρύδης, 2010:42). Πρόκειται για μία διαδικασία κατά την οποία ένα γεγονός ή συμβάν παρέκκλισης προβάλλεται, κυρίως από τα Μ.Μ.Ε., διαστρεβλωμένο σε διαστάσεις μεγαλύτερες από τις πραγματικές με απόδοση αρνητικών χαρακτηρισμών σε αυτό και πρόβλεψη δυσοίωνων καταστάσεων που θα το ακολουθήσουν. Αν και αποτελεί πραγματικότητα η ύπαρξη ενός προβλήματος, οι ηθικοί πανικοί οδηγούν στη μεγέθυνση και κυρίως στη διαστρέβλωση των πραγματικών του διαστάσεων (Καρύδης, 2010:43-44).

μεταβλητή (Antonopoulos, 2009:476). Ακόμα και οι επίσημες εκθέσεις της Ελληνικής Αστυνομίας από το 1995 έως το 1999 αναφέρονται στη σοβαρή απειλή από «εθνικές εγκληματικές ομάδες», τονίζοντας τη συμμετοχή αλλοδαπών σε εγκληματικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στη χώρα (Σταμούλη, 2016:1206).

Η ταύτιση των μεταναστών με το Ο.Ε. άφησε εκτός κάδρου δημοσιότητας το πραγματικό Ο.Ε. Το πρόβλημα της οργανωμένης διακίνησης ναρκωτικών είχε οξυνθεί ιδιαίτερα από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, ένεκα της γεωγραφικής θέσης της χώρας μας. Η λεγόμενη «Βαλκανική Οδός», αποτελούσε την κύρια διαδρομή μεταφοράς ναρκωτικών ουσιών από την Ασία στην Τουρκία και από εκεί στη Βουλγαρία και την υπόλοιπη Ευρώπη (Κουράκης, 1999:4).

1.1.3 Προσπάθειες ορισμού του Οργανωμένου Εγκλήματος

Η πρώτη εμφάνιση του Ο.Ε. με αυτήν την ορολογία πιθανότατα έγινε το 1896 σε μία ετήσια Έκθεση της Εταιρείας για την Πρόληψη του Εγκλήματος της Νέας Υόρκης ώστε να περιγραφούν δραστηριότητες παράνομου τζόγου και πορνείας που τελούσαν υπό την προστασία των δημοσίων αρχών (Paoli & Vander Beken,, 2014:15). Ακολούθως για να περιγραφεί επικράτησε ο γνωστός όρος της Μαφίας, ο οποίος έφερε τέτοια δυναμική που καθιερώθηκε ως πρότυπο και όποτε μία άλλη εθνοτική ομάδα συνδεόταν με δραστηριότητες Ο.Ε., η εθνική καταγωγή χρησιμοποιείτο ως επιθετικός προσδιορισμός των οργανώσεων μαφίας, όπως π.χ. ρωσική μαφία, μεξικάνικη μαφία κ.ά. (Hirschfeld, 2015:23).

Το επιστημονικό ενδιαφέρον για το Ο.Ε. ξεκίνησε από τις Η.Π.Α. από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 ξεπροβάλλοντας πλήθος ορισμών και πλαισίων εννοιολόγησης έκτοτε (Ριζάβα, 2012:87). Οι δύο βασικές εγκληματολογικές θεωρίες των Donald Cressey *περί εισαγόμενου φαινομένου* και William Chambliss που εστίασε στην επιχειρηματική δραστηριότητα του Ο.Ε. και στη συμβίωση ανάμεσα στη νομιμότητα και την παρανομία (οι οποίες θα αναλυθούν παρακάτω), παρείχαν μια διαφορετική ερμηνεία για την εκάστοτε εφαρμοζόμενη αντεγκληματική πολιτική (Βιδάλη, 2017:47).

Από εκείνη την περίοδο και έπειτα πολλοί εγκληματολόγοι προέβησαν σε μία κατ' αυτούς περιγραφή ή οριοθέτηση, ανάλογα με ποιο στοιχείο της οργάνωσης του επέλεγαν να αναδείξουν. Όπως εύστοχα αναφέρει ο Vincenzo Ruggiero οι ορισμοί για το Ο.Ε. είναι τόσοι πολλοί όσο και τα διάφορα πολιτικά υπόβαθρα που υπάρχουν (Ruggiero, 2012:3).

Επιγραμματικά, οι Tony Green και Penny Ward (2004, όπ. αναφ. στο Βιδάλη, 2017:155) εστίασαν στη δημιουργία σχέσεων συνεργασίας μεταξύ Ο.Ε. και κρατικών δομών και στην κατ' επέκταση δημιουργία διαφθοράς. Η Katherine Hirschfeld έκανε αναφορά στον παράνομο χαρακτήρα των δραστηριοτήτων του Ο.Ε., ως κύριο χαρακτηριστικό του ανεξαρτήτως του τομέα που στρέφονται (Hirschfeld, 2015:24-25). Ενώ, ο Raymond Michalowski εστίασε στις ομοιότητες που παρουσιάζει το Ο.Ε. με μία σύγχρονη καπιταλιστική επιχείρηση (1985, όπ. αναφ. σε Σταμούλη, 2019:215). Ωστόσο στην κατανόηση του οργανωτικού άξονα του Ο.Ε. καθοριστικό ρόλο είχε η θεωρία του Cressey.

1.1.4 Η θεωρία της συνωμοσίας του D. Cressey

Ο Donald Cressey, ήταν από τους πρώτους μελετητές του Ο.Ε. στις Η.Π.Α. τη δεκαετία του 1960, ο οποίος είχε αντιληφθεί τα εμπόδια που απόκοπταν τον δρόμο για την ποινική τυποποίηση και αντιμετώπιση του κοινωνικού φαινομένου (Βιδάλη, 2017:49). Στον ορισμό που έδωσε για Ο.Ε., το περιέγραψε ως μια ιεραρχικά δομημένη οργάνωση, κύρια χαρακτηριστικά της οποίας είναι η ύπαρξη αυστηρών τυπικών κανόνων, αποτελούμενη από άτομα που υπακούουν σε αυστηρή ιεραρχία με συγκεκριμένες και πλήρως εξειδικευμένες λειτουργίες εντός αυτής (Cressey, 2008:318-319).

Κατά την άποψη του, το Ο.Ε. στις Η.Π.Α. αποτελεί φαινόμενο που διευθύνεται από μία ιεραρχικά δομημένη ομάδα, όπως την περιέγραψε, την Cosa Nostra. Αυτή η οργάνωση αποτελείται από Ιταλούς μετανάστες και απόγονους αυτών και διέπεται από τους άτυπους και ηθικούς κώδικες συμπεριφοράς της Σικελικής Μαφίας. Με δεδομένο ότι υπάρχει η ταύτιση με τη Μαφία, το Ο.Ε. κατά τον Cressey αποτελεί ένα εισαγόμενο φαινόμενο στις Η.Π.Α., συνιστώντας μία συνωμοσία των ξένων (alien conspiracy theory) κατά των Αμερικανών πολιτών (Βιδάλη, 2017:48).

Υποστήριξε ότι οι Η.Π.Α. αντιμετώπιζαν μία εισαγόμενη απειλή από το Ο.Ε., θέτοντας σε αμφισβήτηση τον εγκληματογενή χαρακτήρα της αμερικανικής κοινωνίας στην παραγωγή του Ο.Ε. (Βιδάλη, 2017:48). Πίστευε, επομένως ότι το Ο.Ε. εισάγονταν έξωθεν και συνδεόταν με συγκεκριμένες εθνοτικές μειονότητες που δρούσαν στο εσωτερικό υπό τη διεύθυνση μίας ισχυρής και άκαμπτης ιεραρχίας στα πρότυπα νόμιμων εταιρειών ή ακόμα και αρχών επιβολής του Νόμου (Antonopoulos, 2009:478). Σύμφωνα με τον Cressey, η ζήτηση για τα παράνομα προϊόντα που προσέφερε το Ο.Ε. ήταν και η αιτία για την ευμάρεια που αυτό απολάμβανε στις Η.Π.Α. Στο πλαίσιο τήρησης των νόμων της αγοράς,

η μεγάλη ζήτηση οδηγούσε σε αύξηση της προσφοράς και άρα σε ευνοϊκές προϋποθέσεις για την εδραίωση και ανάπτυξη του (Βιδάλη, 2017:49).

Τη θεωρία της συνομοσίας ασπάστηκαν και άλλοι εγκληματολόγοι και οι βασικές αρχές της συνοψίζονταν στα εξής (Antonopoulos, 2009:478):

- Το Ο.Ε. είναι εισαγόμενο φαινόμενο ταυτισμένο με συγκεκριμένες εθνοτικές καταβολές.
- Υπόκειται σε αυστηρή ιεραρχία, όπως αυτή αναπαρήχθη και σε γνωστές ταινίες της εποχής με κυρίαρχη το Νονό. Στη κορυφή της ιεραρχικής τους πυραμίδας, βρίσκονται άτομα που δύσκολα ο Νόμος μπορεί να τα ακουμπήσει.
- Σκοπός των εγκληματικών ομάδων είναι να μονοπωλήσουν τις παράνομες αγορές που ασχολούνται και να διεθνοποιήσουν τις «επιχειρήσεις» τους.
- Η διαφθορά των κρατικών λειτουργών αποτελεί βασικό στοιχείο για την ομαλή λειτουργία τους.
- Η εθνικότητα αποτελεί βασική μεταβλητή βάση της οποίας γίνεται η επιλογή μελών.

Η διάρθρωση που ακολουθείτο από τη Cosa Nostra με βάση τις οικογένειες, με όντως τα περισσότερα μέλη να έχουν πραγματικούς συγγενικούς δεσμούς μεταξύ τους, οδηγούσε και σε πιο εύκολη δημιουργία και αποδοχή των κανόνων και διαδικασιών για τον έλεγχο της συμπεριφοράς εντός της οργάνωσής τους (Cressey, 2008:175).

Κατά τον Cressey το εισαγόμενο Ο.Ε. αποτελούσε απειλή για την οργανωμένη αμερικανική κοινωνία αλλοιώνοντας τον χαρακτήρα της, ενώ από τη θεώρηση του προέκυψε η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης της σημερινής εποχής. Κομβικό στοιχείο αποτέλεσε η πρόταση του για συλλογή πληροφοριών που θα βοηθούσαν στην καταπολέμηση των οικονομικών της Cosa Nostra και το πρόσταγμα των αστυνομικών επιχειρήσεων αντί της δικαστικής αντιμετώπισης τους που μέχρι τότε υπήρχε. Αν και ο ίδιος κατάφερε να περιγράψει σε μεγάλο βαθμό την οργανωτική διάρθρωση του φαινομένου δεν κατάφερε να αποτυπώσει τους λειτουργικούς ρόλους και τις σχέσεις των μελών με τρίτους (Βιδάλη, 2017:49).

Αν και οι θέσεις του Cressey επικρίθηκαν, ως μονομερείς, έθεσαν τις βάσεις για μία μακρά αντεγκληματική πολιτική ενάντια στο Ο.Ε., πάνω στις οποίες στηρίχθηκε το πρόσταγμα του ακολούθου πολέμου ενάντια στο έγκλημα που τυχαίνουν ακόμα αποδοχής (Βιδάλη, 2017:48-49). Στην Ελλάδα δε στις αρχές του 1990 η αντίληψη περί των «Άλλων» (Organized Criminal Other), που ασχολούταν με τη διακίνηση ναρκωτικών, το

λαθρεμπόριο, δεν πληρώνει φόρους και χρησιμοποιεί βία και διαφθορά ήταν σε μεγάλο βαθμό η επικρατούσα (Antonopoulos, 2009:480).

1.1.5 Η θεωρία του W. Chambliss

Το κενό που άφησε ο Cressey, ήρθε να το συμπληρώσει ο William Chambliss, ο οποίος ανέπτυξε τη θεωρία του την ίδια περίπου εποχή, στηριζόμενος κυρίως στην επιτόπια έρευνα στο πεδίο που πραγματοποίησε στη διάρκεια της καριέρας του. Είναι ο εγκληματολόγος που μετατόπισε τη βασική ερώτηση της εγκληματολογίας από το «γιατί οι άνθρωποι διαπράττουν εγκλήματα» στο ερώτημα «γιατί υπάρχουν νόμοι ενάντια σε αυτές τις πράξεις» (Potter, 2019:28). Συγκεκριμένα ανέφερε ότι το Ο.Ε. δεν αποτελεί εισαγόμενο φαινόμενο αλλά απεναντίας αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό της αμερικανικής κοινωνίας. Σε αντιδιαστολή με τη θεωρία της «συννομοσίας των ξένων», ανέφερε ότι «ο εχθρός είμαστε εμείς», μελετώντας το Ο.Ε. ως πολιτικό φαινόμενο (Βιδάλη, 2017:50).

Στο πλαίσιο της εμπειρικής καταγραφής διένυσε το καλοκαίρι του 1950, όντας μαθητής ακόμα, σε αγροκτήματα στο Σιάτλ, όπου εργάζονταν και κρατούμενοι από το τοπικό σωφρονιστικό κατάστημα. Στη συναναστροφή μαζί τους διαπίστωσε ότι όλοι οι κατάδικοι είχαν αποφασίσει να συνεχίσουν την εγκληματική τους δραστηριότητα και μετά την αποφυλάκιση τους, σχεδιάζοντας στον ελεύθερο χρόνο τους τις δουλειές που θα έκαναν μετά (Chambliss, 2005:4). Με βάση όσα διαπίστωσε ασπάστηκε και υποστήριξε τη θεωρία του Edwin Sutherland ότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι φυσιολογική και οι εγκληματίες δε διαφέρουν σωματικά, βιολογικά ή ψυχολογικά από τους μη εγκληματίες (Chambliss, 2004:242). Διαπίστωσε δε ότι το Ο. Ε. εξαρτιόνταν από την ύπαρξη μεγάλης ζήτησης. Για να την εξασφαλίσει ήταν ανοικτό στο κοινό και εύκολα προσβάσιμο στους πελάτες του, οι οποίοι απολάμβαναν τις παροχές του (Potter, 2019:32).

Χρόνια αργότερα όταν επέστρεψε στην ίδια πόλη ως καθηγητής Πανεπιστημίου διαπίστωσε ότι μία σειρά από αξιωματούχους της πόλης όπως ο Δήμαρχος, ο Κυβερνήτης, εκπρόσωποι της αστυνομίας και επιχειρηματίες δεν γινόταν απλά μάρτυρες σε μία σειρά από παράνομες δραστηριότητες αλλά συμμετείχαν σε αυτές υπό την μορφή διαχείρισης, συντονισμού και ωφελείας εξ αυτών (Chambliss, 2005:5). Για να το καταφέρει μελέτησε τον τρόπο με τον οποίο οι αρχές επιβολής του νόμου εφαρμόζαν τη νομοθεσία στις κατώτερες αστικές περιοχές (Chambliss, 2004:243). Όπου αλλού και να διεξήγαγε έρευνα οι διαπιστώσεις του ήταν οι ίδιες: «Οι χειρότεροι παραβάτες ήταν τα υπεράνω υποψίας

πρόσωπα που ήταν και το λιγότερο πιθανό να βιώσουν την τσιμπίδα του Νόμου, διότι μεταξύ του παραβάτη και του εκπροσώπου του Νόμου είχε αναπτυχθεί μία συμβιωτική σχέση που εξυπηρετούσε τα συμφέροντα και των δύο πλευρών» (Chambliss, 2004:243).

Βασική διαπίστωση που έρχεται σε άμεση αντιδιαστολή με τις αρχές του Cressey, ήταν ότι στο Σιάτλ δεν υπήρχε Νονός ή αφεντικό όπως δεν υπήρχε και εγκληματική ιεραρχία. Απεναντίας υπήρχε ένα δίκτυο επιχειρηματιών, πολιτικών, αστυνομικών και παράνομων που προστάτευαν ο καθένας τις επενδύσεις που είχαν κάνει σε συνεργασία (Potter, 2019:37).

Υποστήριξε ότι το Ο.Ε. δεν θα πρέπει να τοποθετείται σε διαφορετικό πλαίσιο από μία κανονική επιχείρηση, αφού αποτελεί παράγωγο των δυνάμεων της αγοράς και άρα είναι προϊόν της οικονομίας του καπιταλισμού (Σταμούλη, 2016:1195). Αναπτύσσεται ως δίκτυα σχέσεων σε ένα διαταξικό φαινόμενο που διατρέχει όλα τα κοινωνικά στρώματα, αποτελώντας συστατικό στοιχείο του καπιταλιστικού συστήματος (Βιδάλη, 2017:50). Προσομοιάζει με επιχειρηματική δραστηριότητα και αναπτύσσεται μέσα από τα δημιουργηθέντα δίκτυα σχέσεων και δεσμών που εξυπηρετούν το πολιτικό σύστημα και τα υψηλά στρώματα της κοινωνίας. Τα δίκτυα μέσω της διαφθοράς, αλληλοεξυπηρετήσεων και αλληλοϋποστήριξης στηρίζουν τα συμφέροντά τους και διαμορφώνουν ένα καθεστώς συμβίωσης μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας (Βιδάλη, 2018). Τα εγκληματικά δίκτυα είναι ανεξάρτητα του χρόνου που περνάει και το μόνο που διαφοροποιείται είναι τα πρόσωπα και οι μέθοδοι που ακολουθούν (Potter, 2019:38). Ο δε συνασπισμός κοινών συμφερόντων που δημιουργείται μεταξύ των ανωτέρω στο πλαίσιο της διαφθοράς μετατρέπει την πολιτική ή δημόσια δύναμη σε πλούτο και τον πλούτο των επιχειρηματιών σε δύναμη και επιρροή στη λήψη αποφάσεων, αναπαράγοντας τη συμβιωτική σχέση (Chambliss, 2008:71).

Για τον Chambliss, το Ο.Ε. αναπτύσσεται μέσα από τη συμβιωτική σχέση με το κράτος και τους νόμιμους οικονομικούς θεσμούς. Συνδεδειγμένος κρίκος για τη λειτουργικότητα της συμβιωτικής σχέσης αποτελεί η διαφθορά. Εν τέλει, αποδεικνύεται ότι η συμβιωτική σχέση που δημιουργείται, αποτελεί συστατικό στοιχείο οργάνωσης του καπιταλιστικού συστήματος (Βιδάλη, 2017:156). Η επιχειρηματικότητα του Ο.Ε. στηρίζεται στην κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών που είναι απαραίτητα, η δε τυχόν απαγόρευση παραγωγής και διανομής τέτοιων αγαθών που είναι σε μεγάλη ζήτηση μπορεί να οδηγήσει σε εξελιγμένα μέσα παράκαμψης του Νόμου, ως απάντηση στη λανθάνουσα παράνομη ζήτηση και εν τέλει να οδηγήσει σε διαφθορά (Chambliss, 2004:246).

1.1.6 Τα εγκληματικά δίκτυα

Οι νεότεροι μελετητές του Ο.Ε. στράφηκαν προς τη μελέτη του Chambliss, την οποία εξέλιξαν. Έτσι, τόσο ο Vincenzo Ruggiero όσο και ο Carlo Morselli αναφέρονται στα εγκληματικά δίκτυα. Σύμφωνα με τον Ruggiero, η ανάπτυξη νόμιμων και παράνομων δεσμών (ή αλλιώς η συμβιωτική σχέση που ανέφερε ο Chambliss) μπορεί να κατανοηθεί αν το Ο.Ε. θεωρηθεί ως κοινωνική οργάνωση, η οποία αναφέρεται σε ένα δίκτυο δύο διαφορετικών τύπων σχέσεων. Πρώτον σε ένα δίκτυο ένωσης ατόμων με κάποιου είδους πολιτισμική ομοιογένεια και δεύτερον σε ένα κοινωνικό δίκτυο όπου ο οργανισμός μπορεί να θεωρηθεί ως ένα δίκτυο ατόμων που συμμετέχουν σε μία κοινή δραστηριότητα, είτε ανήκουν είτε όχι στον ίδιο σύλλογο. Με άλλα λόγια είτε είναι κοινωνικά και πολιτιστικά ομοιογενείς είτε όχι (Ruggiero, 2012:7).

Οι συμμαχίες και οι συνεργασίες που αναπτύσσονται μεταξύ του Ο.Ε., του πολιτικού κόσμου και οικονομικών παραγόντων συνδυάζουν μορφές συμβατικής εγκληματικότητας και αδικήματα του λευκού κολάρου. Αυτό συμβαίνει όταν τα έσοδα από παράνομες δραστηριότητες επενδύονται στη νόμιμη οικονομία, με τα μέλη των εγκληματικών ομάδων να γίνονται γνώστες των τεχνικών που χρησιμοποιούν οι «συνεργάτες» τους του λευκού κολάρου. Γίνεται επομένως, μία σειρά ανταλλαγών υπό την ύπαρξη αμοιβαίας επιχειρηματικής προώθησης των κοινών συμφερόντων (Ruggiero, 2012:8).

Στο πλαίσιο αυτό, η οικονομία εντός της οποίας επιτρέπονται και εκτελούνται αυτές οι συναλλαγές, λανθάνει μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας. Τα δε αναδυόμενα εγκληματικά δίκτυα βρίσκουν πρόσφορο έδαφος ανάπτυξης στις «γκρίζες ζώνες» αυτής, ανταλλάσσοντας τεχνογνωσία με την επίσημη οικονομία, επωφελούμενα από μέσα και υπηρεσίες που αυτή προσφέρει όπως δικηγόροι, λογιστές κ.ά. (Ruggiero, 2012:10-11).

Ο Morselli προέβη στην περιγραφή του Ο.Ε. με τη μορφή δικτύων με ευέλικτη δομή, που είναι ανθεκτικά και μπορούν να δημιουργούν νέες σχέσεις (Morselli, 2009:4). Τα εγκληματικά δίκτυα εξασφαλίζουν πλεονεκτήματα έναντι της ιεραρχικής σχέσης. Κατ' αρχάς πολλά μέλη μπορεί να είναι μέρος της ίδιας εγκληματικής επιχείρησης αλλά να μη συναντηθούν ποτέ. Επίσης, το πλαίσιο λειτουργίας σε δίκτυα εξασφαλίζει ένα πιο κατάλληλο λειτουργικό στοιχείο για τη συγκέντρωση κερδών που είναι οι δεξιότητες. Τέλος τα προσαρμοστικά χαρακτηριστικά του δικτύου δηλαδή η ευελιξία του, ευνοεί το εχθρικό και αβέβαιο περιβάλλον που συνδέεται γενικά με το έγκλημα (Morselli, 2009:10). Τα εγκληματικά δίκτυα έχουν ρευστή δομή μελών με ικανότητα να ανταποκρίνονται άμεσα στις αλλαγές του περιβάλλοντος, τροποποιώντας τη δομή τους. Η χρήση του όρου

ευελιξία εστιάζει στις δομές και τη λειτουργία της οργάνωσης (εκφράζοντας τον πραγματοπαγή χαρακτήρα της) και τονίζει την απουσία του αρχηγού-ηγέτη (Bright & Delaney, 2013:238).

Ακόμα και σε αυτές τις περιπτώσεις όμως η έλλειψη της τυπικής ιεραρχικής δομής δεν συνεπάγεται και την έλλειψη κεντρικών πόλων δράσης. Σύμφωνα με τον Morselli υπάρχουν συγκεκριμένες θέσεις εντός ενός δικτύου. Ο μεσίτης κατέχει κεντρική θέση, ταυτιζόμενος με το άτομο που είναι κεντρικά τοποθετημένο ως ο βασικός μεσάζων κατά μήκος των συντομότερων διαδρομών που ενώνουν τους συμμετέχοντες στο δίκτυο, ακόμα και στην περίπτωση που οι άμεσες επαφές του είναι λιγότερες με μέλη του δικτύου σε σχέση με άλλους. Η θέση του στη ροή πληροφοριών και επικοινωνίας είναι αυτή που καθορίζει τη σημαντικότητα του (Morselli, 2009:12). Οι συμμετέχοντες σε ένα δίκτυο μπορεί να είναι και μέλη διαφορετικών οργανώσεων, που συνενώνονται υπό τον μεσίτη, για μία δεδομένη ενέργεια. Η σημασία του ρόλου τους έγκειται στο γεγονός ότι ελέγχουν όλες τις πληροφορίες που απαιτούνται για τη λειτουργία του δικτύου και για την πρόσβαση των υπολοίπων σε όποιο πόρο απαιτείται για τη λειτουργία του δικτύου και τη συντήρησή τους. Αναλαμβάνουν ρόλο παίκτη κλειδί που τους προσφέρει ευελιξία και δημιουργικότητα, ωφελώντας και τους ίδιους κατ' αυτόν τον τρόπο (Morselli, 2009:16). Ενώ οι περιφερειακοί παίκτες είναι οι λιγότερο στοχευμένοι, εξασφαλίζοντας με την παραμονή τους στην περιφέρεια προστασία για τον εαυτό τους, καθώς η ασφάλεια φαίνεται να αποτελεί την κυρίαρχη ανησυχία στα εγκληματικά δίκτυα (Morselli, 2009:64).

Η χαλαρή σύζευξη των κόμβων δικτύου βοηθάει στην περίπτωση που ένας κόμβος είναι αναποτελεσματικός να μπορεί εύκολα να αποκοπεί. Ενώ η έλλειψη φυσικής υποδομής βοηθάει στη μεταφορά των επιχειρήσεων σε άλλη γεωγραφική περιοχή αν αυτό απαιτηθεί (Bright & Delaney, 2013:239). Με αυτόν τον τρόπο, τα δίκτυα παρέχουν ανθεκτικότητα για τη διάπραξη εγκληματικών ενεργειών. Ενώ, συγκεκριμένα για τη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών η ανθεκτικότητα προσφέρει στην οργάνωση την ικανότητα των εμπλεκόμενων να διατηρήσουν τα υπάρχοντα επίπεδα ανταλλαγής μεταξύ πωλητών και αγοραστών, παρά την ενδεχόμενη εξωτερική πίεση που μπορεί να υπάρχει από κρατικές δομές (Leuprecht, Aulthouse & Walther, 2016:377). Η δικτυακή δομή της οργάνωσης ακολουθεί τους δρόμους που επιτάσσει η σύγχρονη οικονομία για logistics και καταμερισμό εργασίας, ενώ η δομή του δικτύου προκύπτει ως αποτέλεσμα επίσημου

σχεδιασμού, όπως μία επιχείρηση καταρτίζει το επιχειρηματικό της σχέδιο (Leuprecht et al, 2016:377).

Ειδικά στον τομέα της οργανωμένη διακίνησης ναρκωτικών προκύπτει από πολλές έρευνες των τελευταίων ετών η δικτυακή δομή ύπαρξης μικρών συνασπισμών μεταβαλλόμενων ομάδων, γεγονός που συναντάται ευρέως σε πολλές χώρες (Desroches, 2007:831). Οι παράνομοι επιχειρηματίες φαίνεται να λειτουργούν σε χαλαρές ενώσεις ατόμων που σχηματίζονται, χωρίζονται και ξανασυναντιούνται καθώς παρουσιάζονται ευκαιρίες (Desroches, 2007:832). Είναι η αποτύπωση της περιγραφής των Ruggiero και South περί εγκλήματος σε συνεργασία (crime in association) για τα δίκτυα με χαλαρή μορφή (Ruggiero & South, 1995 όπως αναφ. σε Desroches, 2007:832).

1.2 Η ποινική τυποποίηση του Οργανωμένου Εγκλήματος και των ναρκωτικών

Όπως ειπώθηκε το Ο.Ε. αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο που δύσκολα μπορεί να αποτυπωθεί και ακόμα δυσκολότερα να τυποποιηθεί ποινικά, γεγονός που έγινε κατανοητό και από τον Cressey κατά την ανάπτυξη της θεωρίας του (Βιδάλη, 2017:49). Τον ίδιο προβληματισμό είχαν να αντιπαρέλθουν και αργότερα τα κράτη και οι Διεθνείς Οργανισμοί στα πλαίσια χάραξης της αντεγκληματικής πολιτικής τους. Κύριο πρόσταγμα έγινε η «άμυνα της κοινωνίας έναντι του εγκλήματος», η οποία έλαβε χαρακτηριστικά πόλεμου με έμφαση στις αστυνομοκατασταλτικές μεθόδους. Η αντίδραση που υπήρξε διέφερε σημαντικά ανάμεσα στα εγκλήματα των ισχυρών και στα εγκλήματα του Ο.Ε. (Βιδάλη, 2017:168).

1.2.1 Οι πρώτες διεθνείς αντιδράσεις

Οι Η.Π.Α. ήταν πρωτοπόρος διεθνώς στις πολιτικές αντιμετώπισης του Ο.Ε. λόγω της πρώιμης ενασχόλησης με αυτό από τη δεκαετία του 1960. Όμως με την πάροδο εύλογου διαστήματος είχε γίνει κατανοητό ότι το Ο.Ε. είχε αλλάξει και δεν αποτελούσε πλέον τον τύπο οργάνωσης που μέχρι τότε δρούσε. Είχε λάβει διεθνείς διαστάσεις μη γνωρίζοντας χωρικούς περιορισμούς και ήταν αναγκαία η διεθνής συνεργασία και η κοινή προσπάθεια για την αντιμετώπιση του (Βιδάλη, 2017:173). Έτσι άρχισαν οι πρώτες διεθνείς πρωτοβουλίες όπως η 5^η Διάσκεψη του Ο.Η.Ε. για την Πρόληψη του Εγκλήματος και τη

Μεταχείριση των Εγκληματιών στη Γενεύη το 1975. Η επόμενη βέβαια σημαντική κίνηση άργησε κάποια χρόνια και ήταν η κατάρτιση της Διεθνούς Σύμβασης για την καταπολέμηση της διακίνησης ναρκωτικών φαρμάκων και ψυχοτρόπων ουσιών το 1988, αλλά αποτέλεσε σημαντικό ορόσημο εναρμόνισης των επί μέρους νομοθεσιών και εκκίνησης της συνεργασίας μεταξύ κρατών (Χλούπης, 2019:280).

Το 1994 στη Νάπολη πραγματοποιήθηκε η Παγκόσμια Υπουργική Συνδιάσκεψη για το Ο.Ε., με τη συμμετοχή Υπουργών από 142 χώρες. Η πολιτική διακήρυξη που συντάχθηκε έτυχε έγκρισης από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. τον Δεκέμβριο του 1994 (Χλούπης, 2019:280). Παράλληλα στον Ο.Η.Ε. ιδρύθηκε το 1997 αρμόδιο γραφείο, το οποίο το 2002 ονομάστηκε σε Γραφείο για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (U.N.O.D.C.). Οι αρμοδιότητες του είναι εκτεταμένες όσον αφορά την δράση στον τομέα της καταπολέμησης του υπερεθνικού Ο.Ε. με τη λήψη εξειδικευμένων δράσεων ενάντια στη διακίνηση ναρκωτικών, του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος, στην πάταξη της διαφθοράς αλλά και στη λήψη μέτρων προστασίας των μαρτύρων σε σχετικές υποθέσεις (Ριζάβα, 2012:264).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο στο πλαίσιο της Συμφωνίας του Μάαστριχτ, το 1992, αποφασίστηκε η δημιουργία της Europol η οποία αρχικά είχε καθήκοντα συλλογής και ανάλυσης δεδομένων και στοιχείων και ανταλλαγής πληροφοριών. Από το 1997 με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ όμως απέκτησε και επιχειρησιακό χαρακτήρα (Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2005:26-27). Ενώ στον τρίτο πυλώνα της Ε.Ε., που είχε ιδρυθεί επίσης με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, είχε συσταθεί ομάδα για την αστυνομική, τελωνειακή και δικαστική συνεργασία σε υποθέσεις Ο.Ε. (Χλούπης, 2019:288). Περαιτέρω, η αντιμετώπιση του Ο.Ε. απαιτούσε εκτός της αστυνομικής συνεργασίας και συνεργασία σε δικαστικό επίπεδο και ιδίως στον τομέα της διεξαγωγής ανάκρισης. Η συνεργασία αυτή επιτεύχθηκε με την ίδρυση της «Ευρωπαϊκής Μονάδας Δικαστικής Συνεργασίας» (Eurojust), η οποία συστάθηκε ως όργανο της Ε.Ε. με απόφαση του Συμβουλίου της Ευρώπης το 2002 (Ριζάβα, 2012: 307-308).

Πέραν των όσων αναφέρονται στις διάφορες Συμβάσεις η Ε.Ε. έχει συστήσει από το 1999 την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία για την καταπολέμηση της Απάτης (OLAF) και το Group of States AGAINST Corruption (GRECO) που λειτουργεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Αμφότερες ασχολούνται με πιο εξειδικευμένα θέματα Ο.Ε. εστιάζοντας σε ζητήματα διαφθοράς και απάτης (Χλούπης, 2019:289). Εκτός της συνεργασίας των κρατών και των αρχών αυτών η Ε.Ε. θεώρησε απαραίτητη και τη παροχή συνεργασίας και από

ιδιώτες. Έτσι, από το 1991 θέσπισε την υποχρέωση των τραπεζών και άλλων χρηματοπιστωτικών οργανισμών να τηρούν συγκεκριμένες διαδικασίες για να παρεμποδίζουν τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και να αναφέρουν ύποπτες συναλλαγές. Η υποχρέωση αυτή με την πάροδο των ετών επεκτάθηκε και σε άλλους ιδιώτες όπως λογιστές, συμβολαιογράφους και δικηγόρους (Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2005:27).

Η ανάπτυξη συνεργασίας με αυτόν τον τρόπο και η εμπλοκή και ιδιωτών, οδήγησε κάποιους όπως την Συμεωνίδου-Καστανίδου, να εκφράσουν την άποψη ότι τα υιοθετημένα μέτρα δεν αποσκοπούν στην ανάπτυξη της συνεργασίας αλλά κυρίως στο να διευρύνουν την καταστολή και να περιορίσουν τις ατομικές ελευθερίες (Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2006:865). Ακόμα και το Ε.Δ.Δ.Α έχει αναφερθεί στις εξαιρετικές ρυθμίσεις που απαιτούνται να ληφθούν για την αντιμετώπιση του Ο.Ε. στη δικαιολογητική βάση της ιδιαίτερης επικινδυνότητας του (Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2006:867).

Από τις όποιες κινήσεις δε θα μπορούσε να απουσιάζει η Ιταλία. Ο Ιταλός δικαστής Giovanni Falcone, ο οποίος ήταν Σικελός ήταν αυτός που έπεισε το μέλος της Μαφίας Tommaso Buscetta να δώσει κατάθεση- ομολογία 8.600 σελίδων για τη λειτουργία της Μαφίας, με αποτέλεσμα να γίνει η περίφημη Υπερδίκη του Παλέρμο που καταδίκασε 342 μέλη της σικελικής Μαφίας σε 2.665 χρόνια κάθειρξης (Χουλιάρáκης, 2008). Ο Buscetta ήταν το πρώτο μέλος της Μαφία στα χρονικά που έσπασε τον περίφημο όρκο σιωπής, την *omerta*. Η πρώτη αυτή ομολογία βοήθησε τις δικαστικές αρχές να συνδέσουν το πάζλ του οργανωμένου εγκλήματος στην Ιταλία καθώς όπως περιγράφεται σε σχετικό ντοκιμαντέρ *Τομάσο Μπουσκέτα; Ο Νονός μας*, οι δικαστικές αρχές και ο επικεφαλής τους Falcone είχαν τα κομμάτια του πάζλ αλλά δε γνώριζαν τη σύνδεση τους. Ο Buscetta με την κατάθεση του βοήθησε στην κατανόηση της λειτουργίας της συγκεκριμένης εγκληματικής οργάνωσης καθώς και στις περαιτέρω ενέργειες που έπρεπε να λάβουν οι Ιταλικές αρχές, με την ανάλογη προσαρμογή της τακτικής τους ενάντια στην Μαφία (Francetti & Meier, 2019). Ο Falcone, πλήρωσε με τη ζωή του την εμπλοκή και τον προσωπικό του αγώνα τον Απρίλιο του 1992, σε έκρηξη σε αυτοκινητόδρομο από τον οποίο διερχόταν το αυτοκίνητο του, κατά την οποία σκοτώθηκαν άλλα τέσσερα άτομα ανάμεσα στα οποία και η σύζυγος του (Χουλιάρáκης, 2008). Άφησε παρακαταθήκη όμως τη Συνθήκη του Παλέρμο (όπως θα αναλυθεί παρακάτω), που κυρώθηκε κατόπιν ενεργειών του για την πραγματοποίηση μίας παγκόσμιας συνδιάσκεψης για το υπερεθνικό Ο.Ε. με υψηλό συμβολισμό (Χλούπης, 2019:280).

Σημαντική παρατήρηση αποτελεί το γεγονός ότι η διεθνής οργανωμένη διακίνηση ναρκωτικών αποτελεί έναν από τους πρωταρχικούς τομείς για τους οποίους λήφθηκαν αποφάσεις σε διεθνές επίπεδο. Επίσης έγινε αρχικά εισαγωγή των ειδικών ανακριτικών πράξεων, οι οποίες αργότερα θα επεκταθούν με τη Σύμβαση του Παλέρμιο και θα χρησιμοποιηθούν για την αντιμετώπιση του Ο.Ε. (Χλούπης, 2019:285).

Παρατηρείται όμως και η δυσκολία αποτύπωσης και περιγραφής του Ο.Ε. τόσο κατά την ποινική του τυποποίηση όσο και κατά την εγκληματολογική αναφορά. Η διαφοροποίηση αυτή γίνεται αντιληπτή και από τη χρησιμοποίηση διαφορετικών όρων. Τα κράτη και οι ποινικές νομοθεσίες αναφέρονται σε εγκληματικές οργανώσεις, ενώ οι εγκληματολόγοι σε Ο.Ε. Η ποινική τυποποίηση δίνει έμφαση στον τρόπο και τις προϋποθέσεις συγκρότησης και διάρθρωσης της εγκληματικής ομάδας, ενώ ο εγκληματικός όρος αναφέρεται σε κοινωνικά φαινόμενα συστηματικής παρανομίας (Βιδάλη, 2017:150). Ανεξάρτητα, όμως από τις διαφορές υπάρχουν κοινά σημεία μεταξύ των ορισμών που δίνονται όπως η ύπαρξη οργανωμένης ομάδας, η ιεραρχία, η κατανομή αρμοδιοτήτων και η αποκόμιση κέρδους. Οι διαφορές που προκύπτουν είναι αποτέλεσμα της ποικιλομορφίας με την οποία εμφανίζεται το Ο.Ε., η οποία όμως είναι και η αιτία δυσχερούς αποτύπωσης κάθε πιθανής έκφανσης του (Μπόση & Βασιλειάδης, 2016:1169).

Άξιο προβληματισμού θα πρέπει να αποτελέσει όμως επιπλέον και το γεγονός ότι η απαρχή της διεθνούς αντιμετώπισης της οργανωμένης διακίνησης ναρκωτικών έγινε με πολεμικούς όρους και δη με τον όρο «πόλεμος κατά των ναρκωτικών». Στο πλαίσιο αυτού του «πολέμου», ο οποίος άρχισε φυσικά από τις Η.Π.Α. εν μέσω της εποχής του Ψυχρού Πολέμου, θεωρείτο αντιπατριωτική κάθε αντίθετη άποψη που δεν συμφωνούσε με την πρωτοφανή απειλή του Ο.Ε. κατά της κοινωνίας (Βασιλαντωνοπούλου, 2019:257-258).

Για να στοιχειωθεί η απειλή αυτή βασίσθηκε εντέλει στα μόνα στοιχεία που μπορούσαν να βρουν και αφορούσαν τη διακίνηση ναρκωτικών, η οποία τακτική γιγαντώθηκε τη δεκαετία του 1980 επί κυβέρνησης Ρήγκαν. Σε αυτό το πλαίσιο το Ο.Ε. εργαλοιοποιήθηκε πολιτικά και αποτέλεσε το μέσο για να εγκληματοποιηθούν άλλες πράξεις όπως η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομα έσοδα, η οποία όμως συνδέθηκε αποκλειστικά με αυτό, αφήνοντας εκτός κάδρου άλλα σημαντικά εγκλήματα διαφθοράς (Βασιλαντωνοπούλου, 2019:259).

Σύμφωνα με τη Βασιλαντωνοπούλου, οι Η.Π.Α. χρησιμοποίησαν τον Ο.Ε. ως δούρειο ίππο και στην κατάρτιση της Σύμβασης της Βιέννης το 1988, εισήγαγαν την έννοια του ξεπλύματος μαύρου χρήματος την οποία σε εκείνο το κείμενο την ταύτισαν απόλυτα με τη

διακίνηση ναρκωτικών, καλύπτοντας έτσι κοινωνικά επιβλαβείς δράσεις πολυεθνικών εταιρειών που στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης είχαν επεκταθεί σε πολλές χώρες και κυρίως σε φτωχές και γενικά τα εγκλήματα του λευκού κολάρου (Βασιλαντωνοπούλου, 2019:262).

1.2.2 Η Σύμβαση του Παλέρμο

Η κορωνίδα όλων των εξελίξεων που είχε προκαλέσει η διεθνής κινητοποίηση για το Ο.Ε. με τις μέχρι τότε απόπειρες ορισμού και περιορισμού του αποτέλεσε η κύρωση της Διεθνούς Συμβάσεως του Ο.Η.Ε. κατά του Διακρατικού οργανωμένου Εγκλήματος (“transnational organized crime”), γνωστή ως Σύμβαση του Παλέρμο που υπογράφηκε τον Δεκέμβριο 2000 στο Παλέρμο της Ιταλίας και για συμβολικούς λόγους (Χλούπης, 2019:281).

Κατά τη διάρκεια κατάρτισης της Σύμβασης έγινε προσπάθεια απάντησης στα διλλήματα που έθετε η επεκτεινόμενη διεθνώς δράση του καθώς έπρεπε να υπερκεραστούν διάφορα προβλήματα που είχαν να κάνουν με την ανάγκη συμφωνίας μεγάλου αριθμού κρατών που έκαστο επιθυμούσε να επιλύσει δικά του εσωτερικά προβλήματα. Για παράδειγμα χώρες όπως η Ισπανία και η Τουρκία που αντιμετώπιζαν εσωτερικά θέματα τρομοκρατίας, επιθυμούσαν να εντάξουν τα θέματα αυτά εντός της Σύμβασης (Χλούπης, 2019:281). Στην προσπάθεια εξεύρεσης ενός κοινά αποδεκτού όρου, υπερίσχυσε η άποψη που υποστήριζε ότι για να επιτευχθούν οι σκοποί της Σύμβασης θα έπρεπε να γίνει στόχευση στη δομή και τις λειτουργίες του Ο.Ε. και όχι στις δραστηριότητες του. Γι’ αυτό τον λόγο δεν συμπεριλήφθηκαν σε αυτήν τόσο ο αριθμός όσο και πιθανές δραστηριότητες του. Επομένως επιλέχτηκε η σοβαρότητα της παράβασης να σταθμίζεται με βάση τις απειλούμενες, από τις εκάστοτε εθνικές νομοθεσίες, ποινές. Επιπρόσθετα η παράνομη δραστηριότητα να πραγματοποιείται από μία εγκληματική οργάνωση που είχε υπερεθνικά στοιχεία (Χλούπης, 2020:536).

Στο άρθρο 2 της Σύμβασης γίνεται προσπάθεια εννοιολογικής περιγραφής του Ο.Ε. σύμφωνα με την οποία ως *οργανωμένη εγκληματική ομάδα* ορίζεται «μια δομημένη ομάδα τριών ή περισσότερων προσώπων, που δρα για κάποια χρονική περίοδο και ενεργεί από κοινού για να τελέσει ένα ή περισσότερα σοβαρά εγκλήματα ή αδικήματα που προβλέπονται στη Σύμβαση, ώστε να προσπορισθεί, άμεσα ή έμμεσα, οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος» (Βιδάλη, 2017:174). Στα λοιπά άρθρα της αναφέρονται και ρυθμίζονται θέματα δικαστικής συνδρομής, διεθνούς συνεργασίας, αμοιβαίας συνδρομής σε ποινικά

ζητήματα, κοινών ερευνών, χρήση ειδικών τεχνικών και ανακριτικών μεθόδων και γενικότερα τα επί μέρους θέματα που στηρίζουν την ουσιαστική συνεργασία, επικοινωνία και ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των κρατών (Χλούπης, 2019:284-285).

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην αναφορά των όρων *σοβαρό έγκλημα* και *διεθνικό έγκλημα* που περιγράφονται στη Σύμβαση. Έτσι ως σοβαρό έγκλημα νοείται συμπεριφορά που θεωρείται από την εκάστοτε εγχώρια ποινική νομοθεσία ως αδίκημα που τιμωρείται με ποινή στερητικής της ελευθερίας τουλάχιστον τεσσάρων ετών (Βιδάλη, 2017:174). Ενώ το έγκλημα θεωρείται διεθνικό ή υπερεθνικό σε μία από τις επόμενες περιπτώσεις: α) αν τελείται σε περισσότερα τους ενός κράτη, β) αν τελείται σε ένα κράτος αλλά ένα μέρος του πραγματοποιείται σε άλλο, γ) αν πραγματοποιείται από εγκληματική ομάδα που δραστηριοποιείται σε περισσότερα του ενός κράτη, δ) αν τελείται σε ένα κράτος αλλά οι επιπτώσεις του επηρεάζουν και ένα άλλο (Βιδάλη, 2017:175).

Η Σύμβαση του Παλέρμο αποτέλεσε την αποτυπωμένη συνειδητοποίηση εκ μέρους των κρατών διεθνώς ότι το Ο.Ε. αποτελεί μία διεθνής απειλή που χρήζει αντιμετώπισης και την ανάγκη λήψης μέτρων και συνεργασίας. Όμως αν και θα έπρεπε να αποτελεί την αφετηρία, με την επαναξιολόγηση των αναφερθέντων σε αυτήν και των ακολούθως πεπραγμένων από τα κράτη, υπό την αίρεση της αναθεώρησης όποιων προβληματικών προέκυπταν, περισσότερο αντιμετωπίστηκε ως η τελική λύση. Ενώ μόλις 9 μήνες έπειτα, τον Σεπτέμβριο του 2001 οι επιθέσεις στους Δίδυμους Πύργους και ο μετέπειτα *πόλεμος κατά της τρομοκρατίας* που ακολούθησε θα έστρεφαν το ενδιαφέρον και τους πόρους των κρατών αλλού (Βιδάλη, 2017:176). Η Ελλάδα κύρωσε την ανωτέρω Σύμβαση με τον Νόμο 3875/2010, όπως θα περιγραφεί ακολούθως.

1.2.3 Το Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα και η εγχώρια αντιμετώπισή του

Με τον Ν. 1916/1990 εισάγεται πρώτη φορά στην ελληνική νομοθεσία η έκφραση Ο.Ε., που όμως αποτελούσε μία κεκαλυμμένη αναφορά στην εσωτερική τρομοκρατία (Αντωνόπουλος & Παπανικολάου, 2016:966). Με τον Ν. 2928/2001, που ακολούθησε έγινε προσπάθεια ρύθμισης της οργανωμένης εγκληματικότητας, μιας και δεν υπήρχαν μέχρι τότε διατάξεις που να ρυθμίζουν το πρόβλημα, παρά αποσπασματικές ρυθμίσεις μεμονωμένων συναφών θεμάτων (Χλούπης, 2020:537). Έγινε τροποποίηση άρθρων του Π.Κ. και του Κ.Π.Δ. αλλά και εισαγωγή αυτοτελών διατάξεων όπως η ευθύνη νομικών προσώπων και η προστασία μαρτύρων. Το άρθρο 1 αντικατέστησε το αρ. 187 του Π.Κ.

«περί σύστασης και συμμορίας» με το νέο τίτλο «περί εγκληματικής οργάνωσης» (Χλούπης, 2019:292).

Όμως το νέο άρθρο δεν έλυσε όλα τα προβλήματα, καθώς δεν περιέγραφε ποιες είναι οι εγκληματικές οργανώσεις που αφορούσε αλλά παρέθετε τα εγκλήματα που μπορούσαν να ενταχθούν στην περίπτωση του άρθρου. Αποτέλεσμα αυτών η έννοια του «οργανωμένου εγκλήματος», να αποτελέσει για τις διωκτικές αρχές μία «κολυμπήθρα του Σιλβάμ», στην οποία όλα τα αδικήματα που έχουν έναν βαθμό οργάνωσης να βαπτίζονται «οργανωμένα» (Χλούπης, 2020:538). Εξάλλου στην ελληνική νομοθεσία δεν ορίζεται η έννοια του «σοβαρού εγκλήματος». Επομένως δεν αναφέρονται τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που πρέπει να εμφανίζονται σε ένα διαπραγμένο έγκλημα βάση των οποίων αυτό μπορεί να χαρακτηριστεί ως σοβαρό (Χλούπης, 2019:290). Επιπλέον, η έννοια «διαρκής δράση» στον ελληνικό νόμο δημιουργεί την αίσθηση ότι οι περιπτώσεις συγκρότησης ομάδας για τη διάπραξη μίας μόνο οργανωμένης εγκληματικής δραστηριότητας π.χ. απαγωγή επιχειρηματία για λύτρα, εν είδει «μεγάλου κόλπου», εξαιρούνται από τη διάταξη (Χλούπης, 2020:538). Επιπρόσθετα δε γινόταν καμία αναφορά στο οικονομικό όφελος (Βιδάλη, 2017:189).

Ενώ, ο Ν. ΤΟΔ του 1870, με τον οποίο θεσπίστηκε η σύσταση συμμορίας εφαρμόστηκε με μικρές τροποποιήσεις για παραπάνω από έναν αιώνα, το άρθρο 187 Π.Κ. από το 2001 και έπειτα έχει δεχθεί αλλεπάλληλες τροποποιήσεις, όπως η εισαγωγή του άρθρου 187 Α για τις τρομοκρατικές πράξεις και του άρθρου 187 Β με τη θέσπιση μέτρων επιείκειας (Βιδάλη, 2017:159). Μέσα σε αυτές ενετάχθη η κύρωση της Συμφωνίας του Παλέρμο από το ελληνικό κράτος με τον Ν. 3875/2010, που όπως μπορεί να παρατηρήσει κάποιος εισήχθη στην ελληνική έννομη τάξη με διαφορά 11 ετών από την υπογραφή (Χλούπης, 2020:536). Η καθυστέρηση μπορεί να αποδοθεί στην εν εξελίξει διεξαγωγή σε πρώτο και δεύτερο βαθμό της δίκης για την τρομοκρατική οργάνωση 17 Νοέμβρη, ώστε να αποφευχθεί η καταδίκη με βάση τον ευμενέστερο νόμο και η μη ένταξη της στο νέο νόμο για την εγκληματική οργάνωση (Χλούπης, 2020:548).

Συγκεκριμένα στο άρθρο 2 της Σύμβασης γίνεται ξεκάθαρη αναφορά στο οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος που προσπορίζεται άμεσα ή έμμεσα η εγκληματική οργάνωση (Χλούπης, 2019:281). Στην ελληνική νομοθεσία όμως, το οικονομικό όφελος προβλέπονταν ως επιβαρυντική περίπτωση του κυρίου αδικήματος και όχι ως απαραίτητο συστατικό στοιχείο της οργάνωσης. Ειδικότερα δε με τον Ν. 2928/2001 δε γινόταν καμία

αναφορά σε αυτό, παρά μόνο μετά την εισαγωγή του Ν. 3875/2010 αλλά και πάλι υπό την αίρεση της επιβαρυντικής περίπτωσης (Βιδάλη, 2017:189).

1.2.4 Η εγκληματοποίηση των ψυχοτρόπων ουσιών στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα των τελών του 19^{ου} αιώνα η χρήση χασίς, ήταν καθημερινή συνήθεια. Ωστόσο, η ιδιαίτερα επωφελής για το κράτος σύναψη εμπορικών δεσμών με την Αίγυπτο για τη διακίνηση καπνικών προϊόντων (όπου σε αντίθεση με την Ελλάδα το χασίς θεωρούνταν παράνομο), οδήγησε στην αποθάρρυνση καλλιέργειας του, στην εγχώρια φορολόγηση του και στον τελωνειακό έλεγχο του. Μέχρι τη δεκαετία του 1920 το χασίς ελέγχονταν από το κράτος με άξονα την πάταξη του λαθρεμπορίου του. Όμως, οι γενικότερες αλλαγές στην αγροτική οικονομία και διεθνείς υποχρεώσεις που είχε συνάψει η Χώρα (όπως η Συνθήκη των Βερσαλλιών το 1919) την οδηγούσαν να ακολουθήσει μία πιο ουσιαστική πολιτική ενάντια στα ναρκωτικά (Βιδάλη & Κουλούρης, 2002:255-256). Έτσι στις αρχές του 20^{ου} αιώνα φορολογήθηκε η καλλιέργεια της ινδικής κάνναβης και μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο απαγορεύτηκε εντελώς (Γκοτσίνας, 2018:261).

Όμως, η αντιναρκωτική πολιτική της χώρας συνάντησε αντιδράσεις από τους εγχώριους χασισοπαραγωγούς, η οποία δεν ήταν παράδοξη αφού μετά από την προσάρτηση της Μακεδονίας η καλλιέργεια της αποτελούσε σημαντικό εθνικό πόρο. Η εφαρμοζόμενη πολιτική μετατόπισε το πρόβλημα από τον έλεγχο των λαθρεμπόρων οπίου στον έλεγχο των χρηστών, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί στη διάθεση για αποδιάρθρωση της καταναλωτικής αγοράς τέτοιων ουσιών (Βιδάλη & Κουλούρης 2002:256).

Η όλη προσπάθεια συνέπεσε χρονικά με την άφιξη των προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής, οι οποίοι είχαν στην πολιτισμική τους παράδοση την κατανάλωση χασίς. Οι ρυθμίσεις που εφαρμόζονταν αφορούσαν τη χασισοποτεία αρχικά και δευτερευόντως τον έλεγχο της «φτωχολογιάς». Ταυτόχρονα ενώ εγκληματοποιείται ο τρόπος ζωής των χρηστών, χαλαρώνει ο έλεγχος του εμπορίου και του λαθρεμπορίου του οπίου (Βιδάλη & Κουλούρης, 2002:257).

Με τον Ν. 2107/1920 ποινικοποιείται η ίδια η χρήση, ενώ η διαφοροποίηση από την μέχρι τότε νομοθεσία έγκειτο στο ότι δεν απαιτείτο ο παραβάτης να συγκεντρώνει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Ενώ με τον Ν. 5339/1932 ως ναρκωτικές ουσίες θεωρούνται η ηρωίνη, το όπιο, η κοκαΐνη, η μορφίνη και η ινδική κάνναβη (Βιδάλη & Κουλούρης, 2002:257-258). Έτσι, από εκεί και έπειτα η παραγωγή, η εμπορία, η κατοχή

και η χρήση αυτών εκτός ορισμένων, πολύ συγκεκριμένων πλαισίων τελούσαν πλέον υπό απαγόρευση (Γκοτσίνιας, 2018:261).

Η πολιτική που άρχισε ως έλεγχος του λαθρεμπορίου μετατράπηκε σε πολιτική κατά του χρήστη, προφανώς στην προσπάθεια ελέγχου του κοινωνικού περιθωρίου (Βιδάλη & Κουλούρης, 2002:257-258). Η ανάλυση του Chambliss για τα εύπλαστα όρια του Νόμου και ότι αυτός αποτελεί το αποτέλεσμα των μεταβολών που επέρχονται στην κοινωνία και αφορούν τη διάρθρωση της οικονομίας και της διαδικασίες ανάπτυξης της, επιβεβαιώνεται, καθώς και η Ελλάδα την εποχή εκείνη βίωσε ριζικές αλλαγές (Βιδάλη & Κουλούρης, 2002:254).

Σύμφωνα με τον Κουράκη έχει διαπιστωθεί διεθνώς ότι η στροφή προς τα ναρκωτικά παρουσιάζεται κυρίως σε εποχές ανασφάλειας, αναταραχής και αμφισβήτησης (Κουράκης, 2006:34). Ένα τέτοιο περιβάλλον άγχους είχε δημιουργηθεί και στη χώρα από το 1970 και έπειτα λόγω της άμετρης αστικοποίησης στα μεγάλα αστικά κέντρα, της υπερκατανάλωσης αγαθών, της χαλάρωσης των οικογενειακών δεσμών και προβλήματα ανεργίας. (Κουράκης, 2006:35). Αυτοί οι παράγοντες αρκετές φορές σε συνάρτηση και με την προσωπικότητα του ατόμου, την ψυχολογία του, την τάση του μιμητισμού συντελούν σε αύξηση της ζήτησης και κατανάλωσης ναρκωτικών ουσιών, από άτομα που ψάχνουν λύση στα αδιέξοδα που τους έχουν δημιουργηθεί (Κουράκης, 2006:35).

Από τα τέλη της δεκαετίας 1970 οι αρμόδιες αρχές διαπιστώνουν ότι το πρόβλημα των ναρκωτικών, βρίσκεται στη σκιά και είναι μεγαλύτερο από ότι οι επίσημοι δείκτες φανερώνουν. Από το 1980, όταν και σημειώθηκαν οι πρώτοι 5 επίσημοι θάνατοι από χρήση ηρωίνης, η ευαισθητοποίηση έγινε εντονότερη τόσο στην κοινή γνώμη, όσο και στις αρμόδιες αρχές. Συζητήσεις σχετικά ξεκίνησαν στη Βουλή, οδηγώντας στη ψήφιση του Ν. 1729/1987, σχετικά με την καταπολέμηση των ναρκωτικών (Κουράκης, 2006:3).

Από τότε ξεκινάει μία μακρά πορεία με αλληπάλληλες νομοθετικές μεταβολές και τροποποιήσεις, μέχρι τη ψήφιση του Ν. 3459/2006 «Κώδικας Νόμων για τα Ναρκωτικά», με τον οποίο ρυθμίστηκε με μεγαλύτερη συστηματικότητα, τάξη και καθαρότητα το αντικείμενο (Σ.Ο.Δ.Ν., 2011:17-18). Ο τελευταίος Νόμος για την καταπολέμηση των ναρκωτικών ψηφίστηκε από την Ελληνική Βουλή το 2013. Στην αιτιολογική του έκθεση αναφέρεται ότι η διάδοση των ναρκωτικών, αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο που πλήττει τις σύγχρονες κοινωνίες. Η δε ανάπτυξη των διακρατικών σχέσεων, της τεχνολογίας και των επικοινωνιών ενίσχυσε τις δυνατότητες και τις δραστηριότητες του Ο.Ε. (Αιτιολογική Έκθεση, 2013:1).

1.3 Δια τούτα

Όπως φαίνεται το Ο.Ε. δεν αποτελεί σημείο των καιρών μας και σίγουρα δεν έκανε την εμφάνιση του τα τελευταία τριάντα χρόνια. Ενώ λοιπόν ως φαινόμενο έχει διάρκεια στο χρόνο τα διάφορα πεδία ανάπτυξης του και οι διάφορες μορφές δράσης του εμποδίζουν την ύπαρξη μίας ενιαίας και σαφούς περιγραφής του τόσο από τα νομικά κείμενα όσο και από τις εγκληματολογικές θεωρήσεις.

Την σημερινή εποχή χαρακτηρίζει η επιχειρηματική λογική, με έντονο τον σκοπό της επίτευξης κέρδους (Αντωνόπουλος & Παπανικολάου, 2016:956). Και αυτός είναι και ένας λόγος που υπάρχει αποτυχία πλήρους κατανόησης: η τοποθέτηση του σε διαφορετικό πλαίσιο από αυτό μίας νόμιμης επιχείρησης, όπως ανέφερε και ο Chambliss, καθώς η οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα είναι παράγωγη των δυνάμεων που διέπουν την αγορά, αποτελώντας παράγωγο της καπιταλιστικής οικονομίας (Chambliss, 1978 όπ. αναφ. σε Σταμούλη, 2016:1195).

Οι διάφορες εγκληματικές ομάδες πέρασαν από την εποχή της απόλυτης κάθετης ιεραρχίας σε μία δομή δικτύων διεθνούς δράσης, επωφελούμενες και από τις αλλαγές στις σύγχρονες τεχνολογίες πληροφορικής και τεχνολογίας. Ταυτόχρονα η δημιουργία παγκόσμιας αγοράς και η ελεύθερη μετακίνηση αγαθών και ατόμων ευνόησε την εξάπλωση τους και την αναζήτηση ευκαιριών για τη συστηματική απόκτηση μεγαλύτερου κέρδους (Σταμούλη, 2016:1201-1202). Διεθνώς η διακίνηση ναρκωτικών έγινε η σημαντικότερη δραστηριότητα για το Ο.Ε., ειδικότερα από το 1970 και έπειτα. Σύμφωνα με μαρτυρίες πριν εισέλθουν στο μεγάλης κλίμακας παράνομο εμπόριο ναρκωτικών, λίγα μέλη της Μαφίας ήταν πλούσια, ενώ έπειτα η πλειονότητα κατάφερε να βελτιώσει την οικονομική τους κατάσταση (Paoli, 2003:149).

Ενώ όμως μία περίοδος κρίσης και δη οικονομικής πιθανά πλήττει ένα μεγάλο μέρος νόμιμων επιχειρήσεων, σε αντίστοιχες περιόδους το Ο.Ε. φέρεται να επωφελείται. Οι κρίσεις που πλήττουν μία κρατική δομή οδηγούν σε αποδυνάμωση των λειτουργιών της και σε δυσλειτουργίες στην άσκηση εξουσίας και ιστορικά προκύπτει ότι οι πλέον ισχυρές εγκληματικές ομάδες αναπτυσσόταν και ισχυροποιούνταν σε τέτοιες περιόδους, εκμεταλλευόμενες τις αδυναμίες του κράτους (Μπόση & Βασιλειάδης, 2016:1171). Σύμφωνα με Έκθεση της Europol για το Ο.Ε. στην Ευρώπη, για το 2013 η οικονομική κρίση επέτεινε τα κρούσματα διαφθοράς μεταξύ δημοσίων υπαλλήλων, με την επισήμανση ότι το πρόβλημα ήταν εντονότερο στις χώρες με τη μεγαλύτερη μείωση

μισθών, όπως, για παράδειγμα, η Ελλάδα, και μείωσε την αποτελεσματικότητα των διωκτικών υπηρεσιών (Σουλιώτης, 2013).

Η οικονομική κρίση του 2009 συγκέντρωνε αυτά τα χαρακτηριστικά. Το κράτος έχασε έσοδα, μείωσε προσωπικό, επιχειρήσεις έκλεισαν, άνθρωποι έχασαν τα σπίτια και τις δουλειές τους. Μία περίοδος κρίσης εμφανίστηκε και όπως ήδη έχει αναφερθεί αυτή είναι μία κατάλληλη περίοδος για τις εγκληματικές οργανώσεις να εξαπλώσουν τα δίκτυα τους, να ανασυνταχθούν και να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους.

Το επόμενο κεφάλαιο θα αφιερωθεί στην κοινωνική οργάνωση του Ο.Ε. διακίνησης ναρκωτικών και πως αυτή διαρθρώνεται στη χώρα μας.

2 Η κοινωνική οργάνωση του Οργανωμένου Εγκλήματος

2.1 Οικονομικές και πολιτικές σχέσεις στην παραγωγή και διακίνηση ναρκωτικών

Παρά την έμφαση από τους ερευνητές στις εγκληματικές ιδιαιτερότητες του Ο.Ε., τομείς της κοινωνίας εμφανίζουν κοινές αρχές οργάνωσης και λειτουργίας με το Ο.Ε., ενώ μεταξύ τους πραγματοποιούνται και πολλές συνεργασίες (Λάζος, 2016:114). Η όλη σχέση μεταξύ τους κινείται παράλληλα με την ανάπτυξη και οργάνωση της νόμιμης οικονομίας (Βιδάλη, 2017:150). Η διαφοροποίηση έγκειται στην παράνομη φύση του Ο.Ε. (Βιδάλη, 2017:156). Αυτό όμως δεν έχει ως αποτέλεσμα την απουσία σημείων επαφής ή διασύνδεσης μεταξύ της επίσημης και της παράνομης οικονομίας (Hirschfeld, 2015:25). Η δε κύρια ανάπτυξη του Ο.Ε ακολουθεί την στρατηγική νόμιμων επιχειρήσεων.

Αμφότερες αποσκοπούν στο να διατηρήσουν και να αυξήσουν το μερίδιό τους στην αγορά (Λάζος, 2016:114). Επίσης, οι επιχειρηματικοί παράμετροι λειτουργίας απασχολούν και τη μείωση του κόστους (Βιδάλη, 2017:151). Στο πλαίσιο αυτό, οι δραστηριότητες μίας εγκληματικής οργάνωσης ακολουθούν τα σύγχρονα πρότυπα δικτυακής οργάνωσης μίας αναπτυσσόμενης εταιρείας με περιφερειακά υποκαταστήματα και συστήματα logistics για τη μεταφορά και διανομή των παράνομων προϊόντων της. Αυτό σημαίνει ότι τα περιφερειακά μέρη της, μπορούν να είναι αυτόνομα και να συνδέονται με την κύρια οργάνωση μέσω αναθέσεων συγκεκριμένων υπηρεσιών και καθηκόντων, έχοντας μία σχετική αυτονομία (Βιδάλη, 2017:150).

Επίσης τα δίκτυα Ο.Ε. μετατοπίζουν κατόπιν σχεδίου τις δράσεις τους σε νόμιμους τομείς της οικονομίας όπως οι τράπεζες, οι κατασκευαστικές εταιρείες και τα καταστήματα εστίασης και διασκέδασης (Λάζος, 2016:114). Είναι η πρακτική εφαρμογή της θεωρίας του Ruggiero για τη συμβίωση της παράνομης και της νόμιμης οικονομίας (Ruggiero, 1999 όπ. αναφ. σε Σταμούλη, 2016:1198). Εν τέλει το σύστημα αξιών που ρυθμίζει την οργάνωση τόσο των παράνομων οικονομιών όσο και της κοινωνίας δε διαφέρει και η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες καθώς και ικανοποίηση επιθυμιών μπορεί να γίνει τόσο από τις νόμιμες όσο και από τις παράνομες αγορές (Αντωνόπουλος & Παπανικολάου, 2016:971).

Η συνεργασία αυτή εμπλουτίζεται μέσα από την ανταλλαγή τεχνογνωσίας προκειμένου να ρυθμιστεί η αγορά. Το Ο.Ε. «δανείζεται» από τη νόμιμη οικονομία τους ανθρώπους που

χρειάζεται για να νομιμοποιεί τις υποθέσεις του και να μπορεί να απολαμβάνει τα κέρδη του. Έτσι μία πλειάδα από λογιστές, τραπεζίτες, δικηγόρους καθώς και νόμιμοι επιχειρηματίες γίνονται συνεργάτες και συνέταιροι χρησιμοποιώντας τις γνώσεις και τις τεχνικές του επαγγέλματος τους προς όφελος του Ο.Ε. (Potter, 2019:34). Ενώ η βία, που αποτελεί κυρίαρχο μέσο του Ο.Ε., τουλάχιστον κατά την κρατούσα άποψη, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και από νόμιμους εκπροσώπους της υψηλής κοινωνίας και του κρατικού – εταιρικού εγκλήματος (Βιδάλη, 2017:157).

Το Ο.Ε. συμπλέκεται με τις νόμιμες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην τοπική κοινωνία. Εξασφαλίζει συγκάλυψη των δράσεών του, προβαίνει σε ξέπλυμα του μαύρου χρήματος που εισπράττει αναμειγνύοντας τα παράνομα έσοδα του με νόμιμα χρήματα από τις τοπικές επιχειρήσεις (Λάζος, 2016:124). Όμως, και οι νόμιμες επιχειρήσεις αποκομίζουν οφέλη όπως με την αγορά κλεμμένων προϊόντων σε τιμές χαμηλότερες και υπό την αίρεση του αμοιβαίου οφέλους ή με τη χορήγηση δανείων, σε περιπτώσεις αναζήτησης κεφαλαίου που δεν χορηγούν οι τράπεζες, εξαιρουμένων των περιπτώσεων τοκογλυφίας (Λάζος, 2016:124). Πρόκειται για την αμοιβαία ανταλλαγή τεχνογνωσίας και υπηρεσιών που έχει περιγράψει ο Ruggiero με τον όρο «βρώμικη οικονομία» (Ruggiero, 2012:8).

Όμως, η συνεργασία του Ο.Ε. δεν περιορίζεται μόνο με επιχειρήσεις αλλά επεκτείνεται και σε πολιτικές οργανώσεις και κρατικές υπηρεσίες με γνώμονα το οικονομικό όφελος. Η C.I.A. τη δεκαετία του 1950 στην Κίνα, για να υποστηρίξει δυνάμεις Κινέζων εθνικιστών με την προσδοκία ότι θα επικρατούσαν του υπάρχοντος κομμουνιστικού καθεστώτος, δημιούργησε δύο επιχειρήσεις βιτρίνας για να εισάγουν στρατιωτική βοήθεια στην έδρα τους και να εξάγουν όπιο από το Χρυσό Τρίγωνο προς την Ταϊλάνδη και την Ταϊβάν για περαιτέρω επεξεργασία και μετατροπή σε ηρωίνη (Λάζος, 2016:116-117). Ενώ λίγο αργότερα η ίδια Υπηρεσία για να διεξαγάγει τον πόλεμο του Βιετνάμ ουσιαστικά υιοθέτησε και διαχειριζόταν τη διακίνηση ναρκωτικών στη Νοτιοανατολική Ασία, γιατί χρειαζόταν τη βοήθεια των τοπικών πολέμαρχων ναρκωτικών για να διεξάγει τον πόλεμο (Chambliss, 2005:6).

Από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα παγκοσμίως η πολιτική που υιοθετήθηκε για τα ναρκωτικά ήταν η αυστηρή απαγόρευση, με σκοπό να αναγκαστούν οι χρήστες να σταματήσουν την κατοχή, τη χρήση και την παραγωγή ναρκωτικών μέσω της εγκληματοποίησης των πράξεων αυτών (Χαΐδου, 2018:887). Όμως, οι Η.Π.Α. που ήταν πρωτοπόροι στην αντιμετώπιση της οργανωμένης διακίνησης ναρκωτικών και σε διεθνές επίπεδο κινούσαν

τα νήματα για λήψη δράσεων, την ίδια στιγμή στο παρασκήνιο προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν την οργανωμένη διακίνηση ναρκωτικών για άλλους εσωτερικούς τους λόγους. Έτσι το 1971 κηρύχθηκε ο «πόλεμος κατά των ναρκωτικών» από τον τότε Πρόεδρο τον Ρίτσαρντ Νίξον. Ενώ λίγο αργότερα ιδρύθηκε στις Η.Π.Α. η Υπηρεσία Δίωξης Ναρκωτικών (Drug Enforcement Administration), που διέθετε τεράστιους πόρους και υπερεξουσίες, όχι μόνο στο εσωτερικό της χώρας αλλά διεθνώς. Σκοπός ήταν αφ' ενός να μετατοπιστεί το επίκεντρο της κοινής γνώμης από τον πόλεμο του Βιετνάμ που δεν επέφερε τα αποτελέσματα που προσδοκούσαν και αφ' ετέρου να αξιοποιηθούν οι υφιστάμενοι στρατιωτικοί πόροι και υποδομές σε ένα «νέο πόλεμο». Προς επίρρωση όλων αυτών οι ηθικοί πανικοί για τα ναρκωτικά και την απειλή της κοινωνίας έκαναν την επανεμφάνιση τους (Χάϊδου, 2018:887).

2.2 Κοινωνική διαστρωμάτωση και Οργανωμένο Έγκλημα

Σημαντικό καταλύτη της ανάπτυξης του φαινομένου ασκούν οι οικονομικές συνθήκες, όπως αναφέρθηκε. Όταν υπάρχει αλλαγή του υπάρχοντος οικονομικού προτύπου και μία στροφή σε μία νέα πραγματικότητα τόσο οικονομική όσο και κοινωνική το Ο.Ε. γνωρίζει άνθηση (Βιδάλη, 2017:151). Η δε προσαρμοστικότητα του το βοηθά να εξελίσσεται και να μεταλλάσσεται εκμεταλλευόμενο τις όποιες αλλαγές (Σταμούλη, 2016:1196).

Κατά τον 18^ο αιώνα ολόκληρες κοινότητες βασιζόνταν στο έγκλημα προκειμένου να εξασφαλίσουν την επιβίωση τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να καταδεικνύονται ολόκληρες πληθυσμιακές ή ακόμα και κοινωνικές ομάδες, ως επικίνδυνες κοινωνικές τάξεις, ενώ δεν είχαν κάποια άλλη διέξοδο. Η δε εμπλοκή τους με το έγκλημα και κυρίως με το Ο.Ε. αποτελούσε τελικά μία κοινωνική αναβάθμιση παρά ένα κοινωνικό στίγμα (Ριζάβα, 2012:180).

Η βιομηχανική ανάπτυξη του 19^{ου} αιώνα έφερε αλλαγές στον τρόπο ζωής των ανθρώπων, με τη μεταβολή της αγροτικής ζωής σε μία κοινωνία με κύριο χαρακτηριστικό της το βιομηχανικό καπιταλιστικό σύστημα. Μία νέα τάξη, η εργατική εμφανίστηκε, διεκδίκησε δικαιώματα και κατέκτησε καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και μόρφωσης, για περισσότερα άτομα. Όμως κάποιοι πληθυσμοί δεν μπόρεσαν να ακολουθήσουν τις εξελίξεις και να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα. Όσα άτομα από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα δεν μπόρεσαν να ακολουθήσουν τις εξελίξεις, τέθηκαν στο περιθώριο και αποτέλεσαν τη μαγιά των εγκληματιών της εποχής αποτελώντας «έναν

κόσμο που φεύγει», τόσο τα ίδια όσο και οι συνήθειες και συμπεριφορές που συνέχιζαν να έχουν (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012:262-263). Η πλειονότητα αυτών από τα φτωχά και περιθωριοποιημένα στρώματα της κοινωνίας αποτέλεσαν δεξαμενή στρατολόγησης για το Ο.Ε. καθώς περίσσευαν για τη νόμιμη οικονομία και την επίσημη αγορά εργασίας (Σταμούλη, 2016:1199).

Η προβληματική θα μπορούσε να προσεγγισθεί και με τη θεωρία του Robert Merton για την ανομία, όπου π.χ. τα περισσότερα άτομα δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες για κοινωνική ανέλιξη καθότι στερούνται ευκαιριών και μέσων για να επιτύχουν τους σκοπούς που θέτουν οι ίδιοι και η κοινωνία έχει ορίσει ως σημαντικούς για να τύχουν αποδοχής. Έτσι για τον Merton το έγκλημα είναι αποτέλεσμα ορθολογικής προσαρμογής σε μία ανομοιογενή κατάσταση, με αφετηρία τις κοινωνικές δομές (Βασιλαντωνοπούλου, 2014:78-80). Η ανομία ισοδυναμεί με μία κατάσταση κοινωνικής απορρύθμισης όπου δεν υπάρχει αντιστοιχία των κοινωνικών σχέσεων και των αντίστοιχων οικονομικών συσχετισμών, επιφέροντας έτσι απονομιμοποίηση των θεσμών με την πρόκληση της ηθικής απαξίωσης τους (Βασιλαντωνοπούλου, 2014:88).

Η συστηματική αποστέρηση ευκαιριών που βιώνουν κάποια κοινωνικά στρώματα και η απουσία της δυνατότητας για κοινωνική ενσωμάτωση δύναται να συμβάλλει στην εμπλοκή με την παρανομία (Αντωνόπουλος & Παπανικολάου, 2016:969). Μέσω της συμμετοχής τους στο Ο.Ε. επιζητούν την κοινωνική άνοδο και την καλύτερευση του οικονομικού και βιοτικού επιπέδου τους ενάντια στην κοινωνική περιθωριοποίηση (Ριζάβα, 2012:180). Αποκτούν μία κοινωνική ταυτότητα με κύρος με βάση κριτήρια που δε διαφέρουν και πολύ από αυτά μίας νόμιμης κοινωνίας (Βιδάλη, 2017:153).

Αποτελεί δηλαδή η εμπλοκή με το Ο.Ε. πολλές φορές και σημαίνουν στοιχείο για την επιβίωση ολόκληρων κοινωνικών ομάδων και έτσι γίνεται και κατανοητό για την σχεδόν καθολική αποδοχή που απολαμβάνει σε κάποιες από αυτές (Βιδάλη, 2017:152). Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται ωφελήματα για τα μέλη της κοινωνίας υπό διάφορες μορφές. Για παράδειγμα πέρα από τη δυνατότητα εύρεσης εργασίας παρέχεται η προσφορά προϊόντων που τυγχάνουν ζήτησης σε τιμές χαμηλότερες από της νόμιμης οικονομίας όπως π.χ. λαθραία τσιγάρα. Έτσι η ανάπτυξη του Ο.Ε. οδηγεί τα μέλη της ευρύτερης κοινωνίας να συμμετέχουν σε αυτό υπό την ιδιότητα του αποδέκτη των προϊόντων του, δηλαδή όντας καταναλωτές μίας δημιουργούμενης αγοράς (Σταμούλη, 2016:1198).

Οι εμπλεκόμενοι με το Ο.Ε. διατηρούν δεσμούς με την ευρύτερη τοπική κοινωνία και μετά την εγκληματική τους ενασχόληση. Εκτός των υπηρεσιών που προσφέρει το Ο.Ε.

μπορεί να αποτελεί έναν τρόπο για την άρση ή έστω την μετρίαση της εκτεταμένης ανομίας που επικρατεί σε πολλές τοπικές κοινωνίες στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα μέσα από το πλέγμα διαπροσωπικών σχέσεων που υπάρχουν (Λάζος, 2016:125). Επίσης προβαίνει σε παροχές υγείας και διαμορφώνει ένα σύστημα πρόνοιας σε περίπτωση ασθένειας ή θανάτου με την εξασφάλιση της οικογένειας του παθόντος και γενικότερα προσπαθεί να εξυπηρετήσει βασικές καθημερινές και ανθρώπινες ανάγκες (Βιδάλη, 2017:153).

Όμως εκτός από την εισοδηματική ενίσχυση των εμπλεκόμενων με αυτό διαχρονικά προβαίνει και σε άλλες παροχές. Έχει γίνει ήδη αναφορά στην ανάπτυξη των *mafiosi* στην Ιταλία. Η ανάπτυξη της δράσης τους οδήγησε στη δημιουργία ενός εξω-κρατικού συστήματος που νέμονταν την εξουσία και τις οικονομικές δραστηριότητες στην περιοχή ευθύνης τους. Με τον καιρό οι εξελίξεις οδήγησαν στην υποκατάσταση της κρατικής οντότητας στην περιοχή και στην αποκάθαρση των μελών του Ο.Ε. από τα εγκλήματα που διέπρατταν καθότι παρείχαν κοινωνική σταθερότητα και δικαιοσύνη (Ριζάβα, 2012:181). Ήταν υπεύθυνοι για την επίλυση διαφορών και ασκούσαν δικαστικές και διοικητικές αρμοδιότητες στην περιοχή αρμοδιότητάς τους, υποκαθιστώντας κρατικές λειτουργίες (Paoli, 2003:164).

Ταυτόχρονα το Ο.Ε. εκτός από την επίλυση προβλημάτων στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα επιλύει κάποια από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα σε μία αμφίδρομη κατεύθυνση, και προς τις δύο κατευθύνσεις (Βιδάλη, 2017:152). Κυρίαρχο στοιχείο σε αυτή τη δεύτερη κατεύθυνση αποτελεί ο έλεγχος των κατωτέρων στρωμάτων και η πολιτική χειραγώγηση τους για την εξαγορά ψήφων (Βιδάλη, 2017:153). Είναι η εφαρμογή της θεωρίας του Merton περί ανομίας και η ύπαρξη της πολιτικής μηχανής που αποτελεί έναν μηχανισμό εξυπηρετήσεων μεταξύ Ο.Ε. και πολιτικών, μέσω και της ανάγκης ελέγχου αυτών ώστε να συνεχισθεί το «επιχειρείν» (Βασιλαντωνοπούλου, 2014:99). Η διανομή κερδών που πραγματοποιεί το Ο.Ε. ιδίως προς τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα οδηγεί στην κοινωνική ανοχή ενάντια στη δράση του και στην εγκαθίδρυση του εντός του κοινωνικού ιστού (Βιδάλη, 2017:155). Όπως υποστηρίζει και ο Chambliss η διαφθορά που προκύπτει στους κρατικούς μηχανισμούς ελέγχου και στο πολιτικό δυναμικό αποτελεί και το λειτουργικό μέσο στο οποίο στηρίζεται η εδραίωση και η εξάπλωση του Ο.Ε. (Βιδάλη, 2017:156).

2.3 Πρακτικές του Οργανωμένου Εγκλήματος στη διακίνηση ναρκωτικών

Μπορεί για την κοινή γνώμη η βία να αποτελεί το πλέον ορατό χαρακτηριστικό του Ο.Ε. αλλά η χρήση της δεν είναι αυτοσκοπός του και περισσότερο χρησιμοποιούνται για την προστασία του προϊόντος και την τήρηση των συμφωνηθέντων (Βιδάλη, 2017:156). Στον καιρό μας η άσκηση βίας δεν αποτελεί μονοπώλιο του Ο.Ε. αλλά χρησιμοποιείται και σε περιπτώσεις εγκλημάτων του λευκού κολάρου, στα πλαίσια της συμβιωτικής σχέσης νομιμότητας και παρανομίας (Βιδάλη, 2017:157). Παρ' όλη τη γενική άποψη ότι όσο λιγότερο νόμιμη είναι μια δραστηριότητα, τόσο πιο πιθανό είναι να συσχετιστεί με τη βία, οι παράνομες αγορές δεν είναι απαραίτητα βίαιες πλέον (Snyder & Duran-Martinez, 2009:253).

Η Μαφία κατά τα πρώτα χρόνια χρησιμοποίησε τη βία για να επιβληθεί στην τοπική κοινωνία, ενώ αρέσκονταν να τη χρησιμοποιεί για να αποκτήσει ότι επιθυμούσε (Ραολί, 2003:154-155). Η εδραίωση της και η αποδοχή της από την τοπική κοινωνία διαταράχθηκε κυρίως τη δεκαετία του 1980 όταν εκδηλώθηκε ένα κύμα βίας από μέρους της, το οποίο και απομάκρυνε μερίδα του πληθυσμού που παραδοσιακά την υποστήριζε ή ακολουθούσε τις υποδείξεις της (Λάζος, 2016:73). Ενώ στην Κολομβία στα τέλη της δεκαετίας του 1980, σχεδόν ξεκίνησε εμφύλιος πόλεμος, όταν το καρτέλ Μεντεγίν υπό την ηγεσία του Πάμπλο Εσκομπάρ, του οποίου η κύρια δραστηριότητα ήταν η εξαγωγή κοκαΐνης, εξαπέλυσε κατά μέτωπο επίθεση στην εθνική κυβέρνηση, δολοφονώντας τον υποψήφιο των προεδρικών εκλογών το 1989 (Reuter, 2009:277).

Παρ' όλα αυτά στο πλαίσιο της επιχειρηματικότητας, η ανάπτυξη του Ο.Ε. σε περιπτώσεις όπου τίθεται υπό την «προστασία» του κράτους διαμέσου δωροδοκιών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ικανότητά του να προσφέρει αξιόπιστες εγγυήσεις για την πληρωμή σε διεφθαρμένους κρατικούς αξιωματούχους όσο και στη συμμόρφωση σε συμφωνημένες συμπεριφορές, όπως για παράδειγμα, η αποχή από τη βία ή η ανταλλαγή πληροφοριών. Εάν μια εγκληματική οργάνωση είναι ανίκανη να αποφύγει τη βία εναντίον αντιπάλων ή ακόμη και μελών της, μπορεί να συγκέντρωση ανεπιθύμητη προσοχή στη δράση της που εμποδίζει τα σχέδια των εμπλεκόμενων (Snyder & Duran-Martinez, 2009:256). Όπως περιέγραψε ο Chambliss από τις προσωπικές του εμπειρίες η ηρωίνη εισάγονταν σε ποσοστό περισσότερο από το 50% στις Η.Π.Α., μέσω του Σιάτλ και της Βρετανικής Κολομβίας λόγω της σχεδόν ολοκληρωτικής διαφθοράς των πολιτικών

της πολιτείας και των αρχών επιβολής του Νόμου (Chambliss, 2005:5). Η συνεργασία Ο.Ε. και αρχών στηριζόταν και στην προσπάθεια να αποφύγουν τα βλέμματα και να διατηρήσουν μία σχετική τάξη αποφεύγοντας ένα βίαιο ανταγωνισμό για τον έλεγχο των επικερδών επιχειρήσεων (Chambliss, 2005:6).

Οι εγκληματικές οργανώσεις λόγω της φύσης τους δεν μπορούν να προσφύγουν στα δικαστήρια σε περίπτωση διαφωνίας τόσο για θέματα εσωτερικών υποθέσεων όσο και σε εξωτερικές συναλλαγές. Έτσι, μία διαφωνία μπορεί γρήγορα να οδηγήσει σε μία βίαιη σύγκρουση (Reuter, 2009:276). Στην αγορά ναρκωτικών η βία έχει διττό χαρακτήρα. Από τη μία είναι αποτέλεσμα των επιπτώσεων των ναρκωτικών στους χρήστες (π.χ. βία που προέρχεται από ψύχωση που προκαλείται από ναρκωτικά) και αντανακλά αλλοιώσεις στην συμπεριφορά υπό την επήρεια ναρκωτικών (Βιδάλη, 2015:44). Ταυτόχρονα όμως υπάρχει και η βία που χρησιμοποιείται ως μέσο για την απόκτηση ή διατήρηση από τις οργανωμένες ομάδες του μεριδίου τους στην επικερδή αγορά ναρκωτικών (Werba, Rowell, Guyatt, Kerr, Montaner & Wooda, 2011:87). Η βία μπορεί να αναπτυχθεί στις λιανικές αγορές ναρκωτικών λόγω της γεωγραφικής ιδιαιτερότητάς τους. Ο ανταγωνισμός που ενδέχεται να προκύψει μεταξύ διαφορετικών ομάδων, αφορά την επικράτηση σε μία περιοχή, ακόμα και αν πρόκειται για μία μόνο ιδιαίτερα προσοδοφόρα γωνιά του δρόμου (Reuter, 2009:277).

Η βία η οποία συνδέεται με τα ναρκωτικά έχει στοιχίσει χιλιάδες ζωές, ειδικότερα στους πολέμους των καρτέλ της Λατινικής Αμερικής (Χαΐδου, 2018:890). Ενώ συναντάται συνήθως στο σύστημα διανομής ή διακίνησης και όχι στο στάδιο διαπραγμάτευσης και κλείσιμο συμφωνιών (Βιδάλη, 2015:44). Παρ' όλα αυτά μία σειρά από μελέτες κατέδειξε ότι οι κρατικές παρεμβάσεις επιβολής της νομοθεσίας για τα ναρκωτικά είναι απίθανο να μειώσουν τη βία στην αγορά ναρκωτικών (Werba et al, 2011:91). Στις Η.Π.Α. η αγορά κρακ ήταν ιδιαίτερα επιρρεπής στη βία όταν εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1980. Η έξαρση του βίαιου εγκλήματος την εποχή αυτή αποδόθηκε από τις αρχές στην ανάπτυξη των αγορών κρακ και έπαιξε ρόλο στην ανάπτυξη αυστηρών κυρώσεων για την κατοχή ή την πώληση αυτού του ναρκωτικού. Όμως το γεγονός ότι η βία μειώθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό από τη χρήση κρακ την επόμενη δεκαετία δεν άλλαξε την εντύπωση ότι η πώληση του κρακ ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τα υψηλά επίπεδα βίας στην αγορά (Reuter, 2009:276).

2.4 Δια ταύτα

Το κλειδί στην κατανόηση του Ο.Ε. δε βρίσκεται στην απλή εφαρμογή των νόμων. Το κλειδί βρίσκεται στην ανακάλυψη της συμβιωτικής σχέσης του με τα εγκλήματα του λευκού κολάρου, της διαφθοράς και της πολιτικής (Chambliss, 2005:7). Οι σχέσεις αυτές του επιτρέπουν να αναπτύσσεται και να καταλαμβάνει θέση εντός της κοινωνίας. Όπως περιέγραψε ο Chambliss είναι εξόχως αντιφατικό να επιτρέπεται σε εταιρείες να χρεοκοπούν, να αλλάζουν το όνομα τους και να συνεχίζουν τη δράσης τους στην απόκτηση κερδών και από την άλλη φτωχοί άνθρωποι που η επιβίωση τους εξαρτάται από την εμπλοκή με την παρανομία να μην έχουν καμία κοινωνική μέριμνα και να μένουν στο περιθώριο από το κράτος, ακόμα και στις μέρες μας (Chambliss, 2005:12). Αυτές οι πρακτικές οδηγούν στην αποδοχή που λαμβάνει σε κάποιες κοινωνίες το Ο.Ε. επιλύοντας βασικά θέματα.

3 Το εμπόριο και η κατανάλωση ναρκωτικών στην Ελλάδα

3.1 Η κατάσταση στο κέντρο της Αθήνας

Οι πόλεις δεν αποτελούν ένα χωροταξικά και κοινωνικά ομοιογενές σύνολο. Η ανάπτυξη τους στηρίζεται κυρίως στην αλληλοδιαδοχή περιοχών, όπου ζουν διαφορετικές κοινωνικές τάξεις υπό διαφορετικές συνθήκες (Βιδάλη, 2015:32). Αν λάβουμε υπόψη την περιοχή του κέντρου της Αθήνας και τα όρια του Δήμου Αθηναίων η πλατεία Κολωνακίου με την Πλατεία Βάθη διαφέρουν μεταξύ τους ως περιοχές. Η πρωτεύουσα γνώρισε μεγάλο ρεύμα εσωτερικής μετανάστευσης από το 1970, όπου η άμετρη αστικοποίηση οδήγησε και σε χαλάρωση των κοινωνικών σχέσεων (Κουράκης, 2006:35). Ταυτόχρονα η ψευδεπίγραφη οικονομική ανάπτυξη που γνώρισε η χώρα και ιδίως η περιοχή του κέντρου των Αθηνών άλλαξε, υπό την επίδραση της καταναλωτικής οικονομίας και τον νέο τρόπο ζωής που αυτή έφερε. Η επιθυμία της κατοχής όλο και περισσότερων αγαθών και η πλεονεξία για δοκιμή νέων υλικών διαδραμάτισε και το δικό της ρόλο στην αλλαγή των συνηθειών (Βιδάλη, 2015:34).

Επιπρόσθετα από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 δημιουργήθηκε μεταναστευτικό ρεύμα που προερχόταν από βαλκανικές χώρες και κυρίως από την Αλβανία. Παράλληλα συνέπεσε χρονικά η διάδοση ναρκωτικών να πάρει διαστάσεις, την ίδια δεκαετία μέσω των ανοικτών αγορών του δρόμου, τις πιάτσες ναρκωτικών κατά το κοινώς λεγόμενων, με την ευρύτερη περιοχή της Ομόνοιας να αποτελεί την κυριότερη. Αυτή η περιοχή της πρωτεύουσας ήταν και η πρώτη που γνώρισαν και οι αλλοδαποί μετανάστες ερχόμενοι σε αυτήν. Δεν αποτελούσε κάποιο συγκεκριμένο δρόμο αλλά μία ευρύτερη περιοχή που διαχρονικά ήταν σημείο συγκέντρωσης εσωτερικών μεταναστών και μικροπαρανομίας (Βιδάλη, 2015:37).

Ενώ από το 2005 και έπειτα ένα νέο και πιο ετερογενές ρεύμα εξωτερικής μετανάστευσης από χώρες της Ασίας και της Αφρικής άλλαξε τον κεντρικό αστικό ιστό. Η εμφάνιση του νέου ρεύματος συνέπεσε χρονικά με την εμφάνιση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η οποία έφερε σύντομα ιδιαίτερα δυσμενείς συνέπειες στη χώρα μας σε όλο τον κοινωνικό ιστό (Ζαραφωνίτου, 2012:18).

Επομένως οι περισσότεροι κάτοικοι της Αθήνας αποτελούν είτε εσωτερικούς μετανάστες πρώτης ή δεύτερης γενιάς ή εξωτερικούς μετανάστες (Βιδάλη, 2015:33). Αυτοί με την

αφομοίωση των νέων αξιών ζωής και των νέων κοινωνικών σχέσεων καταλήγουν να είναι διαφορετικοί τύποι ανθρώπων σε σχέση με αυτούς που ζουν σε επαρχιακές αγροτικές περιοχές. Την ίδια φόρμα ακολουθεί και η παρανομία. Η ανάπτυξη του εγκλήματος σε έναν αστικό χώρο έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά από ότι σε μία αγροτική περιοχή (Βιδάλη, 2015:33).

Ιδιαίτερο καταλύτη στην αλλαγή συνετέλεσε η διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004. Μέχρι το χρονικό σημείο αυτό υπήρχε πληθώρα προσφοράς εργασίας στα Ολυμπιακά έργα ενώ μετά τη λήξη τους αυξήθηκαν τα ποσοστά ανεργίας που οδήγησαν σε μία μεγέθυνση κοινωνικών ζητημάτων σχετικών με την εγκληματικότητα (Βιδάλη, 2015:36). Ιδίως από την οικονομική κρίση και έπειτα η έλλειψη κοινωνικής συνοχής και η ύπαρξη πληθυσμιακής και πολιτισμικής ετερογένειας εμφανίστηκαν στις περιοχές του κέντρου της Αθήνας. Ενώ στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν αποτέλεσαν και συγκρούσεις που παρατηρήθηκαν μεταξύ διαφόρων εθνικών ομάδων, δείχνοντας σημάδια κοινωνικής αποδιοργάνωσης και πολιτισμικής σύγκρουσης εντός του πληθυσμού (Ζαραφονίτου, 2012:26).

Το εμπόριο και η κατανάλωση ναρκωτικών είναι περισσότερο έντονα και ορατά σε μεγάλες πόλεις, ενώ και η επίδραση των δυσμενών κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών δυσχεραίνουν τα κοινωνικά προβλήματα που οδηγούν στην εξάρτηση (Βιδάλη, 2015:32). Με βάση τις παραμέτρους αυτές κάποια άτομα είναι πιο ευάλωτα και συχνά η χρήση εκλαμβάνεται τόσο ως τρόπος αντιμετώπισης του άγχους όσο και ως απόπειρα δημιουργίας κοινωνικού κύκλου (Τσίγκανου & Αλεβίζος Πλουμίτης, 2020:22).

Επομένως οι βασικές συνέπειες που βοήθησαν διαχρονικά στην εξέλιξη της λιανικής πώλησης ναρκωτικών στο κέντρο της Αθήνας συνοπτικά μπορούν να αποτυπωθούν ότι είναι: α) οι μεταβολές στο είδος ναρκωτικού που κάνουν χρήση με την ευρεία διάδοση της ηρωίνης, β) οι πληθυσμιακές μεταβολές, γ) η ευρεία αναδιάρθρωση των ομάδων Ο.Ε., δ) η απουσία ορθολογικής αντιμετώπισης των προβλημάτων και ε) η αποστασιοποίηση της κοινότητας (Βιδάλη, 2015:37).

3.2 Οι καταναλωτές-χρήστες ναρκωτικών ουσιών

Όπως ήδη αναφέρθηκε τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς δεν ήταν πάντα απαγορευμένα όλα τα είδη ναρκωτικών. Και σε κάποιες περιπτώσεις η κατανάλωση τους ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τοπικά ήθη ως φυσιολογική συνήθεια, την οποία ακόμα και σε περίπτωση

μετακίνησης για οποιοδήποτε λόγο «έπαιρναν» μαζί τους, όπως στην περίπτωση των προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής.

Ενώ σε κάποιες περιοχές η καλλιέργεια και η παραγωγή είναι απενοχοποιημένη καθώς αποτελεί τη μοναδική ίσως δυνατότητα για επιβίωση. Στις ορεινές αγροτικές περιοχές των Άνδεων της Λατινικής Αμερικής τα φτωχά μέλη των τοπικών αγροτικών κοινωνιών καλλιεργούν εκ μέρους τεράστιων εγκληματικών οργανώσεων κυρίως το φυτό κόκα, μην έχοντας άλλη εναλλακτική αφού υφίστανται διαρκή φτώχεια, κοινωνικό αποκλεισμό και διακρίσεις. Είναι η έκφραση του φαινομένου της ανομίας και η εμπλοκή των πλέον φτωχών στρωμάτων με το Ο.Ε., αποτελώντας τον πιο αναλώσιμο και αδύναμο κρίκο στην αλυσίδα λειτουργίας του (Βιδάλη, 2017:154).

Όμως εκτός από αυτούς υπάρχουν και οι εμπλεκόμενοι με τα ναρκωτικά οι οποίοι βρίσκονται στη θέση του χρήστη. Αποτελούν δηλαδή τον καταναλωτή της αγοράς ναρκωτικών που έχουν δημιουργήσει οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες διακίνησης ναρκωτικών. Η εφαρμογή της θεωρίας του Cressey είχε επικρατήσει για χρόνια διεθνώς μέσω της άποψης ότι οι χρήστες είναι άτομα διαφορετικά από τους άλλους (Βιδάλη, 2015:27).

Όμως οι χρήστες προέρχονται από όλα τα στρώματα της κοινωνίας. Η διαφορετικότητα έγκειται στον κίνδυνο που διατρέχουν όταν προέρχονται από τα πλέον ευάλωτα κοινωνικά στρώματα, αντιμετωπίζοντας πιθανόν δυσκολίες πρόσβασης σε υπηρεσίες και θεραπείες (Βιδάλη, 2015:42). Η έταιρη επισήμανση είναι ότι ο πληθυσμός των χρηστών ανδροκρατείται, καθώς οι άνδρες αντιπροσωπεύουν, και στους ημεδαπούς και στους αλλοδαπούς χρήστες στην Ελλάδα, το μεγαλύτερο ποσοστό (Τσίγκανου & Αλεβίζος Πλουμίτης, 2020:18).

Η πλειονότητα των χρηστών εμφανίζονται κατά κανόνα άνεργοι. Σε αυτό τον τομέα θα πρέπει να συνυπολογιστεί και ο γενικότερος κοινωνικός αποκλεισμός που μπορεί να συναντήσει ένας μετανάστης σε μία χώρα υποδοχής (Τσίγκανου & Αλεβίζος Πλουμίτης, 2020:19). Οι δε ευκαιρίες ενός νεόφερτου μετανάστη, για στήριξη συνήθως περιορίζονται σε ένα μικρό κύκλο προσώπων, συνήθως ομοεθνών του, ιδίως αν πρόκειται για παράτυπο μετανάστη (Παπανικολάου & Αντωνόπουλος, 2016:970).

Η εμπλοκή με τα ναρκωτικά περνάει από στάδια. Αρχικά είναι τα πρώτα στάδια που χαρακτηρίζονται περισσότερο από δοκιμή για φτιάξιμο και απόλαυση στην τακτική χρήση και προμήθεια ουσιών. Ακολουθεί η χρήση υψηλού κινδύνου και ακολούθως η μόνιμη

εμπλοκή με τα ναρκωτικά, όταν και περνάει από τη συστηματική χρήση στην εξάρτηση (Βιδάλη, 2015:54).

Η ένταξη του στον κόσμο της ουσιοεξάρτησης τον εντάσσει σε ένα νέο κοινωνικό περιβάλλον και στην απόκτηση νέας κοινωνικής ταυτότητας. Το νέο περιβάλλον χαρακτηρίζεται από τη δική του ιδιαίτερη κουλτούρα με άλλες συνθήκες και συνήθειες, ιεραρχίες, προτεραιότητες και κώδικες συμπεριφοράς (Τσίγκανου, 2020:120). Κυρίαρχο στοιχείο αποτελεί η μετάπτωση του μέσου χρήστη σε ένα κατώτερο κοινωνικό status (Βιδάλη, 2015:55). Η νέα κουλτούρα την οποία ασπάζονται περιστρέφεται γύρω από τη δυνατότητα πρόσβασης τους σε ναρκωτικές ουσίες και την αγορά αυτών (Βιδάλη, 2016:2187).

Η αρχή γίνεται με την εμπλοκή με την μικροπαρνομία προκειμένου να εξασφαλιστεί η δόση. Ο χρήστης για να ανταποκριθεί στις ανάγκες αγοράς των ουσιών εφόσον δεν του επαρκούν τα νόμιμα χρήματα του αρχικά στρέφεται κατά του οικείου και οικογενειακού του περιβάλλοντος αφαιρώντας από αυτούς χρήματα και τιμαφή. Πρόκειται για πράξεις που σπάνια καταγγέλλονται στις αρχές και εντάσσονται στην γκριζα εγκληματικότητα (Βιδάλη, 2016:2214-2215).

Η μόνιμη εμπλοκή κάποιου με τις ουσίες και την παρνομία οδηγεί στη δημιουργία νέων σχέσεων που είναι αποκλειστικά με άλλους χρήστες και η αδυναμία εύρεσης εργασίας, με ταυτόχρονη απομάκρυνση από το προηγούμενο περιβάλλον. Το νέο περιβάλλον είναι και το μόνο που αποδέχεται τον χρήστη γι' αυτό και αποκτά ιδιαίτερη αξία για αυτόν (Βιδάλη, 2015:56). Η ικανότητα προσαρμογής και μάθησης των νέων κανόνων ακολουθεί τη θεωρία του Edwin Sutherland για τις διαφορικές συναναστροφές και τη συναναστροφή με όμοιους (Βασιλαντωνοπούλου, 2014:64).

Άμεση συνέπεια αυτών αποτελεί η εμπλοκή με το ποινικοκατασταλτικό σύστημα είτε λόγω συλλήψεων για κατοχή ναρκωτικών είτε γιατί έχουν περάσει στο επόμενο στάδιο εγκληματικότητας που μπορεί να αφορούν κλοπές στο δρόμο, κλοπές μεταξύ χρηστών ή και ληστείες (Βιδάλη, 2016:2216). Και εν τέλει ο κοινωνικός στιγματισμός και η μόνιμη εμπλοκή με την εγκληματικότητα, με μία κοινωνική πορεία φθίνουσα (Βιδάλη, 2015:58). Από εκεί και έπειτα η συχνότερη εμφάνιση τους έχει χαρακτηριστικά «κινουμένης άμμου» προσδιοριζόμενοι εκτός των όρων της ταξικής τοποθέτησης του κοινωνικού συνόλου (Τσίγκανου, 2020:119).

4 Οικονομική κρίση και ναρκωτικά

Η παγκόσμια αγορά ναρκωτικών που έχει διαμορφωθεί σήμερα θεμελιώνεται επάνω στις κοινωνικές ανισότητες τόσο σε επίπεδο παραγωγής όσο και σε επίπεδο διάθεσης (Βιδάλη, 2015:42). Οι κοινωνικές ανισότητες αυξάνονται σε περιόδους κρίσης, ενώ ειδικότερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης, εκτός της ανεργίας οδηγούν και σε μείωση κρατικών κοινωνικών δαπανών και επιδομάτων, αύξηση του κόστους των καταναλωτικών αγαθών και μείωση της οικονομικής δυνατότητας των πολιτών (U.N.O.D.C., 2012:8). Ένα παράδειγμα οικονομικής κρίσης που προηγήθηκε αυτής της Ελλάδας είναι η κρίση που βίωσε η Αργεντινή το 2001 με τη χρεωκοπία της χώρας.

Τον Δεκέμβριο του 2001 στο Μπουένος Άιρες, μεγάλες πορείες δημιουργήθηκαν με αφορμή την χρεωκοπία της χώρας, που αν και αποτελούσε μία από τις πλουσιότερες οικονομίες στο παρελθόν, δεν τα κατάφερε (Αυγερόπουλος, 2002). Μέσα στο οικονομικό και κοινωνικό χάος που προκλήθηκε από τη χρεωκοπία, ένα νέο ναρκωτικό που εξαπλώθηκε αστραπιαία έκανε την εμφάνιση του. Το αποκαλούσαν πάκο ή ο κλέφτης του μυαλού (Αυγερόπουλος, 2002).

Η Αργεντινή αποτελούσε χώρα εισαγωγής κοκαΐνης μέχρι το 2001, κυρίως από τη Βολιβία, με σκοπό την εξαγωγή στις Η.Π.Α και την Ευρώπη. Μέχρι τη διαμετακόμιση τους τα ναρκωτικά κρύβονταν κυρίως στις παραγκουπόλεις. Όμως η οικονομική και κοινωνική κρίση της περιόδου 2001-2002 άλλαξε τα πράγματα και παράνομα εργαστήρια άρχισαν να παράγουν κρυσταλλική κοκαΐνη από αποθέματα που ξέμεναν και από τα υπολείμματα αυτής να φτιάχνεται το πάκο. Η τιμή του ήταν πολλή φθηνή και διαδόθηκε ευρέως στις παραγκουπούλεις της πρωτεύουσας που είχαν γνωρίσει εντονότερη εξαθλίωση λόγω της οικονομικής κρίσης (Vice, 2014).

«Το 2001 υπήρχε μεγάλη αβεβαιότητα στη χώρα. Ήταν ένα πραγματικό χάος εκείνη την περίοδο. Τα άτομα που πουλούσαν ναρκωτικά μέσα στις γειτονιές επέλεξαν τότε να πουλήσουν το πάκο, γιατί ήταν ένα ναρκωτικό φθηνότερο. Οι νέοι, ακόμα και παιδιά, άρχισαν να καταναλώνουν το πάκο», περιγράφει μία μητέρα από τις παραγκουπόλεις του Μπουένος Άιρες που τα παιδιά της είναι χρήστες. (Αυγερόπουλος, 2002). *«Το νέο ναρκωτικό ήρθε σαν τσουνάμι το 2001, το οποίο ξέβρασε τη νεολαία στο απόγειο της κρίσης»,* περιγράφει κάποιος άλλος (Vice, 2014).

Σύμφωνα με έναν παραγωγό του πάκο η δημιουργία του μπορεί να γίνει σε μία οικιακή κουζίνα αναμειγνύοντας τα υπολείμματα κοκαΐνης, μαγειρική σόδα και μία σειρά από

άλλα υλικά που μπορεί να είναι μέχρι ποντικοφάρμακο (Vice, 2014). Οι χρήστες φτιάχνουν αυτοσχέδια πιπάκια για να το κάψουν με αναπτήρες που βγάζουν μεγάλη φλόγα και εισπνέουν τις αναθυμιάσεις που παράγονται (Αυγερόπουλος, 2002). «*Με τη χρήση του εθίζεσαι και ακυρώνεις τα πάντα. Γίνεσαι απαθής και δε νοιώθεις εντελώς τίποτα, ούτε καλό ούτε κακό... Εγώ δεν ξέρω πώς είναι να ζεις εδώ, σ' αυτή τη γειτονιά. Εγώ ξέρω πώς είναι να πεθαίνεις εδώ. Αυτό το γνωρίζουμε καλά εμείς οι χρήστες του πάκο. Πεθαίνουμε κάθε μέρα, δε ζούμε κάθε μέρα*», εξομολογείται ένας χρήστης (Αυγερόπουλος, 2002).

Η επίδραση του πάκο είναι άμεση, προκαλώντας ευφορία και απάθεια που διαρκεί όμως για 15 λεπτά. Η επίδραση στον εγκέφαλο του χρήστη οδηγεί σε απώλεια επικοινωνίας με το περιβάλλον και απώλεια του αισθήματος της ανάγκης τροφής και ύπνου. Επίσης προκαλεί μεγάλες και μη αναστρέψιμες βλάβες στους πνεύμονες και στην καρδιά. Όλα αυτά οδηγούν σε ισχυρότατο εθισμό σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα και οδηγούν τους χρήστες να ζουν πραγματικά μόνο για το πάκο, προβαίνοντας σε παράνομες πράξεις για να εξασφαλίσουν τη δόση τους (Αυγερόπουλος, 2002).

4.1 Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα

Η διεθνής οικονομική αναστάτωση του 2007- 2008 που ξεκίνησε από τις Η.Π.Α. έπληξε με καθυστέρηση ενός έτους την Ελλάδα. Το φθινόπωρο του 2009 η κυβέρνηση ανακοίνωσε ένα τεράστιο έλλειμμα και στις αρχές του 2010 ήταν διεθνώς εμφανές ότι για να αποφύγει η Ελλάδα τη χρεωκοπία απαιτούνταν να λάβει διεθνή βοήθεια μιας και οι αγορές ουσιαστικά είχαν κλείσει τη στροφή της χρηματοδότησης (Παπανικολάου & Hall, 2019:243). Η «φούσκα» που είχε δημιουργηθεί και στηριζόταν στην εγχώρια ζήτηση και στον εξωτερικό δανεισμό της χώρας είχε σκάσει (Τσακλόγλου, Οικονομίδης, Παγουλάτος, Τριαντόπουλος & Φιλιππόπουλος, 2016:10). Η κατάσταση αυτή οδήγησε τη χώρα στην περίοδο των «μνημονίων» και στην υπογραφή διεθνών δανειακών συμβάσεων (Παπανικολάου & Hall, 2019:244). Η οικονομική ύφεση που ακολούθησε ήταν τρομακτική, αλλά μάλλον αναπόφευκτη ώστε να επιτευχθεί μείωση των πρωτογενών δημοσιονομικών ελλειμμάτων της χώρας, σύμφωνα με την πλειοψηφία των οικονομολόγων (Τσακλόγλου κ.α., 2016:30). Η ύφεση είχε ως συνέπεια τη συρρίκνωση της ελληνικής οικονομίας και την εκτίναξη της ανεργίας μειώνοντας το βιοτικό επίπεδο των Ελλήνων (Παπανικολάου & Hall, 2019:244).

Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα και τα χρόνια προς της κρίσης, μπορεί να μην ήταν μεγάλος αλλά ήταν μεγαλύτερος από το μέσο όρο της υπόλοιπης Ε.Ε. (Κατσίικας, 2015:2). Η ύφεση οδήγησε στη μείωση της κατανάλωσης σημαντικά για όλες τις κατηγορίες πολιτών. Η μείωση όμως ήταν μικρότερη για την κατηγορία των πολιτών με τα μικρότερα εισοδήματα. Αυτό αποδεικνύει και την ανελαστικότητα των δαπανών των φτωχών, οι οποίοι όντας οι πιο ευάλωτοι πριν την κρίση ήταν και αυτοί που επλήγησαν περισσότερο από αυτήν (Κατσίικας, 2015:3). Με απλά λόγια τα χρήματα που έβγαζαν δεν τους περίσσευαν ή ακόμα και δεν τους έφταναν. Τα ποσοστά ανεργίας κάθε χρόνο και μεγάλωναν και έφτασαν από το 7% το 2008 σε άνω του 27% το 2013. Ένας στους τέσσερις Έλληνες ήταν άνεργος και το ποσοστό σε ηλικίες κάτω των 25 ετών, έφτασε και στο 60% (Τσακλόγλου κα, 2016:29).

Η Ελληνική Αστυνομία στην ετήσια έκθεση της για το Ο.Ε. για το έτος 2011, η οποία παραδόξως εκπονήθηκε το 2013, κάνει αναφορά στην οικονομική κρίση που δημιουργεί ευκαιρίες για τη δράση εγκληματικών ομάδων (Ελληνική Αστυνομία, 2013:3). Οι ανισότητες που εκδηλώνονται στο εισόδημα και την κοινωνική θέση ενός ατόμου αποτελούν προαπαιτούμενο για τη δημιουργία περαιτέρω ανισοτήτων στην εγκληματικότητα (Βιδάλη, 2017:59).

Στις κοινότητες των ναρκωτικών, η οικονομική κρίση που βίωσε η Ελλάδα δημιούργησε ένα μεγάλο εφεδρικό εργασιακό απόθεμα λόγω της ανεργίας, επιδεινώνοντας την επισφαλή εργασιακή θέση και κατάσταση των ουσιοεξαρτημένων (Τσίγκανου, 2020:114). Όπως αναφέρει σε άρθρο του ο πρώην πρόεδρος τους ΚΕ.Θ.Ε.Α., η οικονομική κρίση επηρέασε αρνητικά το πρόβλημα της εξάρτησης με διττό τρόπο. Αφενός μεν οδήγησε περισσότερους ανθρώπους στη χρήση ουσιών, ακόμα και ως μία μορφή αυτοθεραπείας απέναντι στο άγχος και την πίεση αφετέρου δε επιδείνωσε την κατάσταση όσων ήδη βρισκόταν στη χρήση ουσιών (Πουλόπουλος, 2013). Οι διαπιστώσεις του ΚΕ.Θ.Ε.Α. αφορούν σε αύξηση του ποσοστού των αστέγων, επιδείνωση των προβλημάτων σωματικής και ψυχικής υγείας των χρηστών, ταχεία εξάπλωση μολυσματικών μεταδοτικών ασθενειών και συνεχή εμφάνιση νέων εξαρτησιογόνων ουσιών (Πουλόπουλος, 2013).

Στις νέες διαμορφούμενες συνθήκες η λιανική αγορά ναρκωτικών επένδυσε στη μόνη σταθερά που υπήρχε. Στην εξάρτηση των χρηστών, που θα τους οδηγήσει στην κάλυψη της ανάγκης τους για οπωσδήποτε αγορά ναρκωτικών. Σταδιακά το αποτέλεσμα της χρήσης γίνεται καθοδηγητικός παράγοντας που επηρεάζει τις επιλογές του χρήστη

(Βιδάλη, 2015:158). Η σημερινή γενιά χρηστών είναι πολυχρήστες, υπό την έννοια ότι δεν καταναλώνουν μόνο μία ουσία. Έτσι έχουν περάσει από την έννοια του χρήστη στην έννοια του καταναλωτή. Αγοράζουν και καταναλώνουν διαφορετικές ουσίες ανάλογα με την επίδραση που επιθυμούν να έχουν (Βιδάλη, 2015:158). Αυτήν την καταναλωτική τακτική των χρηστών εκμεταλλεύεται και το Ο.Ε., που με επιχειρηματικούς όρους, προσπαθεί να προωθήσει το προϊόν του στις λιανικές αγορές ναρκωτικών.

4.2 Σίσα, το ναρκωτικό της κρίσης

Όπως σε όλο τον κόσμο, το πρότυπο χρήσης ναρκωτικών αποτελεί προϊόν πολιτισμού και πολιτικής. Στην Ελλάδα, η έννοια της χρήσης ναρκωτικών τις δεκαετίες μέχρι την οικονομική κρίση είχε ταυτιστεί με την ηρωίνη. Στο γεγονός αυτό συνέτεινε και ότι η ηρωίνη είναι κατασταλτική ουσία και οι εξαρτημένοι από αυτήν είναι περισσότερο ορατοί και περισσότερο στερεοτυπικά αναγνωρίσιμοι εξαιτίας των επιπτώσεων στη συμπεριφορά τόσο από τη χρήση όσο και από την στέρηση αυτής (Βιδάλη, 2015:59). Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, η αύξηση της παραγωγής ηρωίνης οδήγησε και σε μείωση της τιμής της, φθάνοντας και σε νέες ομάδες καταναλωτών (Poulopoulos, 2012:134).

Τα μεγάλα μεταναστευτικά κύματα που γνώρισε η Ελλάδα από το 2000 και έπειτα βοήθησαν στην αλλαγή του προφίλ της χρήσης ναρκωτικών στη χώρα. Εισήχθησαν νέα πρότυπα και πρακτικές χρήσης, που προέρχονταν από χώρες προέλευσης αλλοδαπών χρηστών, οι οποίες υιοθετήθηκαν μέσω των επαφών με άλλους χρήστες (Triantos, Papanastasatos, Poulopoulos & Zacharopoulos, 2014:11). Σε πολλές χώρες της Αφρικής και της Ασίας είναι διαδεδομένο το κάπνισμα μέσω σωλήνων, που ονομάζονται ναργιλέδες και η ονομασία τους προέρχεται από την τουρκική λέξη shise που σημαίνει γυαλί. Η χρήση αυτή είναι έντονα συνδεδεμένη με κοινωνικές συγκεντρώσεις και συναντήσεις που ενισχύουν τους κοινωνικούς δεσμούς (Triantos et al., 2014:11-12).

Στις πιάτσες ναρκωτικών στο κέντρο της Αθήνας η λέξη σίσα (Shisha) πρωτοακούστηκε το 2010. Αποτελεί την περιγραφή μίας νέας ουσίας που στηρίζεται στην κρυσταλλική μεθαμφεταμίνη, αναμειγμένη με άλλες τοξικές ουσίες, όπως οξύ μπαταρίας ή λάδι κινητήρα, χωρίς την ύπαρξη μίας «συνταγής» παρασκευής μόνο (Christides & Heisterkamp, 2019). Παρόλο που κυκλοφορούσε ήδη από το 2010 οι πρώτες επίσημες αναφορές στο Γενικό Χημείο του Κράτους έγιναν το 2011 και αφορούσαν κατασχέσεις από την περιοχή των Εξαρχείων (Poulopoulos, 2012:134). Οι εργαζόμενοι στο ΚΕ.Θ.Ε.Α.

από το καλοκαίρι του 2010 έμαθαν από χρήστες για το νέο αυτό ναρκωτικό, γνωστό στις πιάτσες ως κοκαΐνη των φτωχών, το οποίο οι ίδιοι οι χρήστες ανέφεραν ως ιδιαίτερα επικίνδυνο (Triantos et all, 2014:12). Το σίσα είτε καπνίζεται είτε χορηγείται και με ενέσιμο τρόπο και αρχικά συνδέθηκε με αλλοδαπούς, ως μέρος της κουλτούρας του. Η κύρια χρήση γίνεται με κάπνισμα μέσω του γυάλινου σωλήνα, εξού και η ονομασία σίσα. Η δε τιμή του δεν ξεπερνούσε αρχικά τα δύο (2) ευρώ η δόση, σχεδόν το ένα πέμπτο της τιμής μίας δόσης ηρωΐνης (Christides & Heisterkamp, 2019). Τα αυτοσχέδια γυάλινα πιπάκια, γνωστά ως πάιπς, που πολλές φορές χρησιμοποιούνται για τη χρήση του κατασκευάζονται μέσα στις ίδιες τις πιάτσες. Στην πραγματικότητα πρόκειται για λεπτούς γυάλινους σωλήνες κλειστούς από τη μία μεριά, που ζεσταίνονται με δυνατή φλόγα από γκαζάκια, ώστε με το φύσημα να σχηματιστεί μία φούσκα, την οποία, στην συνέχεια τρυπάνε από τη μία πλευρά προκειμένου να μπει εκεί το ναρκωτικό. Τα πάιπς συνήθως πωλούνται προς ένα ευρώ. Κανονικά πρέπει να πετιούνται μετά από κάθε χρήση αλλά, λόγω οικονομικής εξαθλίωσης, οι περισσότεροι χρήστες τα επαναχρησιμοποιούν (Καλαντζής, 2018).

Η ταχεία εξάπλωση του οφείλεται και στην εύκολη παραγωγή του σε οικιακά εργαστήρια χωρίς καμία εξειδικευμένη γνώση, γεγονός που συντελεί και στη χαμηλή τιμή του (Poulopoulos, 2012:134). Ο πρώην πρόεδρος τους ΚΕ.Θ.Ε.Α. το αποκάλεσε «ναρκωτικό της λιτότητας», ως η καλύτερη δυνατή προσαρμογή των εγκληματικών οργανώσεων που έχουν γίνει ολοένα και πιο έμπειροι στην παραγωγή συνθετικών ναρκωτικών σχεδιασμένων για όσους δεν μπορούν πλέον να αντέξουν οικονομικά πιο ακριβά ναρκωτικά όπως η ηρωΐνη και η κοκαΐνη (Smith, 2013). Σε μία έρευνα που διεξήγαγε το ΚΕ.Θ.Ε.Α. το 95,3 % των χρηστών δήλωσε ότι γνώριζε την ουσία, ενώ το 98,4 % δήλωσε την ύπαρξη του σε μία μόνο πιάτσα, αυτή της Τοσίτσα (Triantos et all, 2014:14). Οι ομοιότητες με την περίπτωση του πάκο της Αργεντινής είναι πρωτοφανείς.

Σε μία εποχή που αλλάζουν οι οικονομικές συνθήκες ραγδαία το Ο.Ε. στον τομέα της διακίνησης ναρκωτικών αποφασίζει να αλλάξει και αυτό. Λειτουργώντας ως επιχείρηση ακολουθεί τις αλλαγές της οικονομίας και της αγοράς (Βιδάλη, 2009). Προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες της δυναμικής της λιανικής αγοράς και στα νέα κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα της οικονομικής κρίσης (Σταμούλη, 2016:1196). Όπως οι επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στη νόμιμη οικονομία, οι έμποροι στηρίζονται σε λογικούς παράγοντες που μεγιστοποιούν το κέρδος τους, αναζητούν οικονομικές ευκαιρίες,

λαμβάνουν υπόψη τον ανταγωνισμό και προσπαθούν να ελαχιστοποιήσουν τον κίνδυνο απωλειών τόσο του προϊόντος όσο και του τζίρου τους (Desroches, 2007:830).

Οι χρήστες αποτελούν μία κατηγορία που βιώνει διεθνώς υψηλά επίπεδα στέρησης με την πλειονότητα τους να είναι άνεργοι (Πουλόπουλος, 2013:133). Η οικονομική κρίση επέτεινε το πρόβλημα αυτό, καθώς μείωσε τα εισοδήματα όλων. Και από τη στιγμή που ο καταναλωτής του προϊόντος βρίσκεται σε ακόμα χειρότερη οικονομική θέση, που δεν εξαρτάται από αυτόν και οι προοπτικές βελτίωσης των οικονομικών δεν υφίστανται, η ίδια η αγορά και το είδος των αναγκών των καταναλωτών της είναι αυτή που επιβάλλει και τους όρους λειτουργίας μιας εγκληματικής οργάνωσης (Σταμούλη, 2019:218).

Η μείωση της αγοραστικής δύναμης του καταναλωτικού κοινού οδήγησε σε μείωση της κατανάλωσης (Σταμούλη, 2016:1212). Μια παράνομη αγορά, όπως η λιανική αγορά ναρκωτικών, προκύπτει από τη σύμπτωση προσφοράς και ζήτησης παράνομων αγαθών ή υπηρεσιών (Λαμπροπούλου, 2016:1030). Έτσι, το Ο.Ε. δημιούργησε ένα καινούριο προϊόν, πιο προσιτό στον καταναλωτή του, ώστε να διατηρήσει την προσφορά και τη ζήτηση, απευθυνόμενο στους καταναλωτές του (τους χρήστες) οι οποίοι και θα του αποδώσουν τα κέρδη που προσδοκεί.

Η λογική της ελεύθερης αγοράς στηρίζεται στον εντοπισμό των πιο επικερδών δραστηριοτήτων. Το ίδιο ισχύει και για τις παράνομες αγορές που προσδοκούν στη μεγάλη ζήτηση και στα μεγαλύτερα κέρδη. Το γεγονός ότι τα προϊόντα τους είναι παράνομα δεν τις διαφοροποιεί από τις νόμιμες (Λαμπροπούλου, 2016:1031). Όπως έχει αναφέρει και ο Chambliss, με βάση την εθνογραφική του έρευνα, τα κέρδη των μεγάλων εγκληματικών δικτύων ναρκωτικών είναι πολύ σημαντικά και αποτελούν κινητήρια δύναμη για την οικονομία μιας ολόκληρης πόλης (Potter, 2019:33).

Ένα ακόμα στοιχείο που διαφοροποιείται έχει να κάνει με την τρόπο παραγωγής. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας η Ελλάδα δεν αποτελεί χώρα παραγωγής ηρωίνης ή κοκαΐνης, ενώ η κάνναβη παρότι υπάρχει καλλιέργεια της εισάγεται και αυτή σε μεγάλο βαθμό (Ελληνική Αστυνομία, 2013:15). Τυπικό παράδειγμα διεθνούς εμπορίας ναρκωτικού αποτελεί η κοκαΐνη. Η παραγωγή της γίνεται σε χώρες της Λατινικής Αμερικής κυρίως και ακολούθως χονδρέμποροι αναλαμβάνουν να τη διαμοιράσουν σε τμήματα τα οποία μέσω διαφορετικών οδών και συστημάτων διανομής φτάνουν στον τελικό αποδέκτη σε διάφορες χώρες (Βιδάλη, 2017:150). Σύμφωνα με τον Οργανισμό Αμερικανικών Κρατών το 2013, το εμπόριο κοκαΐνης κατένειμε τα κέρδη του σε ποσοστό 65% στους πωλητές της λιανικής αγοράς αυτής (Βιδάλη, 2015:151).

Απεναντίας η παραγωγή του σίσα ακολουθεί έναν άλλο δρόμο. Από το διεθνές διακομιστικό εμπόριο που ακολουθεί η πλειονότητα των ναρκωτικών μέχρι να φτάσουν στον τελικό αποδέκτη, η παραγωγή του ναρκωτικού γίνεται κυριολεκτικά δίπλα στα σημεία πώλησης. Και όχι σε κάποιο εξειδικευμένο εργαστήριο αλλά ακόμα και κουζίνες σπιτιών. Σύμφωνα με τον αναπληρωτή διευθυντή προγραμμάτων αποκατάστασης του Ο.ΚΑ.ΝΑ., ακολουθείται ένας αντιεπαγγελματικός τρόπος παραγωγής του. *«Τις περισσότερες φορές το φάρμακο αναμιγνύεται έξω, όχι σε εργαστήρια, γιατί ο κίνδυνος έκρηξης είναι πολύ μεγάλος. Οι ασθενείς μας λένε για διάφορους λόφους της Αθήνας. Τα συστατικά που χρειάζονται για αυτό βρίσκονται σε φάρμακα: εφεδρίνη, ψευδοεφεδρίνη. Το λίθιο χρησιμοποιείται για την αντίδραση, για παράδειγμα από μπαταρίες αυτοκινήτων, ή άλλες επικίνδυνες ουσίες όπως το χλώριο, τα υπολείμματα παραμένουν στον κρύσταλλο και στη συνέχεια καπνίζονται»* (Seralidou, 2019). Δηλαδή η Ελλάδα και ειδικά η Αθήνα αποκτά ρόλο πόλης παραγωγού και ταυτόχρονα άμεσου καταναλωτή μίας ναρκωτικής ουσίας, που δείχνει ότι παράγεται με σκοπό την άμεση κατανάλωση και όχι για παράδειγμα τη διεθνή εμπορία της.

4.3 Οι αλλαγές λόγω κατανάλωσης

Αρκετές μαρτυρίες των ίδιων των χρηστών περιγράφουν ότι τα άτομα εμφανίζουν ύστερα από χρήση σίσα έντονη νευρικότητα και επιθετικές τάσεις (Triantos et all, 2014:15). Σε ρεπορτάζ για τον διαδικτυακό ιστότοπο Vice το 2013, τρεις χρήστες το περιέγραψαν «ως κάτι σκοτεινό». *«Όταν το είχα για πρώτη φορά, με τρόμαξε. Δεν μου άρεσε. Με τέντωσε, δεν ένιωθα καθόλου καλά»*, είπε ο Παναγιώτης. *«Σε λιώνει»*, ανέφερε ο Κώστας. *«Άλλους τους χτυπά στο νευρικό τους σύστημα και άλλους στο σώμα. Δημιουργεί πληγές που δεν επουλώνονται, δεν κλείνουν ποτέ. Ξεκινά σαν σπυράκι και αντί να θεραπεύεται μεγαλώνει. Ακόμη και το πρόσωπο του χρήστη είναι γεμάτο τρύπες»*. *«Βλέπεις τύπους 50 έως 60 ετών εθισμένους στο sisa. Άντρες, γυναίκες, όπου κι αν κοιτάξεις, σίσα»*, πρόσθεσε ζοφερά ο Παναγιώτης. *«Παντού στην Αθήνα: σοκάκια, πλατείες, κάπνισμα όλη μέρα και ψάξιμο για περισσότερο sisa. Δεν ακούς πια για ηρωίνη, ζιζάνιο ή χάπια. Αυτό συμβαίνει γιατί το sisa είναι ένα φτηνό ναρκωτικό... Για μένα το sisa είναι το ναρκωτικό που θα καταστρέψει την Ελλάδα»* (Miller, 2013). Ένας κάτοικος του κέντρου που δεν είναι χρήστης ανέφερε *«Πώς μπορώ να καταλάβω αν κάποιος είναι χρήστης του sisa; Είναι εύκολο – είναι ανισόρροπος, ασταθής, σαν ψυχοπαθής. Έχουν τρελά μάτια, μιλάνε μόνοι*

τους και είναι πολύ επιθετικοί. Νομίζω ότι το *sis*a είναι το χειρότερο ναρκωτικό στον κόσμο» (Miller, 2013). Σύμφωνα με εργαζόμενους του ΚΕ.Θ.Ε.Α. οι εθισμένοι χάνουν μυϊκή μάζα, πέφτουν τα δόντια τους και χαρακτηριστικά περιγράφονται να «τριγυρίζουν σαν νεκροί» (Christides & Heisterkamp, 2019).

Ενώ λοιπόν οι ίδιοι οι χρήστες το περιγράφουν ως κάτι το σκοτεινό το ερώτημα είναι γιατί το καταναλώνουν. Η απάντηση θα μπορούσε να δοθεί καταρχάς από το δείγμα των καταναλωτών του. Πρόκειται για άτομα στο περιθώριο της κοινωνίας, τα οποία η οικονομική κρίση περιθωριοποίησε ακόμα περισσότερο. Η πλειονότητα τους είναι άστεγοι και μετανάστες, που δεν έχουν τίποτα να χάσουν και βιώνουν ένα σύντομο ταξίδι με λίγα χρήματα (Christides & Heisterkamp, 2019). Η ανεργία και η φτώχεια είχε οδηγήσει πολλά άτομα στο να μείνουν άστεγα και πλέον να μένουν στάσιμα στην οδό Τσοσίτσα, δίπλα στο Πολυτεχνείο, στο σημείο της που είναι πεζόδρομος. Εκεί στο ίδιο σημείο διέμεναν, έκαναν χρήση ουσιών, έκαναν τη σωματική τους ανάγκη δημιουργώντας μία δυσχερή κατάσταση. Η περιθωριοποίησή τους είχε φτάσει στο έσχατο σημείο και διέμεναν εντός της πιάτσας γιατί γνώριζαν ότι εκεί θα έβρισκαν τη δόση τους και πλέον εντάσσονταν μέσα στο δικό τους κοινωνικό ιστό, όπως ανέφερε υπεύθυνος δικτύου φροντίδας εξαρτημένων του ΚΕ.Θ.Ε.Α. (Ματιάτος, 2016).

Επίσης η εθιστικότητα της ουσίας αυτής είναι πολλαπλή σε σχέση με τις γνωστές μέχρι τότε ουσίες. Ακόμη και μία δόση είναι αρκετή για να κάνει κάποιους να εθιστούν, σύμφωνα με ψυχίατρο του ΚΕ.Θ.Ε.Α. (Christides & Heisterkamp, 2019). Σύμφωνα με μία μαρτυρία χρήστριας «*Καίει το εσωτερικό σου, σε κάνει επιθετικό και διασφαλίζει ότι θα τρελαθείς εντελώς. Αλλά είναι φθηνό και είναι εύκολο να το αποκτήσεις, και είναι αυτό που κάνουν όλοι*» (Smith, 2013).

Σύμφωνα με το επίσημο όργανο του ελληνικού κράτους, το Σ.Ο.Δ.Ν., κατά τη διάρκεια του 2011 εντοπίστηκαν σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, συνολικά 49 νέες ψυχοτρόπες ουσίες. Αυτός είναι ο μεγαλύτερος αριθμός των ουσιών που είχε αναφερθεί ποτέ σε ένα μόνο χρόνο. Παρ' όλα αυτά στην έκθεση για το έτος 2011 δεν υπάρχει καμία αναφορά στην ουσία *sis*a (Σ.Ο.Δ.Ν, 2011:68).

Σε κάθε περίπτωση το Ο.Ε. έδειξε άμεσα αντανακλαστικά στην ελληνική οικονομική κρίση. Προσαρμόστηκε στα νέα οικονομικά δεδομένα του μειωμένου εισοδήματος των πολιτών. Έτσι στο πλαίσιο διατήρησης της κυριαρχίας του δημιούργησε ένα νέο ναρκωτικό για να επιβιώσει και αυτό μέσα στην κοινωνία των χρηστών. Πέρα από το ίδιο το ναρκωτικό έμαθε στους χρήστες και τα απαραίτητα σύνεργα για την κατανάλωση του.

Για να συνεχιστούν οι νόμοι της προσφοράς και της ζήτησης προσαρμόστηκαν οι οικονομικές συνθήκες της λιανικής αγοράς ναρκωτικών.

4.4 Οι νέες πιάτσες ναρκωτικών

Διαχρονικά, όπως έχει ήδη αναφερθεί στην Ομόνοια λειτουργούσε η κύρια λιανική αγορά ναρκωτικών της Αθήνας (Βιδάλη, 2015:60). Σε αυτήν προσέφευγαν άτομα από σχεδόν όλες τις περιοχές της Αττικής ή και από την επαρχία καθώς αποτελούσε το πιο γνωστό σημείο, όπου θα μπορούσε κάποιος να αγοράσει ναρκωτικά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση σε μία συγκεκριμένη περιοχή πολλών χρηστών. Όμως στην ίδια περιοχή μετά την τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων, η διακοπή νέων έργων και χρηματοδοτήσεων για τη διεξαγωγή των Αγώνων, η περιστολή της αστυνομικής εγρήγορσης που ήταν σε υψηλά επίπεδα προ των Αγώνων, η επανάκαμψη των τοξικομανών και η δημιουργία πορνικής «πιάτσας» δημιούργησαν εκ νέου προβλήματα (Συνήγορος του Πολίτη, 2010:3). Επίσης την ίδια περίοδο συγκεντρώνεται υπέρμετρος αριθμός νεοφερμένων μεταναστών «χωρίς χαρτιά» και αιτούντων άσυλο, που συνέβαλλε στην αύξηση των αντιδράσεων από τους κατοίκους και τους επιχειρηματίες της περιοχής. Ενώ ταυτόχρονα με όλα αυτά ξεσπάει και η οικονομική κρίση (Συνήγορος του Πολίτη, 2010:4). Από το 2007 και έπειτα μεγάλο κύμα μεταναστών από χώρες της Ασίας και της Αφρικής, οι περισσότεροι εκ των οποίων ήταν νέοι άντρες σε ηλικία εργασίας αλλά ανειδίκευτοι ως επί το πλείστον σε κάποιο επάγγελμα, βρέθηκαν στην Αθήνα, η οποία ήταν πλέον μία πόλη χωρίς διαθέσιμες θέσεις εργασίας και σε μία κατάσταση που λόγω της οικονομικής κρίσης όλο και χειροτέρευε (Λαμπροπούλου, 2016:1042).

Σύμφωνα με έρευνα της Ζαραφωνίτου το 2012, η συντριπτική πλειονότητα των ερωτηθέντων εξέφρασε την άποψη περί αναποτελεσματικής ή ακόμα και ανύπαρκτης αστυνόμευσης και αδιαφορίας του κράτους τόσο για τα προβλήματα των πολιτών όσο και για τη ρύθμιση της ευταξίας με κύριο στοιχείο την απουσία της κρατικής παρέμβασης, όπου δημιουργούνταν πρόβλημα (Ζαραφωνίτου, 2012:26).

Έτσι κατόπιν πιέσεων τόσο της κοινής γνώμης όσο και κατοίκων διενεργούνται αστυνομικές επιχειρήσεις στην ευρύτερη περιοχή. Ενώ από το καλοκαίρι του 2012 δημιουργείται η αστυνομική επιχείρηση με την ονομασία Ξένιος Ζευς, η οποία σύμφωνα με την Ελληνική Αστυνομία μόνο κατά τους δύο πρώτους μήνες της είχε ως αποτέλεσμα την προσαγωγή 30.000 αλλοδαπών και τη σύλληψη 3.000 εξ αυτών επειδή δεν πληρούσαν τις νόμιμες προϋποθέσεις παραμονής στη χώρα (Lawnet, 2012). Παρ' όλα αυτά δεν έγινε

καμία ανακοίνωση για το πόσες ομάδες Ο.Ε. εξαρθρώθηκαν ή συνελήφθησαν που νέμονταν τη μετακίνηση των ανθρώπων αυτών. Οι δράσεις αυτές και άλλες που είχαν προηγηθεί σε πιο τοπικό επίπεδο είχαν ως αποτέλεσμα και τη μετατόπιση λιανικών αγορών ναρκωτικών, όπως στην οδό Τοσίτσα δίπλα στο Αρχαιολογικό Μουσείο.

Μετά από μεγάλη αστυνομική επιχείρηση τον Σεπτέμβριο του 2010 στην οδό Τοσίτσα συνελήφθησαν 55 άτομα για συμμετοχή σε οργανωμένη διακίνηση ναρκωτικών και η πιάτσα οδηγήθηκε στη διάλυση της (Πρώτο Θέμα, 2010). Αποτέλεσμα των αστυνομικών ενεργειών ήταν η εκ νέου μετακόμιση και η δημιουργία νέων πιασών στο Πεδίο του Άρεως και σε ένα ακόμα πιο κεντρικό σημείο, στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου (Ματιάτος, 2016).

Στο Πεδίο του Άρεως πωλούνται κυρίως τριών ειδών ναρκωτικά: ηρωίνη, σίσα και χάπια. Όπως λένε οι παλιοί χρήστες, είναι άθλιας ποιότητας («χωματόσκονη») αλλά εξαιρετικά δυνατά (Καλαντζής, 2018). Στην πιάτσα του Πανεπιστημίου, η οποία συγκροτείται κυρίως στις οδούς Μασσαλίας και Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ πωλούνται η ταϊλανδέζικη ηρωίνη, γνωστή ως τάι, και κοκαΐνη, η κακή ποιότητα των οποίων δημιουργεί ακόμη πιο άσχημες παρενέργειες στους χρήστες (Ματιάτος, 2016).

Σύμφωνα με μαρτυρίες χρηστών το σίσα αποτελούσε το πιο διαδεδομένο ναρκωτικό της πιάτσας του Πεδίου του Άρεως και πολλοί από αυτούς πήγαιναν εκεί από άλλες πιάτσες για να το προμηθευτούν και κατόπιν επέστρεφαν στις δικές τους πιάτσες, όπου, όπως ισχυρίζονταν, η ηρωίνη ήταν πολύ καλύτερης ποιότητας (Καλαντζής, 2018). Υπάρχει δηλαδή και μία αλλαγή ως προς την ποιότητα και την ποσότητα της ναρκωτικής ουσίας, η οποία έχει περισσότερες προσμίξεις πλέον και είναι λιγότερη σε γραμμάρια.

Όπως προκύπτει από όλες τις μαρτυρίες οι δράσεις που λαμβάνονται από τον κύριο κρατικό φορέα που είναι η αστυνομία γίνονται στο κατώτερο πεδίο δράσης του Ο.Ε.. Το σημείο όπου υπάρχει η απόλυτη θεατότητα και συγκεκριμένα για τα ναρκωτικά είναι και αυτό που τραβάει την προσοχή, όπως έγινε και στην περίπτωση του Ξένιου Δία και των μεταναστών χωρίς νόμιμα έγγραφα. Οι λιανικές αγορές ναρκωτικών που αποτελούνται από τους λιανικούς πωλητές και τους χρήστες έχουν τον μεγαλύτερο βαθμό έκθεσης, με τη θεατότητα να χαρακτηρίζει τις πράξεις τους (Σταμούλης, 2016:1225). Η θεατότητα των λιανικών αγορών έρχεται σε αντιδιαστολή με τα άτομα που διαρθρώνουν τις πάνω θέσεις σε μία εγκληματική οργάνωση ναρκωτικών. Μέχρι το 2007 σε επίπεδο ακαδημαϊκής έρευνας είχαν διεξαχθεί παγκοσμίως μόνο δώδεκα (12) έρευνες που αφορούσαν τη διακίνηση ναρκωτικών σε ανώτερο επίπεδο (Desroches, 2007:828).

Σε κάθε περίπτωση όμως πρέπει να παρατηρηθεί ότι το κέντρο της Αθήνας δεν αποτελεί μία ομοιογενή περιοχή. Υπάρχουν οι θεωρούμενες ως ανώτερες αστικά συνοικίες όπως το Κολωνάκι και η περιοχή από την Ακρόπολη μέχρι το Μουσείο Ακροπόλεως αλλά και οι θεωρούμενες ως υποβαθμισμένες συνοικίες ιδίως, κάτω από την Πλατεία Ομονοίας και την Πλατεία Βάθη. Δεν πρέπει να παραγνωριστεί και το γεγονός ότι στα χρόνια της κρίσης έγινε προσπάθεια να αντιμετωπιστούν μία σειρά από κοινωνικά προβλήματα που είχαν προκύψει, ανάμεσα στα οποία και η υπερπροσφορά ναρκωτικών στις ανοιχτές λιανικές πιάτσες με κατασταλτική αστυνόμευση. Έτσι οι επικίνδυνες περιοχές αναγνωρίζονταν με βάση τους επικίνδυνους πληθυσμούς που περιφέρονταν ή ήταν εγκατεστημένοι σε αυτές. Οι συγκεκριμένες περιοχές μετατράπηκαν σε επικίνδυνες ανεξαρτήτως των εγκλημάτων που διαπράττονταν σε αυτές (Βιδάλη, 2017:77-78).

4.5 Οι λιανικοί πωλητές των αγορών ναρκωτικών

Οι ανισότητες ως μία κοινωνική κατάσταση που επεκτείνεται αποτελεί έναν από τους μηχανισμούς μέσα από τους οποίους η κοινωνία της αγοράς προάγει το έγκλημα (Βιδάλη, 2017:59). Ευρέως αποδεκτό είναι ότι η εγκληματικότητα εξαρτάται και από τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες (Βιδάλη, 2017:61) Στην οικονομική κρίση οι ανισότητες εντός της χώρας, ιδίως οι οικονομικές, πλήθυναν όπως αναφέρθηκε. Οι μετανάστες αποτέλεσαν εξίσου θύματα της νέας κατάστασης. Αποτελούν μία κοινωνική ομάδα που οι συνθήκες περιθωριοποίησης τους διαμορφώνουν μία κατάσταση υπαγωγής τους σε ανισότητες, θυματοποίηση και «στόχο» κάθε δυνατής εκμετάλλευσης (Βιδάλη, 2017:68).

Γενικά οι μειονότητες έχουν χαμηλή κοινωνική και οικονομική θέση στις κοινωνίες υποδοχής τους και συχνά δεν είναι καλά ενσωματωμένες. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τους καινούριους μετανάστες χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα, που έχουν λίγες ευκαιρίες να βρουν δουλειά στη νόμιμη οικονομία και εκ των πραγμάτων αναγκάζονται να βρουν θέσεις εργασίας σε άτυπες και παράνομες οικονομίες. Δεδομένων αυτών των παραγόντων δεν αποτελεί έκπληξη ότι οι μετανάστες τείνουν να καταλαμβάνουν τα χαμηλότερα και πιο επικίνδυνα επίπεδα της παράνομης διανομής ναρκωτικών, δουλεύοντας κυρίως στις ανοιχτές αγορές (Paoli & Reuter, 2008:22).

Η έκθεση του Σ.Ο.Δ.Ν. για το έτος 2011 αναφέρεται για πρώτη φορά σε Νιγηριανές Εγκληματικές Οργανώσεις που δρουν στην Ελλάδα διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στο εμπόριο των ναρκωτικών, τόσο στον τομέα της εισαγωγής μέσω του Αεροδρομίου

αλλά και στη διανομή τους σε επίπεδο δρόμου (Σ.Ο.Δ.Ν., 2011:22). Το γεγονός αυτό δεν είναι πρωτόγνωρο, καθώς σε πολλές μεγάλες δυτικοευρωπαϊκές πόλεις μετανάστες από την Αφρική εργάζονταν στις ανοιχτές λιανικές αγορές ναρκωτικών (Paoli & Reuter, 2008:19).

Σύμφωνα με την Paoli, η Νιγηρία αποτελεί μια ενδιαφέρουσα ανωμαλία, καθώς είναι ένα έθνος που φαίνεται να έχει μικρό ρόλο στο διεθνές εμπόριο ναρκωτικών, στερούμενη εγχώριας παραγωγής ή κατανάλωσης (Paoli & Reuter, 2008:30). Ωστόσο, οι Νιγηριανοί ως μια ομάδα μεταναστών και όχι η Νιγηρία ως έθνος, παίζουν σημαντικό ρόλο στη διακίνηση ηρωίνης στην Ευρώπη. Μία εξήγηση για το γεγονός αυτό βρίσκεται ίσως στο ότι είναι άκρως επιχειρηματικοί, έχουν διεφθαρμένες κυβερνήσεις για μεγάλο χρονικό διάστημα, έχουν μεγάλο πληθυσμό στο εξωτερικό και πολύ χαμηλούς εγχώριους μισθούς (Paoli & Reuter, 2008:30). Ο συνδυασμός αυτών βοηθά στην άρση όποιων αναστολών για την εμπλοκή με την συναφή εγκληματικότητα.

Οι νιγηριανές εγκληματικές ομάδες θεωρούνται από τις πιο βίαιες διεθνώς και δε διστάζουν να χρησιμοποιούν τη βία για παραδειγματισμό. Τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα ασχολούνται κυρίως με την παράνομη μετανάστευση από χώρες της Αφρικής, το διεθνές εμπόριο ναρκωτικών και την πορνεία (Vice, 2017). Αποδεικνύεται ότι τα δίκτυα του Ο.Ε. δε λειτουργούν μόνο σε τοπικό επίπεδο αλλά αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου διεθνικού χαρακτήρα που έχει λάβει το Ο.Ε. με πολυδιάστατες δραστηριότητες (Σταμούλη, 2019:224).

Αρκετοί από τους πωλητές ναρκωτικών προερχόμενοι από διάφορες αφρικανικές χώρες, αναγκάζονται να κάνουν αυτή την «εργασία» για να ξεχρεώσουν τα όσα οι εγκληματικές οργανώσεις τους καταλογίζουν ότι τους οφείλουν ως έξοδα για τη μεταφορά τους στην Ευρώπη είτε καθότι δεν έχουν νομιμοποιητικά έγγραφα δεν μπορούν να κάνουν κάποια νόμιμη εργασία. Πολλές φορές αν και έχουν πληρώσει για τη μεταφορά τους κατά την άφιξη τους στην Ελλάδα, τα δίκτυα τους ζητούν παραπάνω χρήματα, τους παρακρατούν τα διαβατήρια τους και εξαναγκάζουν τους άντρες να προβούν στη διακίνηση ναρκωτικών σε επίπεδο δρόμου, ενώ οι γυναίκες προωθούνται σε πιάτσες εκδιδόμενων (Μαλιχούδης & Τσιραμπίδης, 2018).

Ένα από τα πλεονεκτήματα που εξασφαλίζει στο Ο.Ε. η «απασχόληση» αλλοδαπών είναι η γλώσσα. Λίγες ευρωπαϊκές αστυνομικές υπηρεσίες είναι σε θέση να πραγματοποιούν αποτελεσματικές άρσεις επικοινωνιών σε αλλοδαπές διαλέκτους. Επιπλέον, ακόμη και όταν δεν εμπλέκονται σε παράνομες πράξεις, οι εθνοτικές κοινότητες είναι πιθανό να μην

συνεργάζονται και να ανέχονται ή ακόμη και να αποκρύπτουν τη διακίνηση ναρκωτικών από τα δικά τους μέλη, αν και η υποστήριξη μπορεί να είναι αποτέλεσμα εκφοβισμού. Όσο ο εθισμός στα ναρκωτικά δεν εξαπλώνεται μέσα στην εθνοτική ομάδα, το εμπόριο ναρκωτικών θεωρείται συχνά περίπτωση πηγής πλούτου, κύρους και σεβασμού μέσα στην κοινότητα τους (Paoli & Reuter, 2008:24).

Αντιθέτως στην πιάτσα στο Πεδίον του Άρεως υπήρχε ένα κύκλωμα «Αφγανιστανών», όπως τους αποκαλούσαν οι Έλληνες χρήστες, συνδυάζοντας την αφγανική και πακιστανική καταγωγή των μελών του (Καλαντζής, 2018). Οι χρήστες τους περιγράφουν ως σκληρούς ανθρώπους που *«μεγάλωσαν στην πατρίδα τους, πατώντας πάνω σε πτώματα και δεν τους έχει μείνει καθόλου ανθρωπιά»* (Καλαντζής, 2018).

Δε θα πρέπει να παραγνωρισθεί το γεγονός σε επίπεδο λιανικών αγορών οι ημεδαποί φαίνεται να αναλαμβάνουν πιο αναβαθμισμένους ρόλους, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τις εκθέσεις της Ελληνικής Αστυνομίας, από το έτος 2012 και έπειτα (Σταμούλη, 2019:223). Τα άτομα που ως επί το πλείστον προέρχονται από τα πιο χαμηλά στρώματα όπως οι μετανάστες χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα, που δεν μπορούν να βρουν εργασία στη νόμιμη οικονομία αποτελούν και το πλέον εύκολο σε εξεύρεση προσωπικό για τις εγκληματικές ομάδες για να επιτελέσουν τα πλέον αναλώσιμα καθήκοντα π.χ. της διακίνησης ναρκωτικών στο δρόμο (Σταμούλη, 2016:1199). Έτσι οι πιο επικίνδυνες εργασίες και η άσκηση βίας ανατίθεται σε αυτούς, αποτελώντας τη χαμηλότερη βαθμίδα της ιεραρχικής πυραμίδας εντός των ομάδων. Με αυτόν τον τρόπο η κοινωνική ιεράρχηση και ο καταμερισμός των εργασιών εντός του Ο.Ε. ακολουθεί την πεπατημένη της κοινωνικής διαστρωμάτωσης των κοινωνιών (Βιδάλη, 2017:153).

Σύμφωνα με έρευνα της Paoli, κάτι παρόμοιο είχε εντοπισθεί τόσο στην Ιταλία όσο και στη Γερμανία τη δεκαετία του 1990 όταν στις χαμηλότερες θέσεις στο λιανικό εμπόριο ναρκωτικών που κατείχαν Ιταλοί και Γερμανοί χρήστες ναρκωτικών αντικαταστάθηκαν από αλλοδαπούς, ιδιαίτερα πρόσφατους μετανάστες που υπέβαλαν αίτηση για πολιτικό άσυλο ή δεν είχαν άδεια διαμονής (Paoli & Reuter, 2008:18-19). Οι ανωτέρω πρακτικές φανερώνουν την τακτική της στρατολόγησης των πλέον ευάλωτων και αναλώσιμων ατόμων ώστε να ασκήσουν τα πλέον θεατά και δύσκολα καθήκοντα (Σταμούλη, 2016:1199). Απεναντίας για πρώτη φορά στην έκθεση για το έτος 2011 αναφέρεται ότι ημεδαποί έχουν αναλάβει ρόλο παραγωγού ναρκωτικών ουσιών και συγκεκριμένα εγχώριες ομάδες καλλιεργούν κάνναβη συνδεδεμένοι με δεσμούς συγγένειας, φιλίας ή επαγγελματικής σχέσης (Ελληνική Αστυνομία, 2013:19).

4.6 Ναρκωτικά και νέες τεχνολογίες

Λίγο νωρίτερα από την οικονομική κρίση ξεκίνησε η νέα τεχνολογική επανάσταση με τη χρήση των smartphones και η ραγδαία ανάπτυξη του διαδικτύου. Χρονικά την εποχή της κρίσης αναπτύχθηκαν και οι νέες εφαρμογές διαδικτύου, που βοηθούσαν στην ανταλλαγή επικοινωνιών και αναζήτηση προϊόντων. Οι νέες αυτές δυνατότητες παγκοσμίως υιοθετήθηκαν άμεσα από το Ο.Ε. προκειμένου να «διευκολύνουν το έργο του».

Η παγκοσμιοποίηση έχει διευκολύνει την ευκολότερη και ταχύτερη κίνηση χρημάτων και κεφαλαίων. Η διεθνής μεταφορά κεφαλαίων στηρίζεται πλέον σε νέες τεχνολογίες, όπως των ψηφιακών νομισμάτων, των πληρωμών μέσω κινητού τηλεφώνου και των υπηρεσιών ηλεκτρονικού πορτοφολιού. Το Ο.Ε. εκμεταλλεύεται αυτές τις τεχνολογίες για να ξεπλένει εύκολα χρήματα και να μεγιστοποιεί τα κέρδη του (I.N.C.B., 2021:5). Αυτό που έχει παρατηρηθεί είναι ότι μέσω των πλατφόρμων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης εύκολα μπορεί κάποιος να προβεί σε αγορές κάνναβης, συνταγογραφούμενων παυσίπονων και άλλων ελεγχόμενων ουσιών (I.N.C.B., 2021:7).

Στα τέλη του 2009 και τα επόμενα χρόνια, η ραγδαία ανάπτυξη των κοινωνικών μέσων δεν είχε ακόμα αρχίσει. Αυτό που είχε συμβεί ήταν οι διάφορες εφαρμογές στα smartphones, όπως η εφαρμογή viber που διευκόλυναν την επικοινωνία μεταξύ πωλητή και αγοραστή, χωρίς να υπάρχει άμεση επαφή μεταξύ τους. Πλεονέκτημα τους τον πρώτο καιρό η μη δυνατότητα παρακολούθησής των συνομιλιών από τις αρχές επιβολής του νόμου σε περιπτώσεις άρσης των τηλεφωνικών συνδέσεων (Λαμπρόπουλος, 2020). Από τις επίσημες αρχές προέκυψαν ότι οι συνομιλίες μεταξύ πωλητών και αγοραστών μέσω κινητών τηλεφώνων, έχουν υποκαταστήσει την άμεση συνδιαλλαγή. Σύμφωνα με τις εμπλεκόμενες αρχές είχε διαπιστωθεί ότι σε ποσοστό άνω του 90% τα μέλη των εγκληματικών οργάνωσεων, χρησιμοποιούσαν τέτοιου είδους διαδικτυακές εφαρμογές για την επικοινωνία τους (Λαμπρόπουλος, 2020).

4.7 Η πραγματικότητα μετά την κρίση

Η οικονομική κρίση άλλαξε ραγδαία ποιοτικά τον τομέα της λιανικής πώλησης ναρκωτικών στο κέντρο της Αθήνας. Η βαθιά κρίση διήρκεσε τουλάχιστον πέντε χρόνια και τα ακολούθα έτη περισσότερο ανακόπηκε η απότομη κάθοδος, παρά βελτιώθηκε η κατάσταση. Στην επέτειο της δεκαετίας από την εμφάνιση της μία κανούρια αναπάντεχη κρίση εμφανίστηκε. Η πανδημία του κορονοϊού άλλαξε πάλι τη διαμορφούμενη

κατάσταση. Περιορισμοί επιβλήθηκαν τόσο σε διεθνή ταξίδια όσο και σε απλές μετακινήσεις πέριξ των οικιών. Το Ο.Ε. ήλθε αντιμέτωπο με νέες προκλήσεις στις οποίες αντιπαρήλθε. Η πανδημία δε φάνηκε να επηρεάζει το επίπεδο παραγωγής ναρκωτικών αλλά το επίπεδο διανομής και χρήσης κάποιων συγκεκριμένων ουσιών, όπως κοκαΐνη, που μειώθηκε καθώς οι κύριοι χώροι πώλησης και κατανάλωσης όπως είναι τα καταστήματα διασκέδασης έκλεισαν. Αλλά και πάλι το Ο.Ε. αντιπαρήλθε χρησιμοποιώντας κυρίως τις νέες τεχνολογίες για να αντισταθμίσει τη μείωση και να διαθέσει τα προϊόντα του (Ε.Κ.Π.Ν.Τ., 2021:9). Το έντονο στοιχείο της επιχειρηματικότητας του όμως το απέδειξε κατά την ενασχόληση του με ένα νέο τομέα: τα προϊόντα της πανδημίας. Από μάσκες προστασίας, τέστ μέχρι και υπηρεσίες κηδεϊών (Spinney, 2020). Η προσαρμοστικότητα του στα νέα δεδομένα ήταν άμεση μέσω της επέκτασης του σε ένα νέο τομέα της οικονομίας, που είχε υπερμεγεθυνθεί λόγω της μεγάλης ζήτησης που είχε προκύψει για τέτοια προϊόντα και υπηρεσίες (Σταμούλη, 2016:1200). Στην αρχή της πανδημίας σημειώθηκε παγκόσμια έλλειψη αποθεμάτων ιατρικών масκών, η οποία εν μέρει ξεπεράστηκε με τη συνεργασία Ο.Ε., κοινωνίας και νόμιμης οικονομίας για την εύρεση λύσης. Πολλές εγκληματικές ομάδες ασχολήθηκαν με αυτό το κενό, παράγοντας αμφιβόλου ποιότητας μάσκες, τις οποίες διέθεσαν στην αγορά που εναγωνίως έψαχνε να ικανοποιήσει τους πελάτες της. Η κάλυψη του κενού από το Ο.Ε. αποτέλεσε σαφή αποτύπωση της περιγραφής του Ruggiero, περί «βρώμικης οικονομίας» (Ruggiero, 1997 όπ. αναφ. Σταμούλη, 2016:1200).

5 Συμπεράσματα

Η οικονομική κρίση ήρθε σαν «τσουνάμι» στη ζωή των Ελλήνων και την επηρέασε σε απόλυτο βαθμό. Σε τέτοιες περιόδους κρίσης η μείωση παροχών και οι περικοπές σε προϋπολογισμούς Υπηρεσιών σωματικής και ψυχικής υγείας, είναι από τις πρώτες που λαμβάνονται, επηρεάζοντας άμεσα και ραγδαία τους πλέον ευάλωτους που τις έχουν ανάγκη (Triantos et all, 2014:11). Όπως περιγράφει σε σχετικό ρεπορτάζ του Vice, ένας χρήστης ήταν αυτόπτης μάρτυρας περίπτωσης όπου κάποιος άλλος χρήστης πλήρωνε έναν οροθετικό χρήστη για να κάνει χρήση από την ίδια ένεση ώστε να κολλήσει και να μπορεί μετά να παίρνει το ανάλογο επίδομα από το κράτος για να εξασφαλίσει ένα έσοδο για να έχει τα αναγκαία για αγορά ναρκωτικών (Ματιάτος, 2016).

Το Ο.Ε. έδειξε αντανakλαστικά και προσαρμόστηκε άμεσα στις νέες συνθήκες. Η κύρια αλλαγή που πραγματοποίησε στον τομέα της λιανικής αγοράς ναρκωτικών ήταν η παραγωγή ενός φτηνού ναρκωτικού που θα ήταν άμεσα προσβάσιμο από τα νέα φτωχά στρώματα των χρηστών. Η οικιακή παρασκευή του σίσα βοήθησε ακόμα περισσότερο, καθώς ξεπέρασε μία ακόμη δυσκολία αυτή της εισαγωγής από το εξωτερικό και της μεταφοράς του.

Όπως προέκυψε το Ο.Ε. όταν διαπίστωνε ότι η αντίδραση εναντίον του τόσο από κατοίκους όσο και από τις Δημόσιες αρχές μεγάλωνε, αναδιπλωνόταν μετακομίζοντας σε άλλη γειτονική περιοχή. Ουσιαστικά διαφαίνεται η ευκολία με την οποία μεταβάλλεται μία λιανική αγορά ναρκωτικών ουσιών, που στηρίζει τη λειτουργία της πάνω στην εξάρτηση των χρηστών. Η «ανάγκη» τους για την αγορά ουσιών θα τους οδηγήσει σε όποιο σημείο το Ο.Ε. θεωρεί ως ασφαλέστερο για να αναπτυχθεί. Σύμφωνα με αφήγηση ενός χρήστη πήγαινε στην οδό Μασσαλίας γιατί *«εκεί παίζει το πράγμα, αν ήταν αλλού θα πήγαινε αλλού»* (Ματιάτος, 2016).

Όπως επίσης θα τους οδηγήσει στη χρήση όποιας ουσίας μπορεί να καταπραΰνει τον εθισμό τους. Χαρακτηριστικά περιγράφεται σε ένα άρθρο για την πιάτσα του Πεδίου του Άρεως η πιο σοκαριστική σκηνή που βίωσε ο δημοσιογράφος κατά τη διάρκεια ενός ρεπορτάζ 30 ημερών με καθημερινή παρουσία στο σημείο ήταν: *«Η σκηνή με μία γυναίκα...η οποία με ένα ξυραφάκι έζυνε τα μάρμαρα του αγάλματος, όπου προηγουμένως χρήστες είχαν «σπάσει» και σνιφάρει πρέζα, προσπαθώντας να ρουφήξει τα υπολείμματα...Στην πραγματικότητα σνίφαρε μόνο τη μαρμαρόσκονη που είχε ζύσει...με την ελπίδα ότι θα είχε κάποιον κόκκο πρέζας...»* (Καλαντζής, 2018).

Επίλογος

Την περίοδο από το 2009 και έπειτα δεν παρουσιάστηκε μόνο οικονομική κρίση στη Χώρα αλλά και κοινωνική κρίση, που επέτεινε τα προβλήματα ευάλωτων ομάδων όπως οι τοξικοεξαρτημένοι. Παρόλα αυτά το πρόβλημα των ναρκωτικών ακόμα αντιμετωπίζεται κυρίως με όρους ποινικοποίησης τόσο της χρήσης όσο και του χρήστη. Το δε Ο.Ε. βρίσκει διαφυγή πολλές φορές στα ανώτερα κλιμάκια του και η θεατότητα των λιανικών αγορών, που αποτελείται από τα πλέον αναλώσιμα μέλη του, τραβάει επάνω της το ενδιαφέρον. Απαιτείται συνεργασία πολλών φορέων και αλλαγή οπτικής. Όσον αφορά τις λιανικές αγορές ναρκωτικών και τα προβλήματα που ανακύπτουν από τη λειτουργία τους σε επίπεδο κοινωνίας, ίσως μία βοηθητική κατεύθυνση θα αποτελούσε η δημιουργία των Χώρων Εποπτευόμενης Χρήσης που είχε ξεκινήσει το 2013 αλλά σταμάτησε τη λειτουργία το 2014. Πριν λίγο καιρό λειτούργησε και πάλι ο πρώτος στην Αθήνα (Χονδρόπουλος, 2020).

Αναμφίβολα, απαιτούνται έρευνες στο συγκεκριμένο πεδίο που αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο με πολλαπλές διαστάσεις. Προτείνεται η διενέργεια μίας έρευνας εθνογραφικής προσέγγισης υπό τις κατάλληλες χρονικές συνθήκες και με το απαραίτητο δείγμα συνεντευξιαζομένων από όλες τα εμπλεκόμενα μέρη, που θα μπορούσε να αναδείξει περαιτέρω το ανωτέρω θέμα, αναδεικνύοντας πτυχές της λιανικής αγοράς ναρκωτικών που η παρούσα ενδεχομένως, δεν ανακάλυψε.

Βιβλιογραφία

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αντωνόπουλος, Γ. & Παπανικολάου, Γ. (2016). Καπιταλισμός Χωρίς Άδεια: η ελληνική περίπτωση. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης* (955-976). Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). *Λευκά Κολλάρα και Οικονομικό Έγκλημα. Κοινωνική Βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*. Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2019). Η αντεγκληματική πολιτική για το ξέπλυμα «βρώμικου» χρήματος ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Έγκλήματα των Ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (255-277). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ

Βιδάλη, Σ. (2007). *Έλεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία*, Τόμος Α'. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Βιδάλη, Σ. & Κουλούρης, Ν. (2012). *Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βιδάλη, Σ. (2015). *Εγχειρίδιο Ήπιας Αστυνόμευσης των Εξαρτημένων*. Αθήνα: OKANA

Βιδάλη, Σ. (2016). Η πολιτική οικονομία της σχέσης εξαρτημένων και αστυνομίας. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης* (2183-2219). Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα

Βιδάλη, Σ. (2017). *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Γκοτσίνης, Κ. (2018). «Χασισοπότες και λωποδύτες, τοξικομανείς και κακοποιοί»: τα ναρκωτικά από την εγκληματοποίηση στην εγκληματογένεση κατά το πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Στο: Β. Αρτινοπούλου, Σ. Βιδάλη, Σ. Γεωργούλας, Ό. Θεμελή, Ν. Κουλούρης, Γ. Παπανικολάου (Επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*. Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου (260-274). Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ.

Καρύδης, Β. (2010). *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί Πανικοί, ποινική δικαιοσύνη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Λαμπροπούλου, Ε. (2016). Κρίση, έγκλημα και σύστημα ποινικής καταστολής-Παράνομες αγορές και οικονομική κρίση. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης (1029-1068)*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα

Μπόση, Μ. & Βασιλειάδης, Η. (2016). Οργανωμένο έγκλημα και αδύναμες κρατικές δομές σε περίοδο κρίσης. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης (1167-1193)*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα

Παπανικολάου, Γ. & Hall, S. (2019). Νόμιμες επιχειρήσεις και «οργανωμένο έγκλημα» στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Έγκλήματα των Ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (239-253)*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ

Ριζάβα, Φ. (2012). *Οργανωμένο έγκλημα θεωρητική προσέγγιση κατ' άρθρον ερμηνεία νομολογιακή προσέγγιση*. Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη.

Σταμούλη, Ε. (2016). Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης (1194-1228)*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα

Σταμούλη, Ε. (2019). Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Έγκλήματα των Ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (213-237)*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2006). Για ένα νέο ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. *Ποινικά Χρονικά*, ΝΣΤ/2006, σελ. 865-873

Τσίγκανου, Ι. (2020). Βιωμένη εμπειρία και τροχιές ζωής ουσιοεξαρτημένων γυναικών στην Ελλάδα της κρίσης. Μια προκαταρκτική εμπειρική διερεύνηση. Στο Ι. Τσίγκανου, Χ. Τσατσαρώνη, Π. Καρακούλα & Α. Κίτσιου (Επιμ.), *Όψεις ουσιοεξάρτησης στην Ελλάδα της κρίσης (75-140)*. Αθήνα:ΕΚΚΕ

Τσίγκανου, Ι. & Αλεβίζος Πλουμίτης, Α. (2020). Όψεις της ουσιοεξάρτησης μεταναστευτικών πληθυσμών στην Ελλάδα της κρίσης. Στο Ι. Τσίγκανου, Χ. Τσατσαρώνη, Π. Καρακούλα & Α. Κίτσιου (Επιμ.), *Όψεις ουσιοεξάρτησης στην Ελλάδα της κρίσης* (17-53). Αθήνα:ΕΚΚΕ

Χαΐδου, Α. (2018). Οι πολιτικές για τα ναρκωτικά σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Στο Ε. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ & Π. Σχίζας (Επιμ.), *Σύγχρονες Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής* (882-896). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Χλούπης, Γ. (2019). Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των Ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (279-303). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ

Χλούπης, Γ. (2020). Το άρθρο 187 ΠΚ «Οι περιπέτειες μιας εγκληματικής οργάνωσης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6/2020, σελ. 536-548

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Antonopoulos, G. (2009). 'Are the 'others' coming?': Evidence on 'alien conspiracy' from three illegal markets in Greece. *Crime, Law and Social Change*, (Vol. 52, Iss. 5), 475-493.

Chambliss, W. (2004). On the symbiosis between criminal law and criminal behavior. *Criminology*, (Vol 42. Iss. 2), 241-251.

Chambliss, W. (2005). Personal Journeys in Sociology. *Michigan Sociological Review*, (Vol. 19), 4-17

Chambliss, W. (2008) 2η έκδοση. *On the take. From petty Crooks to presidents*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press

Cressey, D. (2008). *Theft of the Nation: The structure and operations of organized crime in America*. New Jersey: Transaction Publishers

Hirschfeld, K. (2015). *Gangster States. Organized Crime, Kleptocracy and Political Collapse*. New York: Palgrave Macmillan

Morselli C. (2009). *Inside Criminal Networks*, Springer.

Paoli, L. (2003). *Mafia Brotherhoods. Organised Crime Italian Style*. Oxford University Press

Paoli, L. & Vender Beken, T. (2014). Organized Crime. A Contested Concept, in Paoli L., (ed), *The Oxford Handbook of Organized Crime. United Kingdom* (13-31), Oxford University Press.

Potter, G. (2019). Organized Crime and the Sociological Imagination. In D. Rothe & V. Collins (Eds.), *Studies in Critical Social Sciences* (28-43). Leiden: Brill

Ruggiero, V. (2012). Introduction: the organization of crime. In Gunev, Ph., Ruggiero, V. (2012). *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership* (3-14). London and New York: Routledge, Talyor and Francis Group.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ

Αιτιολογική Έκθεση, (2013). Ανακτήθηκε από <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/n-nard-eis.pdf> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Βιδάλη, Σ. (2009). Η πορεία προς το οργανωμένο έγκλημα. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από <https://www.tovima.gr/2009/07/19/opinions/i-poreia-pros-to-organwmeno-egklima/> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Βιδάλη, Σ. (2018). Η Κριτική Εγκληματολογία μέσα από τη διαδρομή του William Chambliss. *The art of crime*. Ανακτήθηκε από <https://theartofcrime.gr/%ce%b7-%ce%ba%cf%81%ce%b9%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%b5%ce%b3%ce%ba%ce%bb%ce%b7%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%bf%ce%bb%ce%bf%ce%b3%ce%af%ce%b1-%ce%bc%ce%ad%cf%83%ce%b1-%ce%b1%cf%80%cf%8c-%cf%84%ce%b7-%ce%b4/> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Ε.Κ.Π.Ν.Τ. (2021). Ευρωπαϊκή Έκθεση για τα ναρκωτικά. Τάσεις και εξελίξεις. Ανακτήθηκε από

https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13838/2021.2256_EL_0906.pdf

[Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

Ελληνική Αστυνομία, (2013). Έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα. Ανακτήθηκε από

http://www.astynomia.gr/images/stories/2011/statistics2011/ekthesi_organwmenou_egklimatos_2011.pdf

[Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

Ζαραφονίτου, Χ. (2012). Υπάρχουν “ghettos” στο κέντρο της Αθήνας; Μια εγκληματολογική αναδόμηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων των κατοίκων της περιοχής. *Εγκληματολογία* 2/2012. Ανακτήθηκε από

https://criminology.panteion.gr/attachments/article/171/MEL_ZARAFONITOY.indd.pdf

[Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

I.N.C.B. (2021). Ετήσια Έκθεση 2021. Ανακτήθηκε από https://www.kethea.gr/wp-content/uploads/2022/03/Greek-presskit_2021.pdf [Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

Καλαντζής, Δ. (2018). Τριάντα ημέρες στην πιάτσα ναρκωτικών του Πεδίου του Άρεως. *Postmodern*. Ανακτήθηκε από <https://www.postmodern.gr/trianta-imeres-stin-piatsa-narkotikon-toy-pedioy-toy-areos/> [Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

Κατσίκας, Δ. (2015). Κοινωνικές επιπτώσεις της Κρίσης: Δεδομένα, προκλήσεις και αντιμετώπιση. Ανακτήθηκε από <http://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2015/03/%CE%A5%CE%A0%CE%9F%CE%9C%CE%9D%CE%97%CE%9C%CE%91-%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%92%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%AE-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AE%CE%BD%CF%89%CE%BD-%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%95%CF%80%CE%B9%CF%80%CF%84%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9>

[%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-](#)

[%CE%9A%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82-](#)

[%CE%94%CE%B5%CE%B4%CE%BF%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B1-](#)

[%CE%A0%CF%81%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-](#)

[%CE%91%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%84%CF%8E%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%B7.pdf](#) [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Κουράκης, Ν. (1999). Το Οργανωμένο Έγκλημα. Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισης του στην Ελλάδα. Ανακτήθηκε από <http://crime-in-crisis.com/%CF%84%CE%BF->

[%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF-%CE%AD%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1-%CF%86%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF/](#) [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Κουράκης, Ν. (2006). Ναρκωτικά και Ελληνική πραγματικότητα. Ανακτήθηκε από <http://courakis.gr/images/stories/pdf/narkotika-kai-elliniki-pragmatikotita.pdf> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Λάζος, Γ. (2016). Οργανωμένη Εγκληματικότητα. Ανακτήθηκε από <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&type=0&q=%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B7%20%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1&page=1&scope=0&lang=el&pid=iid:4814> [Προσπελάστηκε 19-06-2022]

Λαμπρόπουλος, Β. (2020). Πώς ο «Μεγάλος αδελφός» της ΕΥΠ θα ακούει και το... Internet. *In.gr*. Ανακτήθηκε από <https://www.in.gr/2020/10/08/greece/pos-o-megalos-adelfos-tis-eyp-tha-akouei-kai-internet/> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Lawnet. (2012). ΕΛΑΣ: Αποτίμηση της επιχείρησης «Ξένιος Ζευς». Ανακτήθηκε από <https://lawnet.gr/law-news/ellada/elas-apotimisi-tis-epixeirisis-axenios-zeusa/> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Μαλιχούδης, Σ. & Τσιραμπίδης, Ν. (2018). Πρόσφυγες και μετανάστες στον δρόμο των ναρκωτικών. *Inside Story*. Ανακτήθηκε από <https://insidestory.gr/article/prosfyges-metanastes-narkotika> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Πουλόπουλος, Χ. (2013). Κρίση και ναρκωτικά. Ανακτήθηκε από <https://tvxs.gr/news/%CE%AD%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%88%CE%B1%CE%BD-%CE%B5%CE%AF%CF%80%CE%B1%CE%BD/%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BD%CE%B1%CF%81%CE%BA%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%87%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%BB%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%B%CE%BF%CF%85> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Πρώτο Θέμα. (2010). Μαζικές συλλήψεις για ναρκωτικά στα Εξάρχεια. Ανακτήθηκε από <https://www.protothema.gr/greece/article/80845/mazikes-syllhpseis-gia-narkotika-sta-eksarxeia/> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Σ.Ο.Δ.Ν. (2011). Ετήσια Έκθεση για τα Ναρκωτικά στην Ελλάδα Έτους 2011. Ανακτήθηκε από <http://www.astynomia.gr/images/stories/2013/statistics13/13032013sodn2011.pdf> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Σουλιώτης, Ι. (2013). Η κρίση αλλάζει το οργανωμένο έγκλημα. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από <https://www.kathimerini.gr/world/34321/i-krisi-allazei-to-organomeno-egklima-2/> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2005). Οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση του Οργανωμένου Εγκλήματος. Ανακτήθηκε από https://www.intellectum.org/articles/issues/intellectum1/p025037_%28kastanidou%29.pdf [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Συνήγορος του Πολίτη. (2010). *Εκτιμήσεις του Συνηγόρου του Πολίτη για το ιστορικό εμπορικό κέντρο Αθηνών*. Ανακτήθηκε από <https://www.okanampa.gr/images/sinigoros-politi.pdf> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Τσακλόγλου, Π., Οικονομίδης, Γ., Παγουλάτος, Γ., Τριαντόπουλος, Χ. & Φιλιππόπουλος, Α. (2016). Ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο για την Ελληνική οικονομία και η Μετάβαση σε αυτό. Ανακτήθηκε από https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2016/10/Parag-modelo_28_9_2.pdf [Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

Χονδρόπουλος, Α. (2020). Στον πρώτο χώρο εποπτευόμενης χρήσης του ΟΑΚΑΝΑ ο Κ. Μητσοτάκης. *Αθήνα 9,84*. Ανακτήθηκε από <https://athina984.gr/2022/04/18/ston-protocchoro-eropteyomenis-chrisis-toy-okana-o-k-mitsotakis/> [Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

Χουλιαράκης, Δ. (2008). Η χωριάτικη «τιμή» της Κόζα Νόστρα. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από <https://www.tovima.gr/2008/11/25/books-ideas/i-xwriatikiki-timi-tis-koza-nostra/> [Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ

Bright, D. & Delaney, J. (2013). Evolution of a drug trafficking network: Mapping changes in network structure and function across time. *Global Crime*, (Vol.14, Iss. 2-3), 238-260. Ανακτήθηκε από <https://www.tandfonline-com.proxy.eap.gr/doi/full/10.1080/17440572.2013.787927> [Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

Christides, G. & Heisterkamp, L. (2019). Wir sehen Abhängige, die wie Tote herumlaufen. *Spiegel*. Ανακτήθηκε από <https://www.spiegel.de/wissenschaft/rauschgift-sissa-in-griechenland-eine-droge-zerstoert-die-aermsten-a-ca5a31f9-eadf-4a9d-a497-d6475b2d0791> {Προσπελάστηκε: 19-06-2022}

Desroches, F. (2007). Research on upper level drug trafficking: A review. *Journal of Drug Issues*, (Vol. 37, Iss.4), 827-844. Ανακτήθηκε από <https://www.proquest.com/docview/208840778?parentSessionId=IsM9S6XQMMNUOcgJC1cyF%2BIgyCpld6QNSq5bmYomzHA%3D&pq-origsite=summon&accountid=16059> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Leuprecht, C., Aulthouse, A. & Walther, O. (2016). The puzzling resilience of transnational organized criminal networks. *Police Practice and Research*, (Vol. 17, N. 4), 376-387. Ανακτήθηκε από <https://www.tandfonline.com.proxy.eap.gr/doi/pdf/10.1080/15614263.2016.1168600?needAccess=true> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Miller, A. (2013). Sisa: the cocaine of the poor. *Vice*. Ανακτήθηκε από <https://www.vice.com/en/article/jmv7np/sisa-cocaine-of-the-poor-part-1> [Προσπελάστηκε 19-06-2022]

Paoli, L. & Reuter, P. (2008). Drug trafficking and ethnic minorities in Western Europe. *European Journal of Criminology*, (Vol. 5, Iss.1), 13-37. Ανακτήθηκε από <https://www.researchgate.net/search.Search.html?type=publication&query=%C2%ABDrug%20Trafficking%20and%20Ethnic%20Minorities%20in%20%20Western%20Europe%C2%BB> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Poulopoulos, C. (2012). Economic crisis in Greece: risks and challenges for drug policy and strategy. *Drugs And Alcohol Today*, (Vol. 12, N. 3), 132-140. Ανακτήθηκε από <https://www.proquest.com/docview/1095616528?parentSessionId=8GpFMy8Wr0XPGolFdDfAUb0YnxNMndLvqnRTR%2FpEwCY%3D&pq-origsite=summon&accountid=16059> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Reuter, P. (2009). Systemic violence in drug markets. *Crime, Law and Social Change*, (Vol. 52, Iss.3), 275-284. Ανακτήθηκε από <https://www.proquest.com/docview/216167472/fulltextPDF/B45EBCE2E969432DPQ/1?accountid=16059> [Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

Seralidou, D. (2019). Drogensucht in Griechenland. Sisa: Das "kokain der Armen". Ανακτήθηκε από <https://www.deutschlandfunk.de/drogensucht-in-griechenland-sisa-das-kokain-der-armen-100.html> [Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

Smith,E. (2013). Greek addicts turn to deadly shisha drug as economic crisis deepens. *The Guardian*. Ανακτήθηκε από <https://www.theguardian.com/world/2013/may/16/greek-addicts-sisha-drug-crisis> [Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

Snyder, R. & Duran-Martinez, A.(2009). Does illegality breed violence? Drug trafficking and state-sponsored protection rackets. *Crime, Law and Social Change*, (Vol. 52, Iss.3), 253-273. Ανακτήθηκε από

<https://www.proquest.com/docview/216167566/fulltextPDF/921F3F74CD1B4C7BPQ/1?accountid=16059> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Spinney, L. (2020).The great opportunity: how Covid transformed global crime. *The Guardian*. Ανακτήθηκε από <https://www.theguardian.com/world/2020/dec/27/the-great-opportunity-how-covid-transformed-global> [Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

Triantos, P., Papanastasatos, G., Pouloupoulos, C. & Zacharopoulos, Y. (2014). Patterns of use and perceptions of drug addicts in Greece about "shisha" (a new synthetic drug) at economic crisis era. *Drugs and Alcohol today*, (Vol. 14, Iss. 1), 10-18. Ανακτήθηκε από <https://www.proquest.com/docview/1508402929/fulltextPDF/7E1E453524774720PQ/1?accountid=16059> [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

U.N.O.D.C. (2012). *Monitoring the impact of economic crisis on crime*. Ανακτήθηκε από https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/GIVAS_Final_Report.pdf [Προσπελάστηκε:19-06-2022]

Werba, D., Rowell, C., Guyatt, G., Kerr, T., Montaner, J. & Wooda, E. (2011). Effect of drug law enforcement on drug market violence: A systematic review. *International Journal of Drug Policy*, (Vol. 22, Iss.2), 87-94. Ανακτήθηκε από <https://www.sciencedirect-com.proxy.eap.gr/science/article/pii/S0955395911000223#bib0035> [Προσπελάστηκε: 19-06-2022]

ΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Αυγερόπουλος, Γ. (2002). *Εξάντας: Το πείραμα της Αργεντινής* [Ντοκιμαντέρ]. Διαθέσιμο στο <https://www.smallplanet.gr/el/watch-online/>

Franchetti, M. & Meier, A. (Producer & Director). (2019). *Τομάσο Μπουσκέτα: Ο Νονός μας* [Ντοκιμαντέρ]. UK: Netflix.

Ματιάτος, Δ. (2016). Οι «Ζωντανοί νεκροί» της Αθήνας [Οπτικοακουστικό ρεπορτάζ] *Vice*. Διαθέσιμο στο <https://video.vice.com/gr/video/the-walking-dead-of-athens/577f4de1b9f0a4460d42a308>

Vice. (2014). *Paco: The Poor Man's Drug in Buenos Aires* [Οπτικοακουστικό ρεπορτάζ]. Διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=KXdh00GdS88>

Vice. (2017). *The Mafia And A Nigerian Gang Are Targeting Refugees In Sicily (HBO)* [Οπτικοακουστικό ρεπορτάζ]. Διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=Xh2uD7QUKYA>

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.